

Pamäť národa

NACIZMUS A KOMUNIZMUS VO SVOJEJ EPOCHE

ročník XVII 3 • 2022 cena 2,99 €

ISSN 1336-6297
03
9 771336 629708

ŠTÁTNA KATOLÍCKA AKCIA NA KYSUCIACH

RUDOLF FIBY – TICHÝ BOJOVNÍK ZA SLOBODU

POČIATKY STRANÍCKEHO VYŠETROVANIA V KSČ

INTERNATIONAL CONFERENCE
CHURCHES AND RELIGIOUS ASSOCIATIONS BEHIND THE "IRON CURTAIN".
PART ONE: 1945-1956

Warsaw

September 6-7, 2023

Institute of National Remembrance (Poland), Nation's Memory Institute (Slovakia), Committee of National Remembrance (Hungary) have the honour to invite you to an international conference *Churches and religious associations behind the "Iron Curtain". Part one: 1945-1956.*

As a result of World War II in 1945, Europe was divided into two parts: the democratic West and East, the countries under the domination of the Soviet Union, or how it was assumed to be behind the "Iron curtain".

Having seized power, the communists immediately began attacking churches and believers. The harshest harassment and persecution was primarily directed at the Catholic Church as the largest denomination in several countries of the Soviet bloc states. However, the Evangelical Church of the Augsburg Confession, the Protestant Reformed Church, and several smaller churches and religious societies were also targeted. The driving force behind these attacks was the fundamental Marxist-Leninist view of religion as '*the opium of the people*', and belief in God, an old-fashioned relic.

The conference organizers decided to take a closer look at the broadly understood situation of Churches and religious associations in the European countries of the Eastern Bloc in 1945-1956. We will try to look for similarities and differences between their activities, religious policy of the authorities, and the situation of the followers of particular Churches. We are interested in how churches and religious associations found themselves in the realities of functioning in an extremely hostile political environment, in countries whose ideological assumption was to fight with every religion.

The topics of the papers may relate to the following issues:

- international context of churches and religious associations situation
- activities of the Holy See in the countries of the Eastern Bloc and its attitude to the Soviet Union.
- religious policy of the Soviet Union and Eastern Bloc countries
- persecution against the church hierarchy and believers
- the internal situation of individual Churches and religious associations
- situation and attitudes of the church hierarchy
- position and attitudes of the clergy and the faithful
- position and attitude of individual Churches and religious associations to the activities of the churches and the anti-communist resistance
- important events in the internal life of the Churches
- relations between individual Churches and religious associations
- relations of emigration to Churches activities

Language of conference will be English. The deadline for the submission of abstracts: May 30, 2023. Please send paper proposals consisting of paper title, a brief (up to 250 words) abstract and a short biographic entry (up to 100 words) to rafal.latka@ipn.gov.pl; jasek@upn.gov.sk; gergerly.iso@neb.hun.

Jerguš Sivoš
predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa

Milé čitateľky, čitatelia,

editoriál časopisu je vhodné miesto na pripomenutie si dvoch významných medzníkov. Prvým je 20. výročie prijatia a účinnosti zákona o pamäti národa, druhým 18. výročie vydávania časopisu *Pamäť národa*.

V auguste 2002 prelomila Národná rada Slovenskej republiky veto prezidenta Slovenskej republiky a prijala zákon o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa. Koncom septembra bol zákon o pamäti národa, ako sa skrátene nazýva, publikovaný v Zbierke zákonov a nadobudol svoju účinnosť. Zavŕšili sa tak niekoľkoročné snahy Jána Langoša a jeho spolupracovníkov. Už v decembri 1996 predložil Langoš spoločne s Ivanom Šimkom a Ladislavom Pittnerom návrh zákona o sprístupnení zväzkov bývalej Štátnej bezpečnosti. Občan mal na základe žiadosti dostať od Ministerstva vnútra Slovenskej republiky informáciu, či je o ňom evidovaný zväzok, či je zachovaný, umožniť mu doň nahliadnuť, vyhotoviť mu kópiu, a ak to bolo možné, sprístupniť mu pravé meno tajného spolupracovníka, nachádzajúce sa v jeho zväzku. Pri podaní návrhu vychádzali zo skutočnosti, že politická elita na Slovensku sa nedohodla na spôsobe vyrovnania sa s minulosťou a mala by preto umožniť aspoň individuálne vyrovanie sa na základe vlastného rozhodnutia. Chýbajúcu dohodu mala nahradiť osobná voľba. V nasledujúcich rokoch dospel Ján Langoš k presvedčeniu, že správu a sprístupňovanie dokumentov bývalých bezpečnostných zložiek by mala zabezpečovať samostatná inštitúcia. V októbri 2001 preto predložil návrh zákona o pamäti národa. Hoci ho neskôr stiahol na prepracovanie, za zmienku stojí najmä skutočnosť, že aj on považoval, podobne ako v povojnovom Nemecku, za nevyhnutné trestnoprávne vyrovanie sa s minulosťou. Do pôvodného návrhu preto zaradil aj otázku premlčacej doby – pri politicky motivovaných zločinoch (s výnimkou nepremlčateľných) mala plynúť až od účinnosti zákona o pamäti národa. Nový upravený návrh predložil do Národnej rady Slovenskej republiky vo februári 2002. V júli návrh schválilo plénum, no následne ho prezident Slovenskej republiky Rudolf Schuster odmietol ako celok. Zákon nepodpísal ani po prelomení svojho veta.

V októbri 2004 vyšlo úvodné číslo časopisu *Pamäť národa* a od nasledujúceho roka vychádzal časopis v štvrťročnej periodicite. Vytvoril priestor na sprostredkovanie informácií o dobe neslobody aj činnosti Ústavu pamäti národa. Ján Langoš v editoriáli uviedol: „Vo voľbách roku 1992 bola v našej krajine urobená „hrubá čiara za komunistickou minulosťou“. Až nasledujúce roky ukázali, že „vyrovanie sa s komunistickou minulosťou“ je potrebné a bude na prospech slobody a stability Slovenskej republiky.“ Nepravosti minulých politických režimov nebudú zabudnuté aj vďaka výskumu odborníkov, ktorých texty si môžete prečítať na nasledujúcich stránkach časopisu *Pamäť národa*.

ŠTÚDIE

3 MARTIN GAREK

**Štátna katolícka akcia na Kysuciach – vzbury
a nepokoje v roku 1949**

21 MONIKA TRESOVÁ

Rudolf Fiby – tichý bojovník za slobodu

DOKUMENTY

41 BRANISLAV KINČOK

**Počiatky stranického vyšetrovania v Komunistickej
strane Československa na príklade Vojtecha Jančíka**

MATERIÁLY

68 JAN RYCHLÍK

**Deportácie slovenských židov v ľudáckej
a neoľudáckej exilovej literatúre. Popieranie
zodpovednosti predstaviteľov vojnovnej Slovenskej
republiky na deportáciách židov**

PRÍBEHY PRENASLEDOVANÝCH

75 ĽUBOMÍR OGURČÁK

**Miľava – Forbasy – Nawojowa. Príbeh, ktorý mal
zostať zabudnutý**

79 RECENZIE

85 ÚPN INTERNE

Pamäť národa

3 • 2022
ročník XVIII
vychádza 4 × ročne

VYDÁVA

Ústav pamäti národa
Miletičova 19
820 18 Bratislava 218
Slovensko
IČO 37 977 997
redakcia@upn.gov.sk
www.upn.sk

REDAKCIA

Šéfredaktor

Mgr. Branislav Kinčok, PhD.

Redaktori

Mgr. Daniel Halčín

Mgr. Pavol Makyna, PhD.

Mgr. Jana Maťašová

REDAKČNÁ RADA

Predseda

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

Členovia

PhDr. Milan Bárta, Ph.D.

doc. ThDr. Peter Borza, PhD.

prof. Dr. phil. Emília Hrabovec

Mgr. Peter Jašek, PhD.

PhDr. Jan Kalous, Ph.D.

Dr. phil. Beáta Katrebová Bľehová

prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.

Mgr. Juraj Marušiak, PhD.

PhDr. Michal Pehr, Ph.D.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Mgr. Jerguš Sivoš, PhD.

Dr hab. Mirosław Szumiło

doc. PhDr. Michal Šmigel, PhD.

prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

JAZYKOVÁ ÚPRAVA

Mária Berdisová

GRAFICKÁ ÚPRAVA A SADZBA

Fabian Chupáč

TLAČ

Ultra Print, s.r.o.

Printed in Slovakia

FOTOGRAFIA NA OBÁLKE

„Pokrokoví“ kňazi podpisujú
mierovú rezolúciu na národnej púti
katolíkov v Nitre v roku 1950
(Zdroj: TASR)

Objednávky časopisu zasielajte
na adresu vydavateľa.
Ročné predplatné 10 €

© Ústav pamäti národa 2022
všetky práva vyhradené
Evidenčné číslo EV 3973/10
ISSN 1336-6297

Zadané do tlače
30. január 2023

ŠTÁTNA KATOLÍCKA AKCIA NA KYSUCIACH – VZBURY A NEPOKOJE V ROKU 1949

MARTIN GAREK

Katolícka cirkev predstavovala pre komunistický režim po Februári 1948 hlavného vnútorného ideologického nepriateľa.¹ Spočiatku mal komunistický režim záujem vyhnúť sa konfliktu s cirkvami, vzhľadom na potrebu upevniť a stabilizovať svoj režim. Zároveň aj katolícka hierarchia si žela la vyhnúť sa konfrontácii s komunistami a dosiahnuť dohodu o nejakom spôsobe spolužitia, pri zachovaní základných práv cirkvi.² Pribeh a snahy o dohodu medzi komunistickou mocou a cirkevnými predstaviteľmi na Slovensku sme dôkladnejšie opísali v štúdií *Štátna katolícka akcia na Orave – vzbury a nepokoje v roku 1949*, ktorá vyšla v časopise *Pamäť národa* 1/2020.³ Keďže rokovania a hľadanie prípadnej dohody medzi Cirkvou a štátnou komunistickou mocou do vyhlásenia Katolíckej akcie už boli v slovenskej historiografii podrobnejšie spracované,⁴ zameriame sa teda na samotnú tzv. Katolícku akciu, jej pribeh na Kysuciach a následné nepokoje.

Už od začiatku roka 1949 sa v niektorých silne religióznych oblastiach vytvárala nepokojná atmosféra, keď sa očakávala konfrontácia, zásah štátnej moci, perzekvovanie a zatýkanie kňazov. Najvýraznejšie sa tieto tendencie prejavili v severných častiach Slovenska, s tradične najsilnejším vplyvom katolíckej cirkvi.⁵

Politická príprava budúcej Katolíckej akcie (KA) začala 28. apríla 1949 na stretnutí vedúcich predstaviteľov strany a štátu vo sfére cirkevnej politiky s tzv. pokrokovými kňazmi.⁶ Názov

nadväzoval na Katolícku akciu⁷, ktorá tu dlhodobo pôsobila a existovala aj po februári 1948. Komunistickí predstavitelia sa rozhodli prevziať jej názov a spraviť z akcie nástroj svojej politiky, samozrejme s novým vedením a diaľmetrálnou protikladným zameraním.⁸ Plán Katolíckej akcie predpokladal „a) oživiť a posilovať cyrilometodějskou tradíciu, b) postupom doby vytyčiť požiadaviek slovanských bohoslužieb, c) systematickou kampani odhaliť a znemožniť Vatikán akožto činiteľa mezinárodnej politiky – nikoliv teda nábožensky!“⁹ Na začiatku júna 1949 mala cirkevná

komisia pri Ústrednom akčnom výbore (ÚAV) Národného frontu (NF) konštatovať, že „sa vytvára hnutie, ktoré vyjadruje pravé zmýšľanie katolíkov“, nasledovalo by vytvorenie organizačnej štruktúry, prijatie programového vyhlásenia a začiatok praktickej činnosti KA.¹⁰

Celá akcia mala vyzerať ako spontánne hnutie veriacich. V ústredí o nej rokovala cirkevná šesťka Komunistickej strany Československa (KSČ) i predsedníctvo ústredného výboru (ÚV) KSČ, na Slovensku predsedníctvo i sekretariát ÚV Komunistickej

1 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal. *Štátna moc a cirkev na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1997, s. 31.

2 BALÍK, Stanislav, HANUŠ, Jiří. *Katolícká cirkev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 21 – 22.

3 GAREK, Martin. Štátna katolícka akcia na Orave – vzbury a nepokoje v roku 1949. *Pamäť národa*, roč. 16, 2020, č. 1, s. 25 – 43.

4 Bližšie pozri najmä LETZ, Róbert. Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 75 – 90.

5 PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M. *Štátna moc a cirkev na Slovensku*, s. 57.

6 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel, eds. *Cirkevní komise ÚV KSČ 1949–1951. Edice dokumentů. I. Cirkevní komise ÚV KSČ („Cirkevní šestka“) duben 1949–březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994, dokument číslo (ďalej dok. č.) 1.9, s. 89 – 94.

7 Katolícka akcia – vyhlásil ju v decembri 1922 pápež Pius XI. ako medzinárodné hnutie, ktoré má zapájať do cirkevného života laikov a pomáhať cirkvi plniť jej poslanie. Na Slovensku došlo k vyhláseniu Katolíckej akcie v roku 1926. V roku 1945 vznikla Ústredná katolícka kancelária, pod ktorej vedenie patrila aj Katolícka akcia.

8 PEŠEK, Jan. „Katolícka akcia“ na Slovensku roku 1949. *Historický časopis*, roč. 44, 1996, č. 1, s. 49.

9 BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M., KAPLAN, K., eds. *Cirkevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, dok. č. 1, s. 26.

10 PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M. *Štátna moc a cirkev na Slovensku*, s. 63.

Prvá diecézálna porada rímskokatolíckych kňazov trnavskej a bratislavskej družnej kapituly v roku 1951 (Zdroj: TASR)

strany Slovenska (KSS). Príprave Katolíckej akcie sa venovali štyri schôdze cirkevnej šestky KSČ. Posledná schôdza šestky sa konala 1. júna a rozhodla urýchliť zakladajúce zhromaždenie KA a schválila hlavné body programového vyhlásenia. Kritizovala zároveň nedostatočnú aktivitu na Slovensku a tendenciu upravovať si celoštátnu politickú líniu.¹¹ Šestka preto navrhovala, aby sa na Slovensku ihneď ustanovila

cirkevná komisia, zadržalo sa vydanie spoločného vestníka pre katolíckych i evanjelických duchovných, a naopak, aby sa do 6. júna 1949 vydali urýchlene prvé dva preložené *Vestníky katolíckeho duchovenstva*.¹²

V priebehu mája začalo zbieranie podpisov duchovných a veriacich pod budúce vyhlásenie KA. Kňazov ubezpečovali, že „ide len o pranie obnoviť rokovanie medzi vládou a katolíckou

cirkevnou hierarchiou“.¹³ Do prípravy plánovanej KA zapadali aj dokumenty IX. zjazdu KSČ z 28. mája 1949, ktoré označili biskupov a kňazov verných Svätej stolici ako vlastizradcov, ktorí „trpení a šetrení nebudú“. Na druhej strane vyzdvihovali „dobrých katolíckych kňazov“, nesúhlasiacich s vysokou cirkevnou hierarchiou.¹⁴

Katolícki biskupi samozrejme reagovali na prípravu novej KA a už 7. júna 1949 v Olomouci vydali obežník, v ktorom varovali pred účasťou na tejto rozkolníckej akcii, hroziac aj cirkevnými trestami.¹⁵ Upozorňovali, že KA je „hnutí schizmatické a bude stíhano cirkevnými tresty...“¹⁶ Tlaku štátnej Katolíckej akcii sa malo čeliť aj prostredníctvom vhodných kázni a oboznamovaním veriacich počas sviatkov Božieho Tela, Božského Srdca Ježišovho, sv. Petra a Pavla a sv. Cyrila a Metoda. Taktiež počas tradičných púti sa mali kázne zamerať na „pápežský primát a napojenie na Rím“.¹⁷

Dňa 10. júna 1949 sa v Prahe konala ustanovujúca konferencia KA. Podľa oficiálnych údajov sa jej zúčastnilo 283 osôb, z toho 68 kňazov.¹⁸ Na stretnutí bol prijatý Ohlas slovenských a českých katolíkov k veriacim v republike, ktorý bol začiatkom júna 1949 vypracovaný v Prahe. Formálne hlásal vernosť katolíckej cirkvi a poslušnosť pápežovi a biskupom, ale súčasne odmietal „akékoľvek príkazy zo zahraničia“. Ohlas oznamoval šesť programových aktivít, ktorým mala KA napomôcť: 1. zintenzívnenie náboženského a mravného života

11 KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993, s. 78.

12 BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M., KAPLAN, K., eds. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, dok. č. 4, s. 138.

13 PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 63.

14 DLUGOŠ, František. *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1989*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2002, s. 164.

15 KAPLAN, K. *Stát a církev v Československu*, s. 79; PEŠEK, J. „Katolícka akcia“ na Slovensku, s. 50.

16 BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M., KAPLAN, K., eds. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, dok. č. 5.1, s. 150 – 151; LETZ, Róbert. *V hodine veľkej skúšky. Listy biskupa Michala Buzalku, spoločné prejavy slovenských katolíckych biskupov. Súbor dokumentov*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2007, dok. č. 193, s. 632 – 635.

17 LETZ, R. *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 91.

18 Podľa Jozefa Halčka to bolo 67 kňazov, z toho 39 zo Slovenska. HALČKO, Jozef. *Rozbiť Cirkvi: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava: Lúč, 2004, s. 136.

v cirkvi; 2. zabezpečenie náboženskej výchovy detí; 3. rozširovanie katolíckej tlače; 4. hmotné zabezpečenie činnosti cirkvi štátom; 5. rozširovanie činnosti katolíckej Charity; 6. riešenie vzťahu štátu a cirkvi v zmysle spoluzitania a spolupráce.¹⁹

Dňa 22. júna 1949 bol ustanovený Ústredný výbor Katolíckej akcie na Slovensku, ktorý mal koordinovať postup na Slovensku. Vytvárala sa hierarchická štruktúra KA, od ústredného výboru v Bratislave, cez krajské a okresné výbory až po miestne výbory. Ich personálne obsadenie bolo ale problematické, keďže o členstvo v nich bol malý záujem, a tak jadro tvorili členovia KSS.²⁰

Okresný akčný výbor KA v Kysuckom Novom Meste (KNM) bol založený 21. júna 1949. V Čadci bol Okresný akčný výbor KA ustanovený až 6. júla 1949, teda po najväčších nepokojoch.²¹ Ako možno vidieť, do oficiálnej organizácie štátnej KA sa nezapojil ani jeden duchovný, napriek podpísaniu *Ohlasu*.

Voči štátnej KA sa prirodzene vymedzili aj biskupi. Na celoštátnej tajnej

konferencii v Prahe dňa 15. júna 1949 prijali pastiersky list s názvom *Hlas československých biskupov a ordinárov veriacim v hodine veľkej skúšky*.²² Odsudzovali v ňom KA ako nezákonnú a rozvratnícku, apelovali na jednotu cirkvi a žiadali podporu svojho konania. Zároveň vydali aj *Obežník katolíckemu duchovenstvu a veriacemu ľudu*, v ktorom informovali o priebehu rokovanií medzi nimi a štátnou mocou, poukazovali na diskriminačné opatrenia štátnej moci a protestovali proti nim.²³ Do tohto zápasu sa zapojila aj Svätá stolica, ktorá 20. júna 1949 odsúdila novú KA ako rozkolnícku a exkomunikovala všetkých, ktorí sa „*kej vedome a dobrovoľne pripojili alebo neskôr pripoja*“.²⁴ Väčšina podpísaných duchovných následne svoj súhlas s touto akciou odvolala.²⁵ K 22. júnu 1949 podpísalo „*Ohlas*“ zo Žilinského kraja, kam patrili aj Kysuce, najmenej osôb zo všetkých krajov Slovenska, len 39.²⁶ Na Kysuciach „*Ohlas*“ podpísali nasledovní kňazi, k dátumu 24. júna 1949: Peter Černo, farár v Skalitom, okres Čadca, Jozef Balušík, správca fary Lutiše, okres Kysucké Nové Mesto,

Rudolf Kunda, dekan v Čadci, Jozef Minaroviech, farár v Staškove, okres Čadca, a Karol Točík, dekan v Turzovke, okres Čadca.²⁷

Pastiersky list československých biskupov a ordinárov sa mal pôvodne čítať v kostoloch 26. júna 1949, ale nakoniec bol termín posunutý o týždeň skôr na 19. júna 1949. Štátna moc sa tomu prirodzene snažila zabrániť a bezpečnostné orgány dostali príkaz, aby 19. júna 1949 v skorých ranných hodinách navštívili všetky farské úrady a zabavili list. Farárov upozorňovali, že čítanie listu bude posudzované ako vážne porušenie zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Väčšina farárov mala list v dvoch exemplároch, z ktorých jeden odovzdali a druhý prečítali veriacim.²⁸ Snahy bezpečnostných úradov o prekazenie čítania listu sprevádzali rozsiahle nepokoje, ktoré v niektorých prípadoch boli klasifikované dokonca ako vzbury. Tieto nepokoje boli zvlášť závažné v severných okresoch Slovenska.²⁹ Pastiersky list čítalo 19. júna 1949 na Slovensku asi 20 – 25 % farárov. Niektorí kňazi ho síce nečítali, ale

19 PEŠEK, J. „Katolícka akcia“ na Slovensku, s. 50 – 51. Dôkladný rozbor *Ohlasu* je publikovaný v HALKO, J. *Rozbiť Cirkev*, s. 139 – 143.

20 PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 66 – 67.

21 Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, fond (ďalej f.) Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu (ÚAV SNF), škatuľa číslo (ďalej šk. č.) 92, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 90. Predsedom v KNM sa stal František Papšo, murár z KNM; členmi Bielik Ladislav, robotník v KNM; Slivka Jozef, ml. roľník, Horný Vadičov; Nekoranec František, robotník, Nesluša; Kľučka Ján, úradník, KNM; Veselá Anna, predn. pošt. úradu, Nesluša; Adela Laurenčíková, domáca, KNM; Karol Viček, riad. školy, Nesluša; Michal Blažek, hájnik, Radola; Jakub Pijak, roľník, Ochodnica; Anna Kuricová, úradníčka JSSR, KNM; František Zajáček, sluha MNV, KNM; Antonia Tománková, úradníčka, KNM a Ema Galvánková, hostinská, KNM. Predsedom v Čadci sa stal Štefan Perďoch, roľník, Raková; členmi Jozef Krišica, hostinský, Svrčinovec; Štefan Kulla, robotník Slovena, Čadca; Ján Linef, úradník Slovena, Čadca; Ján Jaroš, roľník, Staškov; Matúš Blažek, predseda MNV, Olešná; Martin Bernát, notár, Oščadnica; František Birák, robotník, Raková; Ľudovít Hlubina, robotník Adlo, Čadca a František Hlaváč, robotník Adlo, Čadca.

22 BALÍK, Stanislav, HANUŠ, Jiří. *Katolícka cirkev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 22; HALKO, J. *Rozbiť Cirkev*, s. 154. Na nasledujúcich stranách publikácie (s. 154 – 164) aj dôkladný rozbor; LETZ, R. *V hodine veľkej skúšky*, dok. č. 195, s. 641 – 651.

23 KAPLAN, K. *Stát a cirkev v Československu*, s. 83 – 84; PEŠEK, J. „Katolícka akcia“ na Slovensku, s. 54.

24 PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 69. Kaplan píše, že Svätá stolica odsúdila KA dňa 18. júna. KAPLAN, K. *Stát a cirkev v Československu*, s. 84; DLUGOŠ, František. *Katolícka cirkev v okovách*. Ružomberok: Verbum, 2010, s. 80.

25 BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolícka cirkev v Československu*, s. 23.

26 SNA Bratislava, f. ÚAV SNF, šk. č. 92, inv. č. 90. Na porovnanie Bratislava 68, Nitra 72, Banská Bystrica 98, Košice 93 a Prešov 58 osôb. „*Ohlas*“ stav ku dňu 22. 6. 1949 17.00 hod.

27 SNA Bratislava, f. ÚAV SNF, šk. č. 91, inv. č. 90. Soznam rím. kat. duchovných, ktorí podpísali „*OHLAS*“.

28 PEŠEK, J. „Katolícka akcia“ na Slovensku, s. 55.

29 KAPLAN, K. *Stát a cirkev v Československu*, s. 90 – 91.

Horná časť námestia v Čadci v roku 1955 (Zdroj: ŠA Žilina, p. Archív Čadca)

oboznámili veriacich s jeho obsahom a okomentovali ho.³⁰

Dňa 20. júna 1949 bola generálnemu tajomníkovi KSS Štefanovi Bašťovanskému predložená správa o pastierskom liste. Bezpečnostné orgány konštatovali, že „v kraji bansko-bystrickom odovzdalo asi 80 % farárov pastierske listy a 20 % tieto pastierske listy prečítalo. V kraji bratislavskom čítalo pastiersky list asi 25 % farárov a ostatní odovzdali. V kraji žilinskom čítalo pastiersky list asi 15 % duchovných a zbytok pastiersky list odovzdali. V kraji prešovskom pastiersky list čítalo

asi 10 % farárov, ktorí obdržali pastiersky list a zbytok farárov pastiersky list odovzdalo. V kraji nitrianskom a košickom čítalo pastiersky list duchovenstvo asi na 15% a ostatní duchovní listy odovzdali“.³¹

Komunisti vyhlasovali, že list bol čítaný len 289 duchovnými, hoci podľa ordinárov čítalo list okolo 90 % kňazov. Toto číslo zahŕňa už aj následné dni, keď sa list čítal aj v nasledujúci víkend. Rozdiel v počte je vysvetľovaný tým, že komunisti do svojho odhadu zahrnuli len priame čítanie pastierskeho listu, kým ordinári započítali každý spôsob

prezentácie, keď došlo k informovaniu veriacich.³² Samotné predsedníctvo ÚV KSČ na svojej schôdzi 27. júna 1949 konštatovalo, že v nedeľu 26. júna bol pastiersky list čítaný už v dvoch tretinách kostolov. Trúfalosť kňazov teda podľa funkcionárov narastala. Na druhej strane „se však ukázalo, že odezva čtení nebyla zdaleka tak veľiká, jak se původně čekalo“.³³

K najrozsiahlejšej vlne nepokojov v súvislosti so štátnou KA došlo na Slovensku koncom júna a začiatkom júla 1949. Miestami nepokoje prerástli do otvoreného odporu. Veriaci

30 PEŠEK, J. „Katolícka akcia“ na Slovensku, s. 55.

31 SNA Bratislava, f. ÚV KSS – Generálny tajomník (ďalej ÚVKSS – GT), šk. č. 2 159, inv. č. 256/1, č. BA/a-29000/52-49.

32 HALKO, J. *Rozbiť Cirkev*, s. 176.

33 BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M., KAPLAN, K., eds. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, dok. č. 7.2, s. 201.

v mnohých farnostiach strážili svojich duchovných³⁴, stavali hliadky, obmedzovali prístup pracovníkom štátnej správy na fary, dokonca ich vyhánali za použitia násilia. Nepokoje mali zvládnuť jednotky bezpečnosti či armády, prípadne oddiely Ľudových milícií. V troch prípadoch bol nasadený aj osobitný oddiel Štátnej bezpečnosti Jánošík.³⁵

Situácia sa samozrejme dotýkala aj okresov Čadca a Kysucké Nové Mesto. Občania niektorých obcí sa začali zhromažďovať v okolí fár, pričom podľa archívnych správ údajne fyzicky napádali zástupcov ľudovej správy.

Prvým prejavom nepokojov voči postupu komunistických orgánov a vytváraníu štátnej Katolíckej akcie na Kysuciach bolo pobúrenie v Rakovej, 19. júna 1949. V dokumentoch, či už na okresnej alebo štátnej úrovni, sa tento incident spájal so vzburou v Čadci z dňa 23. júna 1949, a preto o ňom nenachádzame takmer žiadne samostatné zmienky. Komunisti sa snažili vytvoriť sprisahanie voči komunistickej moci, ktoré by bolo organizované a prejavom by nebola len izolovaná akcia, ale viacero incidentov vzájomne. V dennej správe o bezpečnosti pre podpredsedu vlády Viliama Širokého sa objavila len krátka noticka s textom „Dňa 19. 6. 1949 shlukli sa občania v obci Raková, kde prepadli predsedu ONV z Čadce a toho dobili kameňami po hlave“.³⁶ Tento deň bol zároveň prvým, počas ktorého čítali kňazi pastiersky list biskupov. Na Kysuciach ho v daný deň čítali títo kňazi: Juraj Kempný (Visolaje), Rudolf Kunda (Čadca), Michal Šiaský (Raková), Andrej Závodský (Makov), Karol Točík (Turzovka), Pavol Šabík (Turzovka).³⁷

V Rakovej sa teda odohral prvý incident na Kysuciach proti komunistickej

Kňaz banskobystrického okresu skladá sľub vernosti ČSR (1950) (Zdroj: TASR)

moci. Nešlo ani tak o štátnu Katolícku akciu, ako o vytvorenie jednotného roľníckeho družstva (JRD). Dňa 23. júna 1949 bol na Okresnom národnom výbore v Čadci o 23.45 hod. vypočúvaný Ladislav Sihelník-Šuška. Vypovedal nielen o samotnom prípade vzbury v Čadci daného dňa, ale vyjadril sa aj k udalostiam v Rakovej, hoci on sám sa, podľa svojich slov, dotýčnej schôdze nezúčastnil. Schôdze sa zúčastnil aj predseda okresného výboru v Čadci Tichomír Nevický. Výpoveď Ladislava Sihelníka-Šušku znela: „Vo veci zakladania roľníckeho jednotného

družstva v Rakovej viem len toľko, že miestnym rozhlasom bola svolaná schôdza na 13. hodinu dňa 19. júna 1949 v miestnosti kultúrneho domu v Rakovej [...] Podľa rôznych verzií kolujúcich v Rakovej som sa do počul, že obyvateľstvo nesúhlasilo so zakladaním jednotného roľníckeho družstva [...] Túto schôdzu vraj zaháji predseda JSSR Štefan Perďoch³⁸ ako okresný predseda, ktorému po úvodných slovách dal otázku Ján Paštrnák: „dobré, ale nech nám najprv povie čo je s urbárskou pokladnicou“. Z toho sa potom rozvinula medzi obecnstvom a Perďochom až hádka

34 V poslednej júnovej dekáde vo viac ako sto prípadoch boli strážené fary veriáciami. HALKO, J. *Rozbiť Cirkev*, s. 167.

35 PEŠEK, J. „Katolícka akcia“ na Slovensku, s. 58.

36 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, GT 254/4.

37 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, GT 254/4. Bratislava 7. 7. 1949.

38 Štefan Perďoch neskôr figuruje aj ako predseda Okresného výboru KA v Čadci.

a vraj keď by nebol prišiel organista Štefan Jurčo, že by bol dostal aj viac.“³⁹ Dňa 24. júna 1949 sa už Ladislav Sihelník-Šuška nachádzal v Táboře nútenej práce (TNP) v Ilave, kde absolvoval ďalší výsluch. Uviedol, že on sa nachádzal v záhrade organistu Jurča, kde sa okolo 16. hod. rozhodli, že idú do hostinca na pivo. Keď vyšli zo záhrady, počuli hluk pred farou a kultúrnym domom. Tam sa dozvedeli, že predseda Okresného národného výboru (ONV) v Čadci Nevický dostal bitku, pričom podľa jeho dojmu „to občania urobili len v tom presvedčení, že prišiel zobrať administrátora“.⁴⁰ Pastiersky list, ktorý čítal miestny kňaz Michal Šiasky doobeda počas omše, už rezonoval medzi občanmi obce. Situácia sa postupne stupňovala a došlo k stráženiu fár.

K ďalšiemu menšiemu incidentu došlo 21. júna 1949 v závode Ja-Pa v Čadci. Chýr o Rakovej sa už stihol rozšíriť po okrese, a obyvateľstvo reagovalo aj na čítanie pastierskeho listu. Tak došlo nakoniec 21. júna 1949 v čokoládovej továrni Ja-Pa k „zbúreniu“ robotníčok proti okresnému predsedovi KSS Jánovi Čičkovi, ktorý bol aj vrátnikom v tejto továrni. Obvinená pracovníčka tejto továrne Janka Prengelová uviedla, že keď prišla do práce, tak našla viacero žien zhromaždených v baliacom oddelení podniku, kde debatovali o chýroch, že komunisti idú brať kňazov. Janka Prengelová navrhla, aby sa išli spýtať na túto problematiku predsedu KSS Jána Čičku. Ján Čička na otázky žien reagoval odpoveďou: „Na všetkých kňazov sa to nevztahuje, len na tých ktorí nám pijú krv.“ Janka Prengelová na to mala reagovať slovami: „Veď keby si to dovolil,

tak by ťa ľudia na ulici uškrtili.“ Aj ostatné ženy reagovali krikom a vyhrážkami voči Jánovi Čičkovi. Situácia sa upokojila až po príchode vedúceho výroby Otakara Studeného, ktorý vyzval ženy, aby sa vrátili k práci, čo aj učinili.⁴¹

Nasledujúcou akciou na Kysuciach už bol incident klasifikovaný ako vzbu- ra v Čadci 23. júna 1949. Jedným z obvi- nených zo zaistovania duchovných bol aj Jozef Danko, zamestnanec textilnej továrne Slovena a zároveň predseda Ak- čného výboru v Čadci. Dôkazy, že by sa Danko zúčastnil nejakej akcie, pri kto- rej by bol zaistený kňaz v niektorej de- dine, sa nepodarilo nájsť. Išlo teda skôr o fámu, ktorá sa ale ukázala rozhodujú- cou pre následné udalosti. Informácie týkajúce sa akcií proti rímskokatolí- kym duchovným, ako aj o obvinenom Jozefovi Dankovi sa šírili v továrňach, ako bola čokoládová továreň Ja-Pa a zá- vod Sigma-pumpy. Tieto informácie mala, podľa Krajského národného vý- boru – osobitnej komisie pre zarado- vanie do TNP, šíriť predovšetkým Ve- ronika Privarová. Tú dokonca komisia označila za hlavnú iniciátorku protestu v Slovene a zhluknutia pred budovou ONV, „keďže táto osadenstvo závodu ne- ustále štvá proti Dankovi“. Vinili ju aj z toho, že obviňovala Danku zo strelby na kríž, resp. „že Danko chce brať fará- rov a pod.“ Veronika Privarová sa zú- častnila dňa 22. júna 1949 aj stráženia fary v Čadci, kde zostal uzamknutý aj predseda Miestneho národného výboru (MNV) Čadca Makyňa.⁴²

Nepokoje sa najviac dotkli textil- nej továrne Slovena, kde pracoval aj spomínaný Jozef Danko. Robotníci 23. júna 1949 zastavili prácu s tým „že

budú v práci pokračovať len vtedy, keď Jozef Danko, ktorý bol taktiež zamest- nancom tejto továrne opustí továreň a pri tom domáhali sa, aby Jozef Danko dostavil sa medzi shromaždené robot- níctvo“. Podľa vyšetrovacej správy od- por medzi robotníkmi vznikol predov- šetkým kvôli Dankovmu správaniu sa voči zamestnancom. Dňa 23. júna 1949 bola o šiestej hodine ráno ukončená výroba s tým, že robotníčky žiadali nielen to, aby Danko opustil továreň, ale aj Čadcu.⁴³ K ukončeniu výroby v závode mala navádzať predovšetkým Mária Ščúrová, ktorá kričala: „Vydaj- te nám Danku, ak má čisté svedomie nech príde medzi nás...“⁴⁴ Pracovník továrne František Ščúry vypovedal, že 23. júna 1949 prišiel ráno pred 6. ho- dinou do práce a na svojom pracovis- ku si všimol, že viaceré ženy opúšťajú vyšiváreň. Emília Kizeková mu ozná- mila, že v tkáčovni je nejaká schôdza. Po príchode zistil, že stroje nepracu- jú a nachádza sa tam okolo 120 žien a niekoľko mužov. Situáciu následne prišiel riešiť riaditeľ továrne Jozef Šu- lek a vedúci tkáčovne Gregor Viktor. Na Šulekovu výzvu sa ženy odmietli vrátiť do práce a „viaceré ženy mu od- povedaly, že dokiaľ nevysáňkujú Jozefa Danku z továrne, zatiaľ robiť nepôjdu, [...] s človekom ako je Danko, ktorý nám šľape na cirkev robiť nebudeme“. Do tkáčovne prišiel aj predseda závod- nej rady Pavol Staš, ktorý sľúbil ženám, že sa „postará o to, aby Danko bol be- hom 24 hodín premiestnený z továrne ba aj z okresu Čadca“. Medzitým sa rozšírilo, že samotný Danko je prítom- ný v továrni, a ženy ho išli hľadať.⁴⁵ Keď ho našli, došlo ku kriku, vzájomnému

39 Archív Ústavu pamäti národa (ďalej A ÚPN) Bratislava, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Banská Bystrica, Vyšetrovacie spisy (ďalej KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V), archívne číslo (ďalej a. č.) 220. Zápisnica napísaná dňa 23. 6. 1949 o 23.45 hod. na Okresnom národnom výbore v Čadci. Vypočúvaný je Ladislav Sihelník-Šuška.

40 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Zápisnica napísaná dňa 24. 6. 1949 v TNP Ilava a vypočúvaný je Ladislav Sihelník-Šuška.

41 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Zápisnica napísaná dňa 21. 6. 1949 s Jankou Prengelovou, rod. Šurinovou.

42 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220, č. 3 520/06-1949.

43 SNA Bratislava, f. Povereníctvo spravodlivosti 1945 – 1960 (ďalej PS), šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

44 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

45 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Zápisnica napísaná dňa 30. 6. 1949 s Františkom Ščúrym v TNP Ilava.

Budova ONV v Čadci v roku 1954 (Zdroj: ŠA Žilina, p. Archív Čadca)

obviňovaniu a vyhrážkam. V správe sa uvádza, že Danko vytiahol pištoľ a mával ňou, aby sa dav utíšil. Obvinená Veronika Privarová mala strhnúť Dankovi pištoľ a to viedlo k bezprostrednému fyzickému útoku na jeho osobu.⁴⁶ Veronika Privarová vypovedala ešte v decembri roku 1949 k udalostiam v Čadci nasledovne: Keď prišiel Danko inkriminovaný deň 23. júna 1949 do závodu a videl, že „robotníci nepracujú a pokrikujú, že Danku v závode nechceme, tento vytiahol z vrečka revolver a robotníckam s ním pohrozil so slovami: ‚Ticho lebo bude zle‘“. Na to

zareagovala práve ona samotná, ktorá priskočila k Dankovi, chytila mu ruku s revolverom „a prosila som ho aby sa spamätal a odišiel preč zo závodu, lebo robotníci sú na neho rozzúrení“. Danko mal robotníkom ešte zahroziť a odísť na osobnom aute zo závodu do mesta, do budovy ONV.⁴⁷ Samotná Veronika Privarová sa ďalších udalostí v meste a v budove ONV nezúčastnila. Danko teda pod hrozbou ublíženia na zdraví nasadol do auta a odišiel do mesta, kde sa ukryl v budove ONV Čadca.

Samotný Danko sa k udalostiam vyjadril 15. decembra 1949 v Čadci

pred zástupcami Krajského veliteľstva Štátnej bezpečnosti (ŠtB) v Žiline. V závode Slovena pracoval ako stolár od roku 1946. Zastával rozličné funkcie ako predseda Odborovej organizácie v závode Čadca, resp. člen podnikovej rady v závode Slovena. Podľa vlastných slov bol v závode „nenávidený preto, že som sa postavil proti tomu, že bol za predsedu Odborovej organizácie zvolený človek, ktorý na ten čas nebol ani členom Revolučného odborového hnutia a to Pavel Staš z Čierneho, ďalej som vždycky nepomínal funkcionárov Odborov i Závodnej rady, že nie je

46 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

47 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Zápis o výpovedi svedka Veroniky Privarovej v Čadci zo 16. 12. 1949.

to dosť, aby chodili len po továrni, ale musia aj pracovať“. Obvinenie, že strieľal do krížov v závode Slovena, alebo nemiestne sa vyjadroval medzi robotníctvom proti cirkvi, popieral. Priebeh dňa 23. júna 1949 opísal nasledovne: „Prišiel som do závodu, kde som zistil, že robotníctvo v závode nepracuje, toto som vyzval k práci a keď moju výzvu neuposlúchli, vytiahol som z vrecka pištoľu a touto som im pohrozil, na čo rozzúrený dav tou mojou hrozbou revolverom sa rozbúrila a približoval sa ku mne. Keď som toto videl nasadol som do auta a odišiel na SNB. Vôbec v okamihu kedy som pištoľu z vrecka vyťahoval som si neuvedomil, že som ju vytiahol z vrecka a že som ňou pohrozil, až na upozornenie Veroniky Privarovej som pištoľu dal nazpäť do vrecka. Rozzúrený dav z továrne sa sústredil okolo ONV, kde násilím sa vbúril do budovy ONV v Čadci, tam demoloval miestnosti, kde potom aj mňa v pivnici našli a na smrť ma ubili.“⁴⁸

Správanie robotníkov továrne Slovena ovplyvnilo nálady robotníkov aj v čokoládovni Ja-Pa a v závodoch Sigma-pumpa⁴⁹ a Adlo-pumpa.⁵⁰ Hlavným iniciátorom prerušenia výroby v Sigma-pumpa mal byť Štefan Kormanec, ktorý sa „obzvlášť horlivo účastnil hľadania Jozefa Danku“.⁵¹ Kormanec mal údajne rozširovať správy o tom, že Danko strieľal do robotníčok a že chcel zobrať rakovského farára.⁵² Následne pod jeho vedením mali zamestnanci opustiť výrobu a pokračovať pred ONV. K týmto informáciám sa pridal aj Jozef Golias, ktorý mal v ten istý deň rozširovať správy, že budú brať farárov a vyzýval ostatných k stráženiu duchovných a k zastaveniu prác v závode. Rovnaký postup mala využiť Anna

Továreň na čokoládu Ja-Pa v Čadci v roku 1949 (Zdroj: TASR)

Kormancová v Ja-Pe a Mária Prengelová v závode Adlo-pumpa.⁵³ Zamestnanci týchto tovární taktiež zastavili výrobu a žiadali vydanie Jozefa Danku „spravodlivosti“. Ich nespokojnosť a odpor mali byť reflektované výkrikmi „Vydajte nám Danku, zabiť Danku a podobne“.⁵⁴

Týchto výziev sa mali zúčastniť aj neskôr obvinení Jozef Točoš, Viliam Blaha, Rudolf Baláž, Jozef Čačura, Jozef Ďurník, Jozef Hlušek, Anna Kormancová, Štefan Kormanec, Štefan

Kubaška, Jozef Murka, Jozef Lališ, Jozef Mach, Ondrej Maslák, Jozef Šopor, Jozef Gužik-Klieštik, Alojz Golis, Peter Árendárik, Monika Šoporová, František Ščúry, Janka Prengelová, Vincent Krkoška, Margita Ščúrová, Anna Chrastinová, Peter Klieštik, Jozef Kordek, Jozef Ďuraj, Štefan Kotyra, Ján Klučka, Mária Prengelová, Ondrej Kadlubec, Jozef Kadlubec, Štefan Kotyra, František Liška, Mária Bercáková, Margita Dutkovičová a František Lipka.⁵⁵ Vyšetrovacia správa uvádza,

48 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Zápis o výpovedi Jozefa Danku v Žiline z 15. 12. 1949.

49 Niekedy uvádzaná aj ako Signa-pumpa.

50 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

51 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140, č. 968/49 – 6.

52 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 968/49 – 6.

53 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

54 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

55 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

že zamestnanci Sigma-pumpa a Ja-Pa síce priznali, že vošli do budovy ONV, ale bez úmyslu nájsť Danku.⁵⁶

Nenávistná atmosféra sa stupňovala, čo napokon viedlo k vylomeniu dverí na budove ONV a časť protestujúcich začala Danka hľadať. Vylomenia dverí sa zúčastnili Jozef Točoň, Viliam Blaha, Rudolf Baláž, Jozef Čačura, Štefan Kormanec, Štefan Kubaška, Jozef Lališ, Jozef Mach, Ondrej Maslák, Jozef Gužík-Klieštík a Jozef Hlušek, ktorý bol taktiež pri vyrazení pivničných dverí. Kancelárie a príslahlé miestnosti, ktoré boli uzamknuté, vypáchili. Časť rozhnevaného davu sa nachádzala aj vo dvore ONV. Tejto skupine sa podarilo zistiť, že menovaný sa ukrýva v pivnici. Následne mal Viliam Blaho, pomocou siahovice, vyraziť výplň pivničných dverí. Po vylovení pivničných dverí vošiel dnu Lališ, ktorý po objavení Danku vykrikoval „Danku už máme“, v pivnici ho najskôr zbil, následne vybehol na dvor, s ostatnými obvinenými strhol plot a povzbudzoval ostatných, aby sa pridali.⁵⁷

Ďalšími ozbrojenými boli údajne aj Jozef Kurka a Jozef Ďuraj. Menovaný Kurka mal Danku ovaliť fľašou po hlave hneď po tom, ako bol vytiahnutý z pivnice na dvor.⁵⁸ Už pri tomto zásahu mal Danku utrpieť zlomeniny niekoľkých rebier. Keď sa dav dostal do pivnice, vyniesli Danku na dvor a tam pokračovali v jeho bití palicami, kameňmi a rukami. Boli to vraj najmä Ján Klučka, Mária Prengelová, František Chrastina a Peter Bukovan.

Dankovi mali zlomiť nosnú kosť, rebrá, nohu, spôsobiť niekoľko odrenín a krvných podliatin. Bitky sa zúčastnil aj František Ščúry, ktorý mal do Danku kopat, pokým ležal na zemi, a to až dovtedy, kým mu „zostaly pokrvavené topánky“. Juraj Ďuraj bol ďalším, kto sa pridá k bitke Danku, v tomto prípade lopatou.⁵⁹ František Ščúry podľa svojej výpovede sa dostal na miesto zhľuknutia až neskôr, keď už bol Danko vytiahnutý z pivnice a príslušníci Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) sa ho pokúšali chrániť a naložiť do sanitky. Svoju účasť na jeho bití popieral a na obvinenie, že ukazoval ostatným zakrvavenú topánku, uviedol, že topánku mal znečistenú tým, ako jedol čerešne a zhnité vykopával do vzduchu.⁶⁰ Podľa záznamov boli teda prítomní aj členovia ZNB, ktorí Danku s ťažkosťami vyniesli na ulicu, aby mohol byť naložený do sanitky. Dav aj naďalej bránil odchodu zraneného Danku, pričom Štefan Kubaška mal držať dvere sanitky, aby sa tam Danko nedostal. O týchto udalostiach vyšetrovacia správa uvádza, že nebolo možné presne určiť, kto Danku v pivnici bil a kto bránil jeho nastúpeniu do sanitky. Avšak uvádza sa v nej, že „Okresný súd hodnotiac výsledky prevedeného dokazovania aj vlastnej výpovede obžalovaných, musel urobiť si uzáver, vyplývajúci z udalostí...“.⁶¹ Dav sa nakoniec mal rozísť po príchode autobusu s ďalšími príslušníkmi ZNB.

Vyšetrovatelia tak prišli s vlastnou verziou o vzburе a udalostiach, ktoré

mali viesť k takémuto intenzívnemu odporu voči Dankovi. Zohrali tu svoju rolu prechádzajúce incidenty v Rakovej a v Čadci. Napriek tomu, že iné dokumenty nespomínajú osobu Danku pri týchto udalostiach, ani samotný Danko neuvádza, že by sa zúčastnil týchto incidentov, mal 19. júna 1949 spolu s predsedom ONV Čadca Tichomírom Nevickým a poslancom Jančárom⁶² navštíviť niekoľko obcí v okolí Turzovky a Čadce. Návštevy mali byť zamerané konkrétne na rozhovory s rímskokatolíckymi kňazmi a ich reakciu na čítanie pastierskeho listu a samotnú Katolícku akciu.⁶³ Poslednou zastávkou bola obec Raková, v ktorej sa mal odohrať incident medzi obyvateľmi Rakovej a menovaným Dankom, Nevickým a Jančárom. Časť Rakovčanov sa zhromaždila pred farou, kde napadla Nevického a Jančára, pričom mal Nevický utrpieť ranu kameňom do hlavy. Práve táto návšteva mala byť dôvodom na neskoršie napadnutie Danku v Čadci, nakoľko sa podľa vyšetrovacej správy mali dostať informácie o uvedenom incidente v Rakovej až do Čadce, pričom sa malo spomínať aj meno Jozefa Danku.⁶⁴ Správy o udalostiach, ktoré sa odohrali v Rakovej, ako aj o údajnom Dankovom zámere pozatvárať rímskokatolíckych duchovných, mali rozširovať Štefan Valko, Izidor Markech, Ján Paštrnák, Jozef Foksa a Ladislav Sihelný.⁶⁵

Dokazovaním malo byť ďalej zistené, že dňa 22. júna 1949 sa rovnaké zhromaždenie ako v Rakovej

56 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

57 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

58 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 458/49 – 13.

59 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

60 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Zápisnica napísaná dňa 30. 6. 1949 s Františkom Ščúrom v TNP Ilava.

61 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

62 Ignác Jančár – poslanec Strany slovenskej obrody (vznikla z bývalej Demokratickej strany), neskôr vylúčený z jej radov; bol podpredsedom slovenského výboru štátnej Katolíckej akcie na Slovensku. VNUK, František. *Pokus o schizmu a iné proticirkevné opatrenia v rokoch 1949 – 1950*. Bratislava: Ústav dejín kresťanstva, 1996, s. 23.

63 V inej správe sa uvádza, že Danko s Nevickým sa v Rakovej stretli za účelom založenia nového JRD. SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

64 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

65 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

Prvomájová manifestácia v Čadci v roku 1949 (Zdroj: ŠA Žilina, p. Archív Čadca)

uskutočnilo aj v Čadci. Tu mala byť prítomná aj už spomínaná Veronika Privarová. Dôvod, prečo sa tu menovaná mala nachádzať, bol, aby sa presvedčila a následne túto informáciu posunula ďalej aj v továrni Slovena, že v Čadci nebol zadržaný miestny kňaz. Ostatné udalosti, ktoré sa odohrali 23. júna 1949, mali byť len logickým vyústením predchádzajúcich dní. Tým malo byť dokázané, že nešlo o „záležitosť osobnú proti Jozefovi Dankovi, ale prejavenie odporu [...] proti tej triede, v ktorej menovaný funkciu aj zastával“. Skutková podstata trestného činu mala byť tak naplnená už zastavením výroby, a nie až prenasledovaním a následným napadnutím Danka.⁶⁶ Prípad vzbury v Čadci je ojedinelý tým, že došlo k štrajku robotníkov z náboženských

dôvodov. Podľa názoru historika Jozefa Halčka to bol „mimoriadne varovný signál, keď sa príslušníci robotníckej triedy, ktorá mala byť oporou nového režimu, vzbúria pre urážku náboženského čítania“.⁶⁷

Ostatní účastníci, ktorí sa priamo nezúčastnili na prenasledovaní Danka, povzbudzovali ostatných slovne, čím sa podľa správy taktiež priamo zúčastnili na odpore voči ľudovodemokratickému zriadeniu. Konečná správa tak hovorí, že cieľom zhromaždenia „bolo násilím postaviť sa proti triede obyvateľstva vykonávajúcej zodpovedné funkcie pri budovaní ľudovo-demokratického zriadenia a útok proti osobe Jozefa Danka boli iba dôvodom pre zahájenie a prevedenie vzbury, ale násilie na menovanom vykonané previedli

obžalovaní ako jednotlivci, ktorý patrili do radov zodpovedných činiteľov terajšieho zriadenia“.⁶⁸

Vedúci predstavitelia režimu boli o udalostiach informovaní v čo najrýchlejšom čase. Bezpečnostná správa za 23. jún 1949 pre generálneho tajomníka ÚV KSS hovorila nasledovne: „Dňa 23. 6. 1949 zhluklo sa v obci Čadca asi 1 000 osôb, ktoré opustili prácu v závodoch ‚Slovena‘, ‚Sigmapumpa‘ a ‚Japa‘. Tieto osoby priamo napadli budovu ONV, ktorú úplne obsadili a demolovaly budovu príslušníkov SNB, pričom stýrally predsedu ZR fy. ‚Slovana‘ Jozefa Danku a v nočnú dobu prepadli jeho manželku, ktorú dobyli a v košeli vodili po meste [...] Zo zaistených je 51 robotníkov a ostatní sú roľníci, živnostníci. Medzi zaistenými je veľmi

66 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

67 HALČKO, J. Rozbiť Cirkev, s. 173.

68 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

Dňa 23. júna 1949 navštívila Čadcu delegácia Zboru povereníkov v zložení Gustáv Husák, Ladislav Holdoš a Jozef Lukačovič (Zdroj: TASR)

malé percento členov SKSS.⁶⁹ Vzburu v Čadci spomenul vo svojom prejave 24. júna 1949 aj predseda Zboru povereníkov (ZP) Gustáv Husák: „Verejnosť bola informovaná o takýchto výtržnostiach v Čadci 23. t. m. [...] Pokoj v Drahovciach i v Čadci bol obnovený, ľudia sa vrátili ku svojej práci, pravda, okrem tých, ktorí sa previnili proti štátu, majetku a ktorí sa dopustili ťažkých zločinov. ZP sa po vypočutí správy o výtržnostiach v Čadci dnešného dňa, pri ktorých prišlo k vražedným útokom, obsadzovaniu štátnych budov a demolovaniu uzniesol, že deleguje povereníka školstva, vied a umení, aby navštívil biskupa nitrianskej diecézy, vzhľadom na udalosti v Čadci, ktorá do tejto diecézy patrí a informoval biskupa o výtržnostiach a o ich príčinách, a žiadal ho zaujať stanovisko, verejne odsúdiť výtržnosti, upozorniť kňazov diecézy, že majú denne a najmä osobitne 26. júna pôsobiť na ukludnenie obyvateľstva. ZP dokonca navrhol v súvislosti s udalosťami v Čadci poslať do Žiliny a do Čadce delegáciu Sboru povereníkov, pozostávajúcu z predsedu SP, z povereníkov vnútra, techniky, zdravotníctva

a generálneho tajomníka Akčného výboru Slovenského národného frontu, ktorá má na mieste urobiť potrebné politické, administratívne a bezpečnostné opatrenia.“⁷⁰ Podľa historika Halka mala delegácia v zložení Gustáv Husák, Jozef Lukačovič a Ladislav Holdoš navštíviť letecky Čadcu už 23. júna 1949 o 14.30 hod.⁷¹ Kritike sa nevyhli ani komunistickí predstavitelia v Čadci, ktorí podľa veliteľa oddielu ZNB, vyslaného do Čadce likvidovať vzburu, sa zachovali neadekvátne. V svojej dôvernej správe Krajského veliteľstva ZNB pre povereníka vnútra Daniela Okáliho z 26. júna hlásil: „Počas výtržností mal som dojem, že vlastne v Čadci žiadna organizácia strany nejstuuje. Predseda OV KSS Čička bol na Morave, predseda MO KSS Mihalus bol vo svojom byte a vôbec sa neukázal ani po zjednaní poriadku, predseda MSK ušiel do Turzovky, tajomník okresného sekretariátu KSS Záhumenský prišiel síce po rozhnaní davu, neprehovoril však ani pol slova. K udalostiam nevedel zaujať nijaké stanovisko, nevedel ani len naznačiť, ako k prípadu došlo, ktorí sú jeho pôvodcovia, aké politické pohnútky

pri tom boli, atď. On nič nepočul, nič nevidel, nikoho nepozná; neviem si vysvetliť doteraz, či uňho ide o výslovný alibizmus, alebo naprostú neschopnosť. Mám dojem, že u menovaného sa dá predpokladať oboje [...] Mal som dojem, že v Čadci vôbec niet ani jedného komunistu. Neprítomní funkcionári svoju neprítomnosť omlúvali tým, že im hrozí nebezpečie a preto buď z Čadce ušli, alebo sa skrývali doma. Ani v jednom prípade však neoznámili krajskému vedeniu, ani nikomu inému, že ich pozícia je tam nebezpečná a že odchádzajú z miesta.“⁷²

Bezpečnostné orgány pristúpili veľmi rýchlo k vypočúvaniu obvinených a k ich zaisteniu v TNP Ilava. K 29. júnu 1949 bolo celkovo zaistených v TNP Ilava, v súvislosti so vzburou z dňa 23. júna 1949 v Čadci, 84 osôb. Časť bola zaistená už v deň vzbury – Ján Arendárik, Gejza Augustin, Ján Bednárik, Peter Bukovan, Ján Bukovan, Anna Bukovanová, Žofia Blažičková, Mária Bukovanová, Ružena Belešová, Jozef Čačurák, Jozef Ďurník, Imrich Delinčák, Jozef Foksa, Ján Hančinský, Anna Chrastinová,

69 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, GT 254/4. Denná správa zo dňa 23. 6. 1949.

70 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, GT 251/1. Prejav predsedu ZP Gustáva Husáka dňa 24. 4. 1949 o stanovisku Sboru povereníkov k niektorým výtržnostiam.

71 HALKO, J. Rozbiť Cirkev, s. 174.

72 VNUK, F. Pokus o schizmu, s. 56 – 57.

Štefan Jurčo, Ján Jurga, Pavol Jurga. Na druhý deň skončili vo väzbe – Ján Herman, Jozef Kurka, Štefan Kormanec, Anna Kormancová, Jozef Muňák, Izidor Markech, Jozef Mach, Anna Minariková, Robert Valárik /Alárek/, Kamila Okapalová, Ján Pastrnák, Tibor Riška, Magdaléna Privarová, Jozef Sventek, Štefan Rebros, Jozef Šopor, Gejza Šopor, Ladislav Sihelník-Šuška, Jozef Šuška, Monika Šoporová, Štefan Valko, Ján Rafaj, Jozef Paluch, Ján Čambora, František Gašperák, Šimon Berčák, Anton Janík, Ján Krkoška, Jozef Hlušek, Peter Klieštík, Anton Hruška, Jozef Točon, Tomáš Kubaška, Rudolf Krasňan, Alojz Golis, Gregor Širanec, Karol Rebros, Ján Lieskovan, Peter Berger, Margita Ščurová, Anna Garajová st., Anna Garajová ml., Anna Tlelková, Margita Dutkovičová, Mária Prengelová, Anna Hluzáková, Juraj Šuška, Rudolf Garaj. Dňa 26. júna 1949 boli zaistení – Ondrej Maslák, Ondrej Kadlubec, Alojz Kubaška, Jozef Kondek, Ondrej Sáček, Peter Arendarik, Ján Klucka, Jozef Gužík-Klieštík, Rudolf Baláž, František Lipka, Jozef Lariš, Ján Baláž, Marek Baláž, Anna Verguliaková, Michal Turiák, František Baláž, František Chrastina, Vojtech Lošonský.⁷³ Ešte dňa 29. júna 1949 boli do TNP Ilava umiestnené osoby, ktoré sa mali taktiež zúčastniť predmetného incidentu. Išlo o tieto osoby: Janka Prengelová, Štefan Kubaška, František Vojtech, Viliam Blaha, Rudolf Sáček, František Ščury, Jozef Kordek, Ján Sáček, Arnošt Chrobák, Vincent Trnka, Mária Berčáková, Štefan Kotyra, Margita Berčáková, Jozefína Blažíčková, Ján Gábriš, Veronika Privarová, Jozef Duraj, Štefan Hlaváč a Cyril Grešák.⁷⁴

Okresný súd rozdelil obvinených na dve skupiny. Na tých, ktorí sa zúčastnili len zhromaždenia pred ONV, a tých, ktorí vnikli do budovy ONV a priamo sa podieľali či už na fyzickom napadnutí Danko alebo podnecovaní násilia.⁷⁵ Obyvatelia, ktorí sa len zhromaždili pred budovou ONV boli obžalovaní z kvalifikovanej vzbury, pričom súd nebral do úvahy, že sa niektorí zhromaždenia zúčastnili len zo zvedavosti. Jediný, kto bol oslobodený spod obžaloby, bol prítomný Peter Klieštík, ktorý sa mal na základe výzvy predsedu závodnej rady vzdialiť z miesta úplne a odísť naspäť do závodu. Súd teda neprihliadal ani na to, keď zhromaždenie opustili budovu, do ktorej vnikli, ale zostali na mieste aj naďalej. Na základe toho boli obžalovaní súdení podľa § 153 trestného zákona kvalifikovaného podľa § 155 trestného zákona pot. prečinu vzbury. Druhou skupinou bola tá, ktorá bola obvinená zo šírenia poplašnej správy podľa § 32 – II. ods. 2 veta zák. č. 231/48 Sb. Pre hlavné pojednávanie bol ustanovený trestný senát Okresného súdu v Žiline zložený podľa § 2 z. č. 319/48 Sb., a to na základe § 65 z. č. 319/48 Sb. a uznesenia Krajského súdu v Žiline č. Nt. 221/49 zo dňa 26. augusta 1949, podľa ktorého bol pre túto vec delegovaný Okresný súd v Žiline. Pojednávanie sa malo uskutočniť v budove Okresného súdu v Ilave.⁷⁶

Obžalovaný Ján Blaha sa podľa vyšetrovacej správy priznal sám, že práve on vyrazil pomocou siahovice dvere do pivnice, kde sa ukrýval Danko. Vyšetrovanie malo ďalej dokázať, že Štefan Kormanec bol práve tou osobou, ktorá viedla zhromaždenie z továrne Sigma-pumpa, pričom jeho manželka

bola údajne v tom čase na vrátnici. Vyšetrovatelia z toho dôvodu predpokladali, že Anna Kormancová priniesla správu o udalostiach v továrni Slovena. Ďalší obvinení Jozef Kurka a Jozef Ďuraj mali byť ozbrojení a Štefan Kubaška mal podľa vyšetrojúcich brániť prevozu Danko sanitkou. Jozef Točoň, Jozef Ďurník, Jozef Hluška, Jozef Lariš, Margita Ščurová a František Lipka mali prehľadávať budovu ONV po poschodiach za účelom nájsť napadnutého Danko. Budovu údajne opustili až po tom, čo sa dozvedeli, že sa Danko ukrýva v pivnici. Neplnoletý Rudolf Baláž mal spočiatku poprieť, že by sa dopustil nejakého násilia. V správe sa však uvádza, že ho prezradilo jeho priznanie sa Františkovi Balážovi, ktorému mal prezradiť, že to bol práve on, kto rozbil Dankovi hlavu kameňom.

Ján Krkoška bol obžalovaný taktiež z fyzického napadnutia Danko. Podľa správy obžalovaný svoju vinu popieral. Pôvodne mal na miesto zhromaždenia len prísť s povozom, vystúpiť a nad zraneným Dankom sa len zahnať bičom. Krkoškova výpoveď sa však nezhodovala s výpoveďou nepriameho svedka Františka Chrastinu. Ten mal vypovedať, že pri tom ako Ján Bukovan referoval predmetné udalosti Vincentovi Krkoškovi, zmienil sa aj o tom, že „*aj Krkoška Dankovi dal a obžalovaný Krkoška sa proti tomu nebránil*“. Okresný súd ďalej priznal Vincentovi Krkoškovi podmienený odklad výkonu trestu, nakoľko mal menovaný už vysoký vek a súd predpokladal, že „*aj bez výkonu trestu obžalovaný na svoj vek sa polepší*“. Ostatným obžalovaným súd neuznal podmienený trest, nakoľko malo ísť, podľa vyšetrovania, o ohrozenie hospodárskeho budovania štátu.⁷⁷

73 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Soznam zaistených osôb nachádzajúcich sa t. č. v trestnici Ilava, ktoré sa dňa 23. 6. 1949 zúčastnili zhluknutia /vzbury/ a násilia na predsedovi AV v Čadci. V Ilave dňa 29. 6. 1949.

74 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Dodatok soznamu zaistených osôb nachádzajúcich sa t. č. v trestnici Ilava, ktoré sa dňa 23.6.1949 zúčastnili zhluknutia /vzbury/ a násilia na predsedovi AV v Čadci.

75 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T990/49 – 140.

76 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1758/49 – 13. Budova Okresného súdu v Ilave spĺňala predovšetkým praktický účel, nakoľko väčšina obvinených sa nachádzala práve tu. Ostatní obvinení, ktorí sa nachádzali v TNP Nováky, mali byť eskortovaní do Ilavy.

77 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

Tab. č. 1

Zoznam obžalovaných⁷⁸

Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Závod	Trest
Jozef Točoň	1. 7. 1930	robotník Slovena	1 rok väzenia
Viliam Blaha	28. 2. 1914	robotník/povozník	2 roky väzenia
Rudolf Baláž ml.	2. 3. 1932	robotník	8 mesiacov väzenia
Jozef Čačurák	6. 2. 1917	robotník Adlo-pumpa	8 mesiacov väzenia
Jozef Ďurník	15. 12. 1924	pomocný sústružník Sigma-pumpa	1 rok väzenia
Jozef Hlušek	16. 11. 1924	strojný zámočník Adlo-pumpa	1 rok väzenia
Štefan Kormanec	13. 9. 1911	skladník Sigma-pumpy	2 roky väzenia
Štefan Kubaška	29. 3. 1923	robotník Ja-Pa	18 mesiacov väzenia
Jozef Kurka	12. 1. 1920	robotník Slovena	18 mesiacov väzenia
Jozef Lariš	24. 7. 1924	robotník Sigma-pumpa	1 rok väzenia
Ondrej Maslák	1. 1. 1907	robotník Sigma-pumpa	8 mesiacov väzenia
Jozef Šopor	24. 4. 1929	zámočník Sigma-pumpa	6 mesiacov väzenia
Jozef Gužík-Klieštík	25. 12. 1904	robotník Sigma-pumpa	8 mesiacov väzenia
Alojz Golias	14. 4. 1928	robotník Sigma-pumpa	8 mesiacov väzenia
Vincent Krkoška	20. 12. 1888	roľník	6 mesiacov väzenia
Margita Ščúrová	9. 12. 1924	robotníčka Ja-Pa	1 rok väzenia
Peter Arendárik	18. 10. 1924	stolár Sigma-pumpa	8 mesiacov väzenia
Monika Šoporová, vyd. Comorková	25. 9. 1930	robotníčka Ja-Pa	6 mesiacov väzenia
František Ščúry	19. 3. 1922	robotník Slovena	8 mesiacov väzenia
Jozef Ďuraj	6. 1. 1924	robotník	18 mesiacov väzenia
Štefan Kotyra	26. 8. 1929	stolár	6 mesiacov väzenia
Ján Klučka	9. 4. 1925	zámočník Sigma-pumpa	10 mesiacov väzenia
Mária Prengelová	5. 11. 1925	robotníčka Adlo-pumpa	8 mesiacov väzenia
Ondrej Kadlubec	11. 5. 1922	robotník Ja-Pa	8 mesiacov väzenia
Margita Dudkovičová	16. 8. 1928	robotníčka Ja-Pa	6 mesiacov väzenia
František Lipka	19. 9. 1923	správca ihriska Sokol	1 rok väzenia
Anna Kormancová, rod. Prengelová	13. 10. 1919	robotníčka Ja-Pa	nezistený
Jozef Mach	31. 1. 1927	robotník Sigma-pumpa	nezistený
Peter Klieštík	30. 11. 1923	zámočník Sigma-pumpa	nezistený
Jozef Kordek ml.	15. 3. 1934	príležitostný robotník	nezistený
Jozef Fonš	1. 4. 1921	úverový referent Okresnej sporiteľne	nezistený

Okresný súd v Žiline pod vedením hlavného radcu Jozefa Feldeka uznal rozsudkom z 12. októbra 1949, spis č. T 990/49, menovaných Jozefa Točoňa, Viliama Blaha, Jozefa Ďurníka, Jozefa Hluška, Štefana Kormanca, Štefana Kubašku, Jozefa Kurku, Jozefa Lariša, Vincenta Krkošku, Margitu Ščúrovú, Jozefa Ďuraja a Františka Lipku vinnými za zločin vzbury podľa § 153 trestného zákona kvalifikovaného podľa § 155 veta 2. trestného zákona.⁷⁹ Rudolf Baláž ml. bol uznaný vinným

previnením vzbury podľa § 153 trestného zákona kvalifikovaného podľa § 155 veta 2. trestného zákona so zreteľom na § 3 zákona č. 48/31 Sb. z. a nar.⁸⁰

Obvinení Jozef Čačurák, Ondrej Maslák, Jozef Šopor, Jozef Gužík-Klieštík, Alojz Golis, Peter Arendárik, Monika Šoporová vyd. Comorková, František Ščúry, Štefan Kotyra, Ján Klučka, Mária Prengelová, Ondrej Kadlubec a Margita Dudkovičová boli uznaní vinnými tak tiež prečinom vzbury § 153 trestného

zákona kvalifikovaného podľa § 155 odst. 2. veta 2. trestného zákona.⁸¹ Obvinený Vincent Krkoška dostal na základe § 1 a 3 zákona č. 562/1919 Sb. z. podmienku na skúšobnú dobu dvoch rokov. Peter Klieštík bol v zmysle § 326 č. 1 so zreteľom na § 159 trestného zákona oslobodený, nakoľko vyšetrovanie dokázalo, že po vyzvaní opustil miesto zhromaždenia a vrátil sa naspäť do továrne.⁸²

Na základe § 326 č. 2 trestného poriadku boli oslobodení ďalší obvinení (pozri Tabuľku č. 2).⁸³

78 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140; č. 1 758/49 – 13; č. 897/49.

79 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

80 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. 1 758/49 – 13.

81 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140; č. 1 758/49 – 13.

82 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

83 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140; č. 897/49.

Tab. č. 2
Zoznam obvinených, ktorí boli oslobodení

Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Závod
František Chrastina	30. 9. 1929	povozník
Janka Prengelová, rod. Šurinová	22. 7. 1917	robotníčka Ja-Pa
Anna Chrastinová, rod. Berčáková	19. 5. 1905	domáca
Peter Bukovan	28. 6. 1923	železničiar
Vojtech Lošonský	10. 4. 1907	úradník Sigma-pumpa
Mária Berčáková, rod. Jašurková	7. 11. 1901	domáca
Štefan Valka	27. 8. 1909	skladník VDP exp.
Izidor Markech	13. 2. 1914	pomocný učiteľ/organista
Ján Paštrnák	9. 5. 1904	obchodník s drevom
Ján Hačinský	18. 7. 1883	rušňovodič
Robert Ollarik	25. 5. 1902	výrobca mydla
Jozef Sventek	6. 2. 1907	vedúci úradník Drevoúnia
Pavol Jurga	26. 6. 1903	roľník
Ladislav Sihelník	27. 1. 1916	úradník
Veronika Privarová	4. 6. 1903	robotníčka

Spomínaní Štefan Valka, Izidor Markech, Ján Paštrnák, Ján Hačinský, Robert Ollarik, Jozef Sventek, Pavol Jurga, Ladislav Sihelník a Veronika Privarová, boli zbavení obžaloby za prečin šírenia poplašnej správy. Obžalovaní František Chrastina, Anna Chrastinová, Janka Prengelová, Peter Bukovan a Mária Berčáková boli oslobodení na základe vyšetrovania, ktoré preukázalo, že sa všetci menovaní na mieste nachádzali náhodne, pričom sa prebiehajúcim udalostiam len prizerali, bez akéhokoľvek zásahu.⁸⁴

Naopak, Vojtech Lošonský mal byť obvinený z toho, že ako bývalý majiteľ závodu Sigma-pumpa stál na vrátnici a usmieval sa. Tým dával údajne najavo svoj súhlas s konaním zamestnancov a nesnažil sa ich v odchode zastaviť. Obvinený sa bránil, pričom svoje konanie odôvodňoval tým, že bol sám prekvapený správaním zamestnancov. Na základe všetkých okolností nakoniec súd nemohol Lošonskému priznať vinu, nakoľko sa v závode mali nachádzať iné kompetentné osoby,

ktoré mali odchodu zamestnancov zabrániť. Obžalovaní Štefan Valko, Izidor Markech, Ján Paštrnák, Ján Hačinský, Robert Ollarik, Jozef Sventek, Pavel Jurga a Ladislav Sihelník boli oslobodení so zreteľom na ustanovenia § 326 č. 2. trestného poriadku Okresný súd mohol len z ich verejného chovania predpokladať „pasívny postoj k ľudovo-demokratickému zriadeniu“.⁸⁵

Obžalovaná Veronika Privarová bola nakoniec oslobodená spod obvinenia. K tomu prispela aj výpoveď samotného Jozefa Danka. Ten mal vypovedať, že obvinená mu síce pištoľ z ruky vytrhla, avšak nepokračovala s ostatnými zamestnancami. Privarová mala zostať v závode, a tým sa nezúčastniť predmetného zhromaždenia. V správe sa ďalej uvádza, že práve Privarová mala upokojuvať situáciu v závode Slovena a presviedčať ostatných zamestnancov, že správy o zatýkaní duchovných sú falošné. Vidíme teda, že ani samotné vyšetrojúce orgány neboli súčinné v konaní, keď na jednej strane Veroniku Privarovú

oslobodili spod obžaloby, a na druhej strane z nej chceli pôvodne krajská komisia spraviť hlavnú iniciátorku vzbury.

Všetci menovaní, ktorí boli uznaní vinnými, sa mali podľa vyšetrovacej správy previniť predovšetkým šírením nenávisti voči „verejným činiteľom, ktorí usilovali hospodárske, ale aj duchovné budovanie ľudovo-demokratického zriadenia“. Práve oni mali byť tí, ktorí obyvateľov svojím konaním podnecovali k spomínanému nenávistnému zhromaždeniu. Správa z vyšetrovania ďalej uvádza, že práve táto činnosť bola hybnou silou odporu v továrni Slovena voči napadnutému Jozefovi Dankovi.⁸⁶

Po udalostiach dňa 23. júna 1949 pristúpili vládne a správne orgány k opatreniam voči zamedzeniu ďalších nepokojov. Krajský národný výbor v Žiline v zastúpení Krajského bezpečnostného referenta vydal po udalostiach v Čadci vyhlášku, ktorá mala dočasne upraviť pomery v okrese. Vyhláška obsahovala niekoľko bodov, ktoré zakazovali akékoľvek zhromaždenie a združovanie sa v okrese Čadca, a to najmä po deviatej hodine. Všetky hostince mali byť v okrese zatvorené. Výnimku tvorili hostince, v ktorých sa podávali obedy a večere. Tie mohli byť otvorené len v určitých hodinách, a to od 12.00 do 14.00 a od 18.00 do 20.00 hod. Aj naďalej bolo v týchto podnikoch zakázané podávať alkoholické nápoje. Nedodržanie uvedenej vyhlášky malo byť prísne trestané, rovnako aj ďalšie šírenie poplašných správ.⁸⁷

Krajský národný výbor taktiež zakázal usporiadať 26. júna 1949 akúkoľvek púť alebo procesiu. Následne mal ONV zvolať všetkých duchovných a oboznámiť ich o situácii. Púte mohol povoliť Okresný národný výbor pod podmienkou, že bude zachovaný poriadok, čo mal zaručiť miestny

84 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

85 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

86 SNA Bratislava, f. PS, šk. č. 558. Akcia Čadca, č. T 990/49 – 140.

87 Štátny archív Žilina so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca (ďalej ŠA Žilina, p. A CA), f. Okresný národný výbor Čadca (ďalej ONV Čadca), šk. č. 13, č. 241 – 23/6 – 1949.

Robotníci z jednej z nových fabrík na Kysuciach v roku 1951 (Zdroj: TASR)

farský úrad. Na základe zákazu mali duchovní oboznámiť veriacich v kostole, „aby sa neznepokojovali a nedali sa strhnúť k rozvratu a k žiadnym výtržnostiam...“⁸⁸ František Chudej ako predseda Dočasnej miestnej správnej komisie (DMSK) v Turzovke intervenoval vo veci vydané vyhlášky a bezpečnostného nariadenia o púťach u krajského predsedu. Ten nakoniec vydal výnimku pre katastrálne územie obce Turzovka s tým, že samotný Chudej osobne bude ručiť za pokoj v obci.⁸⁹

Situácia sa postupne upokojovala, ako o tom svedčia aj správy pre podpredsedu vlády Viliama Širokého.

Bezpečnostná správa z 27. a 28. júna 1949 hodnotila situáciu na celom Slovensku ako pokojnú, akurát „na Orave, na Kysuciach a v Považí aj túto noc veriaci obyvatelia v mnohých obciach strážili miestne fary“.⁹⁰ Vzhľadom na skutočnosť, že 29. júna sa slávil cirkevný sviatok sv. Petra a Pavla, komunisti sa snažili, aby robotníci napriek tomu pracovali. V okrese Čadca ale nakoniec podniky Drevoúnia a Karpátia pracovali len v obmedzenom počte. Celkové hodnotenie hovorilo, že „Kysucký kraj sa zdá byť kludný“.⁹¹ Celkovo bolo podľa záznamov bezpečnostných úradov do 30. júna 1949, vrátane

v súvislosti s KA, spáchaných „51 prípadov porušenia verejného poriadku a bezpečnosti, pričom najviac prípadov sa vyskytlo v žilinskom kraji a to na Kysuciach a na Orave“.⁹²

Okresný národný výbor v Čadci spísal všetky výdavky spojené s „mimoriadnou“ situáciou v Čadci v súvislosti s KA. Nakoniec žiadal o preplatenie 96 354,50 Kčs. V uvedenej sume boli zahrnuté výdavky Martina Buduljaka, vlastníka hostinca Partizán. Hostinec vyčíslił stravovanie milície v dňoch 23. júna – 28. júna 1949 na sumu 5 598 Kčs a ubytovanie vo výške 15 018 Kčs. Jozef Moravec, hostinský v Čadci, za ubytovanie a stravovanie milície požadoval preplatiť sumu 57 728,50 Kčs. Kristína Augustínová požadovala sumu vo výške 240 Kčs za pohonné hmoty pre nákladné motorové vozidlá milície a ZNB. Stavopal, správca čerpacej stanice, poskytol pohonné hmoty vo výške 1 832 Kčs, poštový úrad v Čadci zahrnul do výdavkov pohotovostnú a nočnú službu⁹³ vo výške 1 475 Kčs. Ďalší správca čerpacej stanice Jakub Mrmus požadoval za pohonné látky preplatiť sumu 2 915 Kčs. Nakoniec Robert Seifert, chatár Makov – Bumbalka, vystavil účet za ubytovanie 32 príslušníkov ROH, obsluhu a varenie na sumu 11 448 Kčs.⁹⁴ Krajské veliteľstvo národnej bezpečnosti v Žiline⁹⁵ predalo žiadosť ONV Čadca na preplatenie výdavkov spojených s mimoriadnou situáciou v obci na posúdenie BK – Povereníctvo vnútra v Bratislave.⁹⁶

V auguste 1949 prebiehala podpisová akcia na tzv. Ohlas na spoluprácu cirkvi a štátu. Úlohou nadriadených úradov bolo v tom čase zistiť

88 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 13. Fonogram pre okresný národný výbor Čadca, Žilina z 24. 6. 1949.

89 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 13, č. 241 – 24/6 – 1949.

90 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, inv. č. 254/4, č. BAa-29.000/52-49.

91 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, inv. č. 254/4, č. BAa-29.000/52-49. Útvar 402 A.

92 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, inv. č. 254/4. Bezpečnostná situácia na Slovensku za deň 30. 6. 1949.

93 Pohotovostná služba telefonická aj telegrafná bola v Čadci zavedená na príkaz KNV v Žiline od 23. 6. 1949 do 4. 7. 1949. ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 13, č. 241 – 4/7 – 1949, č. 241 – 23/6 – 1949.

94 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 13, č. 262 – 24/6 1949.

95 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 13, č. 236/54 – 1 – BK/3.

96 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 13, č. 262/1 – 1 – 1950 – P/2.

Biskup Róbert Pobožný žehná veriacim na mierovej mariánskej púti v Marianke v roku 1950 (Zdroj: TASR)

„pochopenie úradníctva k tejto akcii“.⁹⁷ Krajský akčný národný výbor Národného frontu v Žiline nariadil všetkým okresným akčným výborom NF, okresným výborom (OV) KSC, okresným odborovým radám (OOR), OV Československého zväzu mládeže (ČSM), Zväzu slovenských žien (Ž-SSŽ), Jednotnému zväzu slovenských roľníkov

(JSSR) a ONV, aby denne podávali správy o akcii podpisovania *Ohlasu*. Hlásenie malo obsahovať nielen počet osôb, ktoré akciu podpísali, ale aj názov obce, respektíve závodu, kde akcia prebiehala.⁹⁸ Takto zoznamy občanov, ktorí podpísali *Ohlas*, predložili MNV v Turzovke⁹⁹ a MNV Čadca.¹⁰⁰ Z MNV Vysoká nad Kysucou prišiel zoznam

zamestnancov, ktorí *Ohlas* nepodpísali.¹⁰¹ Za Staškov podpísal *Ohlas* z úradníkov len predseda MNV Tomáš Šupola.¹⁰² V Rakovej podpísali dvaja, a to Rudolf Beniač, prednosta úradu, a Štefan Pastorek, obecný doručovateľ.¹⁰³

Už v júni 1949 (21. júna) adresoval dekan z Čadce Rudolf Kunda prehlásenie ONV v Čadci, v ktorom kritizoval zneužívanie svojho vyhlásenia o vernosti k Československej republike a v cirkevných záležitostiach rímskemu pápežovi a biskupom, a preto svoje prehlásenie odvolal so slovami: „S týmto žiaden kňaz, ale ani civil súhlasí nemôže, lebo by sa stal odpadlíkom, čo je najdrahším pokladom každého veriaceho človeka.“¹⁰⁴ Rudolf Kunda svoj postoj k „Ohlasu“ a ku KA evidentne zmenil, o čom svedčia aj slová kázne z 5. júla 1949, keď povedal: „sa objavujú náznaky založenia novej viery a preto vyzval veriacich, aby sa modlili, aby sa ich cirkev udržala v takom merítku, aké je teraz. Ich cirkev založil Kristus a preto je trvalá. Nové cirkve Kristus nezaložil a preto stroskotajú. Nakoniec vyzval veriacich, aby sa pomodlili za tých, ktorí boli zatknutí počas vzbury. Pri tom čítal všetky mená dosiaľ zaistených osôb v čadčianskom prípade“.¹⁰⁵

Aj ďalší kňazi na Kysuciach začali aktívnejšie vystupovať proti KA. Boris

97 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 2, č. 190 – 6/8 – 1949.

98 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 17, č. 1 067/1949-Sý./Č.

99 ŠA Žilina, p. A CA, f. Miestny národný výbor Turzovka, šk. č. 32, č. j. 24/1949. Podpísali František Chudej, predseda MNV, Ján Balošák, prednosta úradu MNV, František Jantek, zástupca prednostu úradu MNV a úradníci MNV Ján Bebčák, Ján Chudej, Jozef Sučík, Kornel Škorík, Jozef Stuchlík, Anna Chovancová, Ľudovít Polka, Anna Bebčáková, Anna Kandová, František Daňo, Štefan Dorociak, Ján Lemeš a Jozef Čuboň.

100 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 2, č. 7 749/1949. Podpísali Karol Stiegler, prednosta úradu, Štefan Mankyňa, predseda MNV, Alojz Toman, podpredseda MNV, Koloman Rehák a pokladník MNV. Ďalší zamestnanci Ján Kornett, Ľudovít Burdel, František Bukovan, Jozef Polák, Jozef Ščúry, Ľudovít Kubánka, František Privara, Emil Beleš, Štefan Dallemula, Ladislav Herman a Ondrej Michelina mali podpísať prehlásenie a následne ho odoslať na Okresnú odborovú radu v Čadci. *Ohlas* nepodpísal Ján Palúch, ktorý bol v tom čase údajne na vojne, ďalej Jozef Klieštík a Vincent Slaninák.

101 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 2, č. 5 984/1949. Boli to Jozef Král, notársky adjunkt, Anna Jendrísková, úradníčka, Karol Kamenovský, Martin Bilík a Jozef Mičutka, úradníci; Jozef Masnica, MNV a obecní doručovatelia Ján Kubinec a Ján Janetka.

102 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 2. Soznam zamestnancov Obvodného úradu MNV v Staškove. Ostatní, Eduard Galvánek, prednosta MNV, Matúš Blažek, predseda MNV Olešná, Matej Smižik, predseda MNV Podvysoká, Jozef Šamaj, úradník MNV Staškov, František Matlák, úradník MNV Staškov, Štefan Jurčacko, úradník MNV Turzovka, a Rudolf Bielčík, úradník MNV Podvysoká, *Ohlas* nepodpísali.

103 ŠA Žilina, p. A CA, f. Miestny národný výbor Raková, šk. č. 41, č. 3 221/49. Ostatní zamestnanci úradu, Ľudovít Hajduk, hlavný kancelár, Florián Pastorek, referent pre zásobovanie, Augustín Turiak, kancelársky pomocník, Rudolf Zbončák, zmluvný kancelársky pomocník, František Zajac, obecný doručovateľ, Anton Chnurík, strážca, a Alojz Zbončák, obecný cestár, nepodpísali súhlas s dohodou cirkvi a štátu.

104 ŠA Žilina, p. A CA, f. ONV Čadca, šk. č. 38, č. 365/1949.

105 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, inv. č. GT 254/4.

Ivanov, farár v Nesluši, po tri týždne kázal proti KA, „vyzýval veriacich v kostole, aby nepodpisovali Ohlas a vyhrožoval, že ten kto Ohlas podpísal nesmie navštevovať kostol. Vyhlásil, že nebude nikoho sobášať kto podobný Ohlas podpísal. Ďalej oznámil, že tak isto ani tomu kto Ohlas podpíše dieťa nepokrstí“.¹⁰⁶ Na faru v Novej Bystrici bol pridelený nový kaplán, ktorý vzbudil v obci všeobecnú nenávisť, keďže sa rozchýrilo, že tam bol dosadený novou cirkvou, teda komunistickou mocou. Následkom toho bolo na fare aj rozbité okno.¹⁰⁷

Dňa 7. augusta 1949 farár Ján Gáher zo Starej Bystrice vyzýval v kostole občanov, aby nečítali žiadne časopisy, „lebo tieto sú vydávané komunistami, ktorí sú proti cirkvi. Nabádal občanov, aby čítali len tlač vydávanú biskupským úradom. Ďalej vyhlásil, že kto by predsa čítal noviny a časopisy prehrešil by sa týmto proti cirkvi a môže mu byť odpustené len v samotnom Ríme“. Okresný akčný výbor uvádzal, že Gáher takto ostro vystúpil prvýkrát a za jeho vyjadrením videl návštevu práve dekana z Čadce Rudolfa Kundu, ktorý mal dať Gáherovi inštrukcie.¹⁰⁸

Krajský akčný výbor v Žiline sa pokúsil nakloniť na svoju stranu kňazov aj prostredníctvom prednášky, ktorú usporiadal 27. júla 1949 v starej radnici v Žiline. Na prednáške sa mali zúčastniť poslanci kraja, predsedovia KA, tajomníci okresného akčného výboru (OAV), zástupcovia KSS a tlače a nasledujúci duchovní z okresu Čadca: „Kunda Rudolf, dekan v Čadci – odmietol, s poznámkou, že bez súhlasu biskupa nezúčastní sa žiadnych prednášok; Vaňko Pavol, kaplán, Turzovka – odmietol s poznámkou ako predošlý; Kutiš Ignác, farár, Zákopčie – omluvil sa, že je vážne chorý; Minaroviech Jozef, farár, Staškov – omluvil sa, že je asi mesiac

Národná púť v Nitre v roku 1950 (Zdroj: TASR)

nemocný; Števula Rudolf, farár, Turzovka – Klokoč, účasť prisľúbil – nedostavil sa; Černo Peter, farár, Skalité – odmietol s poznámkou, že má zakázané priamo od biskupa účasť na akejkoľvek schôdzi; Točík Karol, dekan, Turzovka – vôbec na pozvanie neodpovedal.“¹⁰⁹ Postoj prevažnej väčšiny kňazov na Kysuciach bol teda razantne proti KA a spoliehali sa na svojich cirkevných predstavených. Samozrejme, našli sa aj kňazi, ktorí spolupracovali s režimom, či už spomínaný nový kaplán v Novej Bystrici, alebo priamo farár v Novej Bystrici Jozef Dvonč, ktorý mal byť „priateľsky naklonený k dnešnému zriadeniu a dokonca podáva zprávy o jednotlivých ľuďoch, ktorí sú zaujatí proti republike. Spomenutý farár pohybuje sa stále medzi občanstvom a dľa informácií presvedčuje ľud v prospech KA“.¹¹⁰ Dokonca aj Boris

Ivanov v Nesluši zmenil svoju rétoriku, a po tom, čo tri týždne kázal proti KA a úradom, 17. júla 1949 už vyzýval veriacich, „aby prestali s nenávisťou voči sebe, že je už dosť prelievania krvi, ktorá v posledných rokoch tiekla. Poukazoval na minulosť, prítomnosť, že naopak všade je klud, že jemu nehrozí strata osobnej slobody a že rím. kat. cirkev nie je ohrozovaná“.¹¹¹ Dôvody, prečo zmenil svoje stanovisko, nám ostali neznáme.

Katolícka akcia ako rozvratná činnosť komunistických predstaviteľov, so snahou odtrhnúť veriacich od ich kňazov a cirkevnej hierarchie, vytvoriť „národnú cirkev“ a odpútať československú cirkev od Svätej stolice zaznamenala teda neúspech. Bolo to spôsobené predovšetkým odporom obyvateľstva, ktoré v mnohých prípadoch vystúpilo proti snahám úradov,

106 SNA Bratislava, f. ÚAV SNF, šk. č. 92, inv. č. 90. Denná správa zo dňa 13. 8. 1949.

107 SNA Bratislava, f. ÚAV SNF, šk. č. 92, inv. č. 90. Denná správa zo dňa 20. 7. 1949.

108 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, inv. č. GT 251/1. Denná zpráva zo dňa 15. 8. 1949.

109 SNA Bratislava, f. ÚAV SNF, šk. č. 92, inv. č. 90. Denná zpráva zo dňa 8. 8. 1949.

110 SNA Bratislava, f. ÚVKSS – GT, šk. č. 2 158, inv. č. GT 251/1. Denná zpráva zo dňa 15. 8. 1949.

111 SNA Bratislava, f. ÚAV SNF, šk. č. 92, inv. č. 90. Denná zpráva zo dňa 13. 8. 1949.

odmietlo, resp. odvolalo svoje podpisy pod „Ohlasom“ a postavilo sa, často aj s hrozbou fyzického nebezpečenstva zo strany štátnych úradov, za svojich kňazov. Kysuce a jeho obyvatelia, podobne ako na Orave, boli označovaní za bigotných, odporujúcich komunistickému režimu a stojacimi za svojimi kňazmi. Aj keď na Kysuciach nemali nepokoje a vzbury taký masívny charakter ako na Orave, myslíme počet prípadov, o to závažnejšia bola vzburá robotníkov v Čadci, ktorá bola jedným z najväčších protestov v rámci KA na Slovensku. Na Orave sa búrili prostí občania, prevažne roľníci. Vzburá v Čadci bola o to vážnejšia, že komunistická moc svoju oporu videla predovšetkým v robotníctve, ktoré malo tvoriť jeho základ. Taktiež bola Čadca jedným z dvoch miest, kde vzbury prepukli,

na ostatných miestach išlo o menšie obce. Vzburá v Čadci, ktorej sa zúčastnilo okolo tisíc osôb, poukázala na to, že predstavy o rýchlej transformácii religióznych regiónov v duchu socialistických vízií nebudú napredovať tak ľahko, ako si to pohlavári mysleli. Komunistickí predstavitelia už 23. júna 1949 reagovali na vzburu leteckou návštevou Čadce a následným prejavom predsedu ZP Gustáva Husáka. Bolo uväznených mnoho osôb, z ktorých časť bola odsúdená.¹¹² Útok na Jozefa Danku nebol chápaný ako útok na jednotlivca, ale útok na verejného činiteľa, ktorý symbolizoval režim a usiloval o hospodárske, ale aj duchovné budovanie ľudovo-demokratického režimu. O spornosti tohto tvrdenia svedčí aj skutočnosť, že samotný Danko bol dokonca 16. decembra 1949 zatknutý,

„preto, že sa dopustil vyprovokovania vzbury robotníctva v závode Slovena v Čadci dňa 23. 6. 1949 a pre dôvodné podozrenie z účasti na vražde rasové prenasledovaných v roku 1944“.¹¹³ Nebol teda predobrazom komunistického predáka, hrdinu bez bázne a hany.

Prevažná väčšina katolíckeho duchovenstva ostala aj počas týchto pohutých udalostí na strane svojich cirkevných predstavených, odmietali spoluprácu s komunistickými úradmi a postavili sa proti schizmatickej Katolíckej akcii. Ukázalo sa, že kňazi a rímskokatolícka cirkev spolu so svojimi veriacimi stále predstavujú silnú opozíciu voči režimu. Aj vďaka tomu nakoniec komunisti upustili od KA v Československu a pristúpili k iným formám perzekúcie predstaviteľov cirkvi a veriacych.

Martin Garek • State Catholic Action in Kysuce region – revolts and riots in 1949

Communist power perceived the Catholic Church as its main ideological internal enemy. Since the February coup d'etat in 1948, it had attempted to get the Catholic church subordinated to the political leadership in Czechoslovakia. Observing the resistance of the episcopacy and the Holy See against its efforts, the Communist power gradually started to use more radical interventions against the Catholic Church. The established organisation called Catholic Action was taken over and used for political power: to separate people above all from the higher church dignitaries. Catholic Action represented subversive activities of Communist leaders striving to separate believers from their priests and the church hierarchy and to establish a “national church” In 1949, the Catholic Action led to many riots, representing the most effective form of resistance against the Communist power. Some of those riots were even classified as revolts. To a certain extent, the north of Slovakia was a specific case, as even Communist officials themselves labelled local people as bigoted, protesting against communist ideas and being loyal to their priests and the church hierarchy. Riots connected to that so-called Catholic Action started in June 1949 in Raková and Čadca, and they went on also in other parishes until late autumn. The revolt in Čadca frightened the communist leadership as the workers who were supposed to be the backbone of the regime revolted. Therefore, this case was handled by the highest organs and many real or alleged participants in the revolt were persecuted. Despite the communists' punishments, believers were willing to fight for their faith and persist in it as was requested by the church hierarchy in Czechoslovakia and instructions from the Vatican. It was the attitude of people that led to the situation that the Communist power dropped the Catholic Action in Czechoslovakia and started to use other forms of persecuting priests and believers.

Mgr. Martin Garek, PhD. (1980)

Absolvent Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, odbor história. V rokoch 2009 – 2016 pôsobil ako odborný asistent na katedre histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. V súčasnosti pracuje ako vedecký pracovník Centra výskumu obdobia neslobody Ústavu pamäti národa v Bratislave. Vo svojej publikačnej činnosti sa zameriava na oblasť hornej Oravy a severného Spiša v rokoch 1938 – 1948, slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1918 – 1945, problematiku výstavby Oravskej priehrady, presídľovania i problematiku pracovných táborov v rokoch 1941 – 1949, otázky židovskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 a protikomunistickému odboju v 50. rokoch 20. storočia na Slovensku. Je autorom monografií *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945 – 1947* (2007) a *Storočnica hasičov v Liesku 1916 – 2016* (2017). Doma i v zahraničí publikoval viacero štúdií a odborných článkov na vyššie uvedené témy. Kontakt: garek@upn.gov.sk

112 Historik František Vnuk v svojom diele uvádza v prehľadnej tabuľke počet trestných oznámení v Čadci 72, počet žiadostí o amnestiu 29 prípadov a počet zamietnutých amnestií 2. VNUK, F. *Pokus o schizmu*, s. 104.

113 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, BB-V, a. č. 220. Dialnopis zo 17. 12. 1949.

RUDOLF FIBY – TICHÝ BOJOVNÍK ZA SLOBODU

MONIKA TRESOVÁ

Na Slovensku odpor proti komunistickému režimu v čase normalizácie vychádzal najmä z okruhu katolíckej inteligencie. Kresťanský svetonázor bol na Slovensku pre odpor voči vládnemu režimu dôležitý, pretože boj za slobodu a základné ľudské práva sa rozhorel práve v tomto prostredí, kde pôsobil aj RNDr. Rudolf Fiby. Ako intelektuál a vedec nadviazal kontakty s významnými osobnosťami z prostredia tajnej cirkvi. Jeho spoluúčasť pri založení Spoločenstva Fatima a spoluorganizovanie Sviečkovej manifestácie sú najvýznamnejšie aktivity Fibyho v jeho boji za slobodu a demokraciu.

Rudolf Fiby sa narodil 4. apríla 1946 v Nitre. Jeho otec Ondrej Fiby (1909 – 1977) bol štátnym notárom a jeho matka Anna Fibyová, rod. Szalayová (1911 – 1999), bola domácou.¹ Fiby mal štyroch súrodencov: dve staršie sestry, Valiku (1932 – 2018) a Evku (1937), a dve mladšie sestry Aničku (1948) a Mariku (1951). V čase keď sa Rudolf narodil, rodina Fibyovcov bývala na Zobore v Panskej doline. Narodil sa predčasne v siedmom mesiaci. Ako ho opisujú ešte žijúce sestry, bol chudé a slabé dieťa. Veľa plakával a nechcel jesť. Rodičia sa báli, či nebude chorľavý, či sa vôbec dožije dospelosti. Podľa slov jeho sestier otec hovorieval mame: „Uvidíš, z toho chlapca nič nebude.“ Rudolfovým birmovným otcom bol Anton Korec, brat otca neskoršieho kardinála Jána Chryzostoma Korca, ktorý pracoval v Spolku sv. Vojtecha.²

„Rudko bol zlatý braček, nekonfliktný. Šikovný žiak, výborne sa učil

a bol hlbavý. Na rodičovskom združení v základnej škole raz súdružka učiteľka mamke povedala, že Rudko jej niekedy robí problém, lebo sa na vyučovaní len pozerá na ňu a málo si píše a niekedy ju dokonca upozorní na chybu pri počítaní. Mamka ho potom doma vyhrešila... Rudka už od detstva všetko zaujímal,“³ spomínajú na Fibyho jeho sestry.

Rudolf absolvoval základnú školu v Nitre v roku 1960. Hoci mal vynikajúce študijné výsledky, nepodarilo sa mu dostať na gymnázium. Prihlášky na gymnáziá museli žiaci v tom období poslať skôr ako na iné typy stredných škôl. O takúto záležitosť sa v Rudolfovej rodine staral otec, ktorý bol však v tom čase indisponovaný, nakoľko utrpel ťažký infarkt a strávil niekoľko mesiacov v nemocnici. Neostal nikto, kto by túto záležitosť vybavil. Rudolf sa tak dostal na stavebné učilište v Nitre, kde strávil len jeden školský rok, pretože nebol spokojný so štúdiom na tomto mieste. Manžel

jeho staršej sestry Evy, ktorému vždy záležalo na dobrom vzdelaní, pomohol Rudolfovi s jeho preradením na Priemyselnú školu spojovej techniky v Banskej Bystrici. Po absolvovaní rozdielových skúšok nastúpil do druhého ročníka na tejto odbornej škole.⁴ Na Fibyho výnimočný matematický talent rada spomína aj jeho mladšia sestra: „Keď mal Rudko asi 17 r. bol na matematickej olympiáde v Moskve. Spolu ich tam bolo z Československa sedem. Dobré sa umiestnil a dostal diplom podpísaný Chruščovom. Po návrate domov leďva chodil, lebo mal veľmi napuchnuté nohy na chodidlách zospodu. Evka sa ho pýtala, ako sa to stalo. On povedal, že po skončení olympiády mali niekoľko dní voľna a on ich využil na poznávanie Moskvy. Peši prechodil cikcakovito veľkú časť mesta...“⁵ V roku 1964 úspešne absolvoval stredoškolské štúdium s maturitou na vyššie spomínanej technickej odbornej škole v Banskej Bystrici.⁶ V tomto roku nastúpil na

1 Registratúra Ústavu informatiky Slovenskej akadémie vied (ďalej RÚI SAV) Bratislava. Osobný dotazník RNDr. Rudolfa Fibyho na ÚTK SAV.

2 Osobný archív (ďalej OA) M. Tresovej. Svedectvo sestier R. Fibyho – Anny Boreckej (rod. Fibyovej) a Evy Mišurovej (rod. Fibyovej) zo dňa 10. 2. 2022.

3 OA M. Tresovej. Svedectvo sestier R. Fibyho – Anny Boreckej (rod. Fibyovej) a Evy Mišurovej (rod. Fibyovej) zo dňa 10. 2. 2022.

4 OA M. Tresovej. Rozhovor s Evou Mišurovou (sestra Rudolfa Fibyho) zo dňa 10. 2. 2022.

5 OA M. Tresovej. Svedectvo Márie Bobákovej (sestra Rudolfa Fibyho) zo dňa 10. 2. 2022.

6 BANÍK, Peter a kol. *Minulosť, súčasnosť, budúcnosť – Jubilejný almanach k 50. výročiu Slovenskej odbornej technickej školy v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 263.

Rudolf Fiby s mladšou sestrou Annou (Zdroj: Archív E. Mišurovej, rod. Fibyovej)

Univerzitu Komenského v Bratislave, kde využil svoj matematický talent v odbore matematika na Prírodovedeckej fakulte.

Rudolf Fiby sa snažil spraviť si jasno vo svojom svetonázore už v prvom ročníku na vysokej škole, preto sa začal zaujímať o filozofiu a preštudoval si aj knihu *Základy marxistickej filozofie* od docenta Miroslava Kusého. Ako spomína vo svojej autobiografii, ktorú poskytol do knihy *Zápas o nádej* historika Jána Šimulčíka, zaujímala ho aj história, výtvarné umenie a beletria. Fiby bol vždy fascinovaný jogou, preto meditoval a bádala v knihe *Indian Philosophy* od Sarvapalliho Rádhakrishnana. Ako spomína, metafyzické témy, ktoré ho v tom čase stále najviac zaujímali, v nej chýbali.⁷ Ani to neutišilo Fibyho duchovnú zvedavosť, ktorú neskôr začalo sýtiť čítanie Nového zákona, ktorý mu požičal spolužiak a priateľ Július Sokol: „Po prečítaní Nového zákona sa vo mne vynorilo želanie, aby toto mne nové a pritom konzistentné

učenie bolo pravdivé. Zatiaľ som sa s ním nemohol stotožniť, lebo z matematickej logiky mi bolo jasné, že vnútorná neprotirečivosť ešte neznamená pravdivosť. Našťastie mi prišli na myseľ tie Kristove slová, ktoré mi boli dávnejšie známe z knihy *Dvadsaťtisíc míľ pod morom* v súvislosti s pomocou, ktorú osadníkom poskytol utajený kapitán Nemo: „Ten, kto hľadá, nájde. Tomu, kto klope, otvoria.“ Povedal som vtedy pre mňa ešte hypotetickému Kristovi: „Ak existuješ a toto je pravda, prosím, daj mi to nejako vedieť.“⁸

Rodina vídala doma Rudolfa Fibyho počas jeho štúdia na vysokej škole zriedkavo. Sestry ho opisujú ako zásadového a veľmi skromného človeka. Keď mal promócie, nechcel dovoliť rodičom, aby mu kúpili oblek a namiesto toho si ho zaobstaral z požičovne. Nechcel ani len oslavu v reštaurácii.⁹ Za ukončenie vysokoškolského štúdia s diplomom dostal Rudolf odmenu na tú dobu v nemalej výške (asi 1 000 korún). Otec sa ho po návrate domov spýtal, čo mu

Rudolf Fiby na prvom svätom prijímaní (Nitra, 1953) (Zdroj: Archív E. Mišurovej, rod. Fibyovej)

spraviť so získanými peniazmi, na čo odpovedal: „O ne je už postarané. Pôjdu na Biafru.¹⁰ Na africké deti.“¹¹

V auguste 1969 bol Fiby prijatý ako odborný asistent na Katedru geometrie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. O dva týždne nato musel nastúpiť na základnú vojenskú službu, ktorú absolvoval vo vojenskom výskumnom ústave. Ako sám spomínal, vo voľnom čase sa zaoberal osobnou vierou, preto si zaobstaral Kralický preklad Biblie, z ktorého postupne a systematicky čítal Starý zákon. Hoci sám seba vnímal ako veriaceho, nebol nikde cirkevne zaradený. Bol pokrstený ako katolík, ale vnútorne sa tak v tom čase necítil. Navštevoval zhromaždenia katolíkov, starokatolíkov aj protestantov. Významnou udalosťou pri jeho duchovnom vyzrievaní

7 ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o nádej – Z kroniky tajných kňazov 1969 – 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 68.

8 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 68 – 69.

9 OA M. Tresovej. Svedectvo sestier R. Fibyho – Anny Boreckej (rod. Fibyovej) a Evy Mišurovej (rod. Fibyovej) zo dňa 10. 2. 2022.

10 Biafra bol západoafrický štát na východe Nigérie, ktorý jednostranne vyhlásil svoju nezávislosť a existoval od roku 1967 do roku 1970. Jeho územie obývali prevažne Igbovia. Nigérijská armáda pristúpila k invázii do Biafry krátko po jej oddelení, čo viedlo k občianskej vojne.

11 OA M. Tresovej. Svedectvo Márie Bobákovej (sestra Rudolfa Fibyho) zo dňa 10. 2. 2022.

bol Silvester v roku 1969, keď mal na starosti stráženie vojenského priestoru. „Okolo neho boli zasnežené polia, po ktorých sa preháňal silný vietor. Mal sa začať rok 1970 a ja som si kládol otázku, ako mám ísť v ňom ďalej. Pod vplyvom konverzie a spoznania Božieho slova som povedal o polnoci Bohu: „Dávam sa Ti celkom k dispozícii.“ A on moje slová vzal úplne vážne.“¹²

ŠTÚDIUM A PÔSOBNIE NA KATEDRE GEOMETRIE UNIVERZITY KOMENSKÉHO

„Rudolf Fiby patrila v matematike medzi tých ľudí, ktorí sa narodili pre túto vedu s obrovským talentom. Už vo svojich 18 rokoch [pravdepodobne v 17. rokoch – pozn. M. T.] sa zúčastnil v Moskve medzinárodnej matematickej olympiády, vyštudoval matematiku a pre jeho talent a vedomosti ho hneď prijali za asistenta na katedru geometrie. Rovnako na našom ústave požíval medzi spolupracovníkmi a vedúcimi veľký profesný a ľudský rešpekt. Fiby ovládal veľmi dobre anglický a ruský jazyk a tiež latinsky.“¹³ Fiby úspešne absolvoval štúdium v roku 1969 v odbore matematika na Prírodovedeckej fakulte (PriF) Univerzity Komenského (UK) v Bratislave. Po obhájení rigoróznejskej skúšky v odbore algebra a teória čísel v roku 1973 získal aj titul RNDr.¹⁴ Po prijatí na katedru geometrie PriF UK Fiby spolupracoval napríklad od roku 1965 s profesorom Milanom Hejným v seminári z diferenciálnej geometrie,

Vianoce s rodinou. R. Fiby v hornom rade v strede (Nitra, 1957) (Zdroj: Archív E. Mišurovej, rod. Fibyovej)

ktorý tento profesor spolu s profesorom Aloisom Švecom a Oldřichom Kowalskim založil. Po nestraničských previerkach¹⁵ tento seminár v roku 1972 zanikol, nakoľko bol profesor Hejný vyhodený z vysokej školy a bol nútený sa preorientovať na vyučovanie matematiky na druhom stupni základnej školy.¹⁶

Aj Rudolf Fiby bol v tomto roku po prvýkrát nútený zúčastniť sa pohovoru pred previerkovou komisiou. Na otázku, či má náboženské presvedčenie, odpovedal kladne.¹⁷ Fibymu bolo nakoniec zo strany univerzity uložené konzultovať filozofické otázky

na filozofickej fakulte UK. Po absolvovaní povinných stretnutí dostali od neho potvrdenie o splnení previerkových úloh. Vďaka tomu mohol Fiby na katedre zotrvať ďalšie dva roky. Na margo, Fiby sa o filozofiu zaujímal aj vo svojom voľnom čase. Od roku 1972 pravidelne navštevoval tajné besedy o filozofii u tajného saleziána a filozofa Stanislava Slobodu. Na besedách prebrali celú kresťanskú filozofiu, čo neskôr predstavovalo základ pre jeho tajné teologické štúdiá.¹⁸

Na mnohých školách a univerzitách nútilo vedenie týchto inštitúcií podpisovať učiteľov prehlásenie,

12 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 69.

13 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

14 Univerzita Komenského v Bratislave. *Osoby, ktoré získali titul na UK* [online]. [cit.2022-02-03]. Dostupné na: <https://absolventi.uniba.sk/searchTop.do?sessionId=1A88B60616EB6C5E447E76274B97B341.node-absolventi-int-app6>

15 Nestraničné previerky boli zamerané na štátnych a administratívnych zamestnancov. Postihovali najmä príslušníkov inteligencie, pracovníkov SAV, vysokých škôl, vydavateľstiev, médií či štátnych úradov. Preverované osoby boli nútené vyplňať rôzne dotazníky a predstupovať pred miestne previerkové komisie. V komisiách zasadali ľudia, ktorých preverovaní väčšinou poznali. Viac o tejto problematike pozri ČERNÁ, Marie, CUHRA, Jaroslav a kol. *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí: Československo 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i, 2012; Žatkuliak, Jozef. Perzekúcie učiteľov v rokoch 1948 – 1989. In: Mikloško, František a kol. *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989*. Zv. 1. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 655 – 680.

16 KVASZ, Ladislav. Prof. RNDr. Milan Hejný, Csc. – Sedemdesiatročný. In: TÖRÖKOVÁ, Ľubica, MARČOKOVÁ, Mariana. *38. konferencia slovenských matematikov*. Liptovský Ján: EDIS – vydavateľstvo Žilinskej univerzity, 2006, s. 55 – 56.

17 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 71.

18 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 70 – 71.

že budú vychovávať žiakov v duchu marx-leninského svetonázoru. Rovnako toto nariadenie postihlo študentov, ktorí mali v kádrovom posudku, že sú nábožensky založení. Bolo im potom bránené študovať na stredných i vysokých školách. V roku 1974 Fiby musel absolvovať ďalšie previerky, pri ktorých dostal na podpis hodnotenie svojej osoby, kde bolo napísané, že zastáva marxistický svetonázor. Odmietol to s tým, že môže to podpísať len vtedy, ak to zmenia, že zastáva vedecký svetonázor. Jeho požiadavka nebola akceptovaná, najprv dostal zákaz od apríla 1974 prednášať a viesť odborné semináre so študentmi, nakoniec bol ešte ten rok vyhodený zo zamestnania.¹⁹

„Obrátil som sa v tejto veci na súd. Oznam o príslušnom súdnom pojednávaní som umiestnil na nástennej tabuli tak, aby si ho všimli aj študenti. Na začiatku oznamu som poukázal na súdny poriadok, podľa ktorého sa praxe prítomnosť občanov na súdnych pojednávaniach, aby rástlo ich právne vedomie. Potom nasledovala informácia o predmete, mieste a čase pojednávania. Oznam čoskoro strhol okoloidúci strážnik, prednášateľ metodiky. Na pojednávanie prišlo množstvo ľudí, medzi nimi viacerí neznámi. Kolegovia sa vtedy prejavovali rozdielne. Jeden povedal: «Hlavou múr neprerazíš.» Iní so mnou boli solidárni. Súd uznal postup môjho zamestnávateľa za správny.»²⁰ Na súde Fibyho právne zastupoval JUDr. Ján Čarnogurský, ktorý v dobe totality obhajoval režimom prenasledovaných občanov, najmä členov skrytej cirkvi.²¹ Údajne po súdnom procese s Fibym, ktorý súd prehral, dokonca štát zmenil

ustanovenie Zákonníka práce – „materialistický svetonázor sa považuje za nutnú podmienku kvalifikačného postupu“.²²

Obavy zo strany univerzity boli vo svojej podstate oprávnené, keďže Fiby mal naozaj vplyv na študentov, s ktorými nadväzoval priateľstvá. Podzemná cirkev sa najviac rozvíjala v 70. rokoch, keď sa sformovalo aj najviac krúžkov, ktoré mali svoje kontakty na väčšine stredných a vysokých škôl. Absolventi týchto krúžkov potom šíрили kresťanské myšlienky a učenie. Často sa stretávali aj na výletoch, či pri turistike.²³ Fiby bol vášnivým turistom a organizoval rôzne túry alebo viacdnňové výlety, na ktoré pozýval študentov z ich fakulty, ale aj iných mladých ľudí, ktorí študovali v Bratislave. Na výlety s ním spomínajú aj bývalé študentky matematiky na UK. „Pána Dr. Ruda Fibyho som poznala ešte na škole – Prírodovedeckej fakulte UK, kde som študovala matematiku v rokoch 1966 – 1971. Od roku 1969 bol odborným asistentom na Katedre geometrie. Hoci ma v tom čase neučil priamo, bol veľký turista a organizoval nejaké výlety pre nás študentov. [...] Každý výlet mal dobre pripravený a premyslený. Ešte si spomínam na jeden výlet vo Vysokých Tatrách, výstup na vrchol Cubrina, čo bol dosť ťažký až horolezecký výstup. K nám študentom bol priateľský a radi sme s ním diskutovali,“²⁴ spomína pani Elena Gramatová. O výletoch s Fibym poskytla svoje svedectvo aj pani Mária Svobodová, ktorá sa s ním zoznámila niekedy v roku 1971 alebo 1972. Po skončení Prírodovedeckej fakulty v odbore matematika (matematická

štatistika) sa zamestnala v Bratislave a bývala spolužiačka ju zoznámila s jedným kresťanským krúžkom matematikov a fyzikov. Krúžky pod vedením tajnej cirkvi už vtedy existovali pár rokov na väčšine bratislavských vysokých škôl. „Tam som spoznala aj Ruda Fibyho, ktorý ale od roku 1973 viedol iné spoločenstvo študentov prírodných vied. Preto si Ruda viac pamätám z výletov. [...] Na Rudových výletoch – na rozdiel od určitej ostrážitosti, ktorou sa vyznačovali iné kresťanské výlety – boli i neveriaci kamaráti. Bolo zaujímavé, ako sa pri dlhých pochodoch viedli debaty o Bohu a náboženstve, ale bolo to zväčša na žiadosť neveriaceho kamaráta.“²⁵

AKADEMIK V ÚSTAVE TECHNICKEJ KYBERNETIKY SAV

„Po tom, čo ho kvôli jeho náboženskému presvedčeniu prepustili v decembri 1974 z katedry geometrie na Prírodovedeckej fakulte UK a nejaký čas bol nezamestnaný, na Ústave technickej kybernetiky SAV v Bratislave, kde som pracoval, prijímali nových pracovníkov. Povedal som Rudovi, či by nechcel ísť ku nám pracovať, čo prijal a v januári 1975 už nastúpil do novej práce. Ja som pracoval v oddelení numerických metód, kde bol vedúcim môj brat Jozef, Rudo začal pracovať na problémoch umelej inteligencie a robotiky v oddelení Eduarda Kostolanského,“²⁶ vysvetľuje František Mikloško okolnosti, ktoré priviedli Fibyho na Slovenskú akadémiu vied. Po prepustení bol Rudolf Fiby nezamestnaný sedem týždňov. Ústav technickej kybernetiky (ÚTK)

19 MIKLOŠKO, František. Náboženstvo a viera. In: GONDA, Peter, ZAJAC, Peter. *Socializmus: Realita namiesto mýtov*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, 2020, s. 85.

20 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 73 – 74.

21 ČARNOGURSKÝ, Ján. Konferencia Advokáti proti totalite. *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 25, 2019, č. 12, s. 57.

22 FERKO, Andrej. *Intelektuálne iniciatívy, matfyzické vtipy a spolupráca s praxou: Príspevok do jubilejnej publikácie k 25. výročiu FMFI UK* [online]. [cit. 2022-02-05]. Dostupné na: <http://www.sccg.sk/~ferko/PresahyMFFVysloVknihBelo75.pdf>

23 ŠIMULČÍK, Ján. *Generácia nádeje: Malé kresťanské spoločenstvá 1969 – 1989*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, s. 39 – 40.

24 OA M. Tresovej. Svedectvo Eleny Gramatovej (rod. Kohútovej) zo dňa 11. 10. 2021.

25 OA M. Tresovej. Svedectvo Márie Svobodovej zo dňa 29. 10. 2021.

26 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

Na stužkovej slávnosti. R. Fiby pri stole naľavo (Banská Bystrica, školský rok 1963/1964)

(Zdroj: Archív E. Mišurovej, rod. Fibyovej)

Slovenskej akadémie vied (SAV) uzavrel s Fibym pracovný pomer na určitý čas (tri mesiace), a tak nastúpil na miesto odborného pracovníka na oddelení programovania a numerických metód na polovičný úväzok. Jeho funkčné obdobie trvalo od 27. januára 1975 do 25. apríla 1975, pričom skúšobná doba mala trvať jeden mesiac.²⁷ Po absolvovaní tohto trojmesačného pracovného pomeru si Fiby podal žiadosť o prijatie na študijný pobyt na ÚTK SAV, ktorý ho po konkurze prijal. Nastúpil na trojročný študijný pobyt s účinnosťou od 1. decembra 1975 vo vednom odbore technická kybernetika so špecializáciou na matematické stroje. Ústav ho zaradil do odboru informatiky ÚTK SAV a jeho školiteľom sa stal RNDr. Eduard Kostolanský, CSc., vedúci odboru informatiky.²⁸ Svoje pocity na prechod do nového pracovného prostredia opísal aj sám Rudolf Fiby: „Prechod z fakulty do neho mi

pripadal ako prechod z očistca do neba. Na novom pracovisku nik nežiadal o mňa ideologickú správnosť. Platilo tam, že pracovníci sa prezentujú výskumnými výsledkami. V tomto ohľade bol náš ústav malým ostrovom slobody. Hovorí o tom aj skladba jeho pracovníkov, z ktorých uvediem asi najznámejších: F. Mikloško (neskorší predseda Slovenskej národnej rady), J. Mikloško (neskorší podpredseda federálnej vlády), Ján Langoš (neskorší federálny minister vnútra), Marián Gula (neskorší riaditeľ Úradu pre vyšetrovanie zločinov komunizmu).“²⁹ Medzi ďalšími zamestnancami a neskôr významnými osobnosťami verejného života boli tiež Vladimír Palko, Ivan Havel (brat neskoršieho prezidenta Václava Havla), či Mária Lucká. Významnú rolu pri združovaní odborníkov (nestraníkov) mala Slovenská vedecko-technická spoločnosť (SVTS), kde sa vytvárali tzv. odborné skupiny, v rámci ktorých

zamestnanci ústavu riešili nejakú spoločnú tému. Po schválení určitej témy, resp. úlohy, sa potom stretávali na pravidelných seminároch a konferenciách. Tieto dobré vzťahy ďalej prerastali do mimopracovných aktivít, ktorými boli napríklad futbal, turistika, zájazdy, zábavy a podobne. Za zmienku stojí (vzhľadom na vtedajšie časy normalizácie), že v ústave sa každoročne v decembri konal program pre deti, v ktorom stvárnil Mikuláša (a nie vtedy preferovaného Deda Mráza) František Mikloško.³⁰ Odrasť myšlienkového sveta odborných pracovníkov na ústave popisuje aj Fiby: „V ústave bolo výrazne cítiť intelektuálnu atmosféru, podmienenú odbornosťou a technickým myslením. Čiastočne sa tým objasňuje, prečo v ústave bola pomerne vysoká koncentrácia kresťanov. Najvyššia bola v oddelení J. Mikloška, ktorý sa stal vedúcim odborom po E. Kostolanskom. Ten odišiel riadiť ústav informatiky ministerstva kultúry.“³¹

V roku 1978 sa riaditeľom ÚTK SAV stal profesor Ivan Plander, ktorý nahradil docenta Jána Ciráka. Práve počas jeho pôsobenia sa v ústave kumulovalo množstvo (vyššie spomínaných) disidentov. Profesor Plander bol mnohokrát zo strany Štátnej bezpečnosti (ŠtB) tlačенý k prepúšťaniu podozrivých osôb, čomu až do roku 1989 statočne odolával. Ako hovoril on sám, o názoroch väčšiny týchto pracovníkov vedel a často sa s nimi o týchto problémoch rozprával. Ako riaditeľ ústavu si tieto názory nevšímal a považoval ich za osobnú vec každého z nich. Stranícki funkcionári vedeli, akí ľudia sú na ústave, ale tolerovali to, lebo Planderovým argumentom bolo, že ak ústav chce mať vynikajúce výsledky, musí mať vynikajúcich

27 RÚI SAV Bratislava. Pracovná zmluva z dňa 25. 2. 1975 č. 042-789-75/10/K medzi RNDr. Rudolfom Fibym a ÚTK SAV, dole podpísaný riaditeľ ústavu Doc. Ing. Ján Cirák, CSc.

28 RÚI SAV Bratislava. Správa o prijatí na študijný pobyt RNDr. Rudolfa Fiby z dňa 22. 12. 1975 č. 5-3946-75-1, dole podpísaný riaditeľ ústavu Doc. Ing. Ján Cirák, CSc.

29 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 75.

30 KOHÚT, Štefan. *Tajné zákutia kybernetiky* [online]. [cit.2022-02-07]. Dostupné na: <http://www.vystava.sav.sk/tajne-zakutia-kybernetiky/>

31 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 81.

Výlet na Homôľke. R. Fiby úplne napravo (október 1969) (Zdroj: Archív E. Gramatovej, rod. Kohútovej)

pracovníkov, nezávisle od ich politických názorov. Plander bol dokonca osobne požiadaný tajným agentom ŠtB o prepustenie Jána Langoša, načo odpovedal, že Langoš je vynikajúci odborník a zodpovedný riešiteľ čiastkovej úlohy štátneho plánu výskumu, bez ktorého úlohu nie je možné vyriešiť a ak si tajný agent vezme na zodpovednosť nesplnenie úlohy štátneho plánu, tak riaditeľ Langoša prepustí. Keďže dotyčný nebol ochotný za to prevziať zodpovednosť, už viac s touto požiadavkou neprišiel a Langoš pracoval pokojne ďalej a ani sa o týchto zákulisných problémoch nedozvedel. Odvážnym gestom zo strany Planderu bolo aj prijatie Ivana Havla na ÚTK SAV po tom, čo bol prepustený z Československej akadémie vied (ČSAV) v Prahe. Samozrejme, že sa táto informácia dostala na „vyššie miesta“, preto riaditeľovi ústavu prišlo varovanie, že ak

sa niečo také bude opakovať, tak bez milosti príde o svoj post. Manažment ľudských zdrojov na ústave bol častokrát na hrane únosnosti.³²

Hneď v roku 1978 bol Fiby zaradený na riešenie štátnej úlohy s názvom *Výskum automatov a počítačov štvrtej a ďalších generácií* pod vedením zodpovedného riešiteľa E. Kostolanského.³³ Rok 1979 bol pre Fibyho úspešný. I. Plander ho 12. marca 1979 ustanovil za výkonného redaktora časopisu *Acta Cybernetika*, nakoľko bol presvedčený, že uvedenú funkciu bude vykonávať zodpovedne a svojou prácou prispieje k zvýšeniu odbornej úrovne tohto časopisu a takisto k jeho popularizácii medzi širokou odbornou verejnosťou.³⁴ I. Plander v auguste vyslal Fibyho na jeho prvú zahraničnú cestu z ÚTK SAV, a to konkrétne na trojmesačný pracovný pobyt do Výpočtového strediska Sibírskeho oddelenia

Akadémie vied ZSSR v Novosibirsku. Odletel naň v nedeľu 2. septembra 1979. V novosibirskom Akademgorodku sa zoznámil s viacerými zaujímavými ľuďmi. Tamojší vedeckí pracovníci podľa slov Fibyho vynikali rozhľadom aj po kultúrnej a spoločenskej stránke. Dvaja matematici na tamošom ústave sa Fibymu zdôverili, že prečítali celú *Bibliu* a takisto zistil, že sa dobre orientovali aj v histórii a literatúre (poznali napr. korešpondenciu Ľudovíta Štúra).³⁵

Zahraničných ciest počas svojho pôsobenia na ÚTK SAV Fiby absolvoval niekoľko, mnohé viedli do Leningradu (dnešný Petrohrad), východného Berlína (časť v Nemeckej demokratickej republike), Budapešti či do talianskych miest. Taliansko sa stalo cieľom jeho dvojmesačnej pracovnej cesty 27. marca – 25. mája 1989, ktorú absolvoval spoločne s doktorom Alešom Mičovským. V Turíne navštívili až tri vedecké inštitúcie a v Miláne jednu inštitúciu. Účelom tejto cesty bolo získanie vedeckých poznatkov z oblasti návrhu a realizácie jazykových prostriedkov novej generácie výpočtových systémov, ďalej z oblasti tvorby a aplikácie expertných systémov predovšetkým v oblasti riadenia diskretných procesov.³⁶ Dostať sa do kapitalistickej krajiny v tom čase nebolo vôbec jednoduché. Fiby sa na túto pracovnú cestu do Talianska takmer ani nedostal: „Po jednej takej žiadosti si ma zavolať mladý pracovník oddelenia pasov a vyz. Najprv ma požiadal o vysvetlenie, prečo chcem cestovať do kapitalistického štátu. Po ňom sa ma spýtal: ‚Aké je vaše ideové zameranie?‘ Zreteľne som dal najavo, že ono je nemarxistické. Po mojej odpovedi pokrútil hlavou: ‚Neviem,

32 KOHÚT, Štefan. *Akademik Ivan Plander: život a dielo*. Bratislava: Veda, 2019, s. 174 – 176.

33 Archív Múzea výpočtovej techniky (ďalej A MVT) Bratislava, fond (ďalej f.) Vedecký výskum, škatuľa číslo (ďalej šk. č.) V71, rok (ďalej r.) 1978. Výskum automatov a počítačov štvrtej a ďalších generácií.

34 RÚI SAV Bratislava. Správa č. 1567-79 zo dňa 16. 5. 1979 na základe uznesenia Rady riaditeľa zo dňa 12. 3. 1979 o ustanovení RNDr. Rudolfa Fibyho za výkonného redaktora časopisu *Acta Cybernetika*.

35 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 86.

36 Archív Slovenskej akadémie vied (ďalej A SAV) Bratislava, f. Riadiace orgány SAV I. Pracovné cesty, šk. č. 2 832, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 5 261 CII/43e, r. 1989. FIBY, Rudolf, MIČOVSKÝ, Aleš. Taliansko, 27. 3. – 25. 5. 1989.

neviem, či sa vám cesta povolí.' Tušil správne. Posledný pokus bol úspešný. Dňa 27. marca 1989, po veľkonočnom pondelku, som odcestoval s kolegom Alešom Mičovským, synom evanjelického farára, na dvojmesačný študijný pobyt na turínskej univerzite. Z nej sme pracovne navštívili aj univerzitu v Miláne. Pracovné dni sme venovali svojim povinnostiam, voľné dni turisticky významným miestam. Po našej spoločnej turistickej návšteve Ríma som si prial byť v tomto meste znova.³⁷ Podľa autobiografie Fibyho, v knihe Jána Šimulčíka *Zápas o nádej*, v Taliansku sa často stretával s ľuďmi z hnutia *Comunione e Liberazione*, ktoré malo podobný pohľad na cirkevné a verejné veci ako Spoločenstvo Fatima. Talianski priatelia z tohto spoločenstva z vlastnej iniciatívy kúpili osobný počítač potrebný pre Spoločenstvo Fatima (SF) na vykonávanie podzemnej činnosti, ktorý Fiby preniesol z Talianska na Slovensko pri návrate z tejto pracovnej cesty. Počítač neskôr používali na zhotovovanie tlačových podkladov pre samizdaty a na komunitnú agendu.³⁸ Svoju poslednú pracovnú cestu z ÚTK SAV Fiby absolvoval 14. až 25. januára 1990, predtým ako opustil ústav a odišiel do Košíc. Cieľom poslednej cesty bol opäť Novosibirsk.³⁹

RNDr. Rudolf Fiby spolu s ďalším pracovníkom z ÚTK SAV s RNDr. Mariánom Súdolským získal v roku 1980 odmenu SAV za „Efektívne algoritmy automatického dokazovania teórem“.⁴⁰ Od 1. júla 1981 bol povýšený, resp. preradený do vyššej funkcie, a stal sa samostatným odborným pracovníkom – špecialistom.⁴¹ Vedúci oddelenia RNDr. Jozef Šajda, CSc., napísal do správy o pracovnej náplni R. Fibyho

RNDr. Rudolf Fiby (v okuliarech v strede) medzi kolegami na ÚTK SAV. Úplne napravo František Mikloško (Zdroj: Archív F. Mikloška)

zo dňa 17. decembra 1982, že Fiby sa ako špecialista veľmi aktívne zúčastňuje na riešení čiastkovej úlohy „Matematické modelovanie inteligentnej činnosti robotov“, v ktorej bol vedúcim témy „Aplikácia automatického dokazovania teórem (ADT)“. Pri riešení tejto úlohy spolupracoval aj s členmi ÚTK SAV v Banskej Bystrici. V správe sa ďalej píše: „Svoju odbornú prácu a ideovú úroveň si zvyšuje štúdiom odbornej literatúry, účasťou na odborných konferenciách a filozoficko-metodologických seminároch. Z poverenia zodpovedného riešiteľa je vedúcim skupiny riešiteľov témy „Aplikácia ADT v robotike“, každoročne vedie diplomové práce študentov z MFF Bratislava a ochotne plní aj iné jednorazové organizačné úlohy, ktoré od neho požaduje vedúci.“⁴²

Medziľudské vzťahy na pracovisku boli veľmi dobré. Fiby s mnohými

pracovníkmi na ústave bol nielen kolega, ale aj priateľ a s niektorými vedcami trávil aj svoj voľný čas. Na tieto časy spomína aj bývalý odborný pracovník na ÚTK SAV Ing. Štefan Kohút (v rokoch 1993 – 1995 riaditeľ dátového centra Ministerstva financií SR a zakladateľ Múzea počítačov): „Nikto na ÚTK podľa mňa netušil, že Rudo je kňaz. Ja absolútne. Rudovo chovanie sa nijako nevymykalo zo správania sa ostatných, lebo to bolo vedecké pracovisko a rôzne excesy sa tolerovali, napríklad tenis cez prac. dobu, ja som na ZV ROH navrhoval zriadiť telocvičňu, lebo mnohí cvičili v kanceláriách, o 16:00 v stredu začínal turistický tréning na 50 a 100 km pochody atď. Takže to, že vraj Rudo staval často na hlave v kancelárii nebolo nič čudné.“⁴³

Novembrové udalosti zmenili aj ovzdušie na pracovisku. Členovia

37 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 97.

38 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 97.

39 A SAV Bratislava, f. Riadiace orgány SAV II. Pracovné cesty, šk. č. 1 276, inv. č. 2 716 24c, r. 1990 – 2001. FIBY, Rudolf. ZSSR, 14. 1. – 23. 1. 1990.

40 A SAV Bratislava, f. Riadiace orgány SAV I. Výročné správy pracovísk, ÚTK, šk. č. 1 087, inv. č. 3 189 CII/26a, r. 1973 – 1981. Výročná správa za rok 1980.

41 RÚI SAV Bratislava. Zmena pracovnej zmluvy RNDr. Rudolfa Fibyho zo dňa 30. 9. 1981 o úprave platu po preradení do vyššej funkcie.

42 RÚI SAV Bratislava. Správa „Pracovná náplň“ o RNDr. Rudolfovi Fibym zo dňa 17. 12. 1982.

43 OA M. Tresovej. Svedectvo Štefana Kohúta zo dňa 11. 10. 2021.

Revolučného odborového hnutia (ROH) požiadali Fibyho o kandidovanie na predsedu závodného výboru. Napokon spomedzi troch kandidátov tento post vyhral. Funkcie sa ujal 12. februára 1990 a dňa 5. marca 1990 viedol prvé zasadnutie výboru základnej organizácie v novom odborovom zväze. Uvoľnenie atmosféry po Nežnej revolúcii spôsobilo aj odhalenie ďalšej dovtedy utajovanej identity Fibyho: „Niekoľko zabudol na diskretnosť a spôsobil, že sa na pracovisku rozšírila správa o mojom cirkevnom postavení. Tešilo ma, keď sa tým nezmenil postoj mojich kolegov a kolegýň voči mne. V roku 1991 som pravidelne predsedal pri rannom slávení Eucharistie v bratislavskom kostole sv. Ladislava. Po slávení som odchádzal na svoje pracovisko a pokračoval vo výskumnej činnosti ako inokedy.“⁴⁴ RNDr. Rudolf Fiby na ÚTK SAV pracoval do 30. septembra 1992. Po ukončení pracovného pomeru odišiel do Košíc.⁴⁵

SPOLOČENSTVO FATIMA

Fiby počas 70. a 80. rokov spolupracoval s najvýznamnejšími osobnosťami skrytej cirkvi na Slovensku ako Silvester Krčméry, Vladimír Jukl a biskup Ján Chryzostom Korec. Ako s prvým sa Fiby počas svojich študentských rokov zoznámil s Vladimírom Juklom: „Prišla sobota 22. máj 1971. Matematické katedry Prírodovedeckej fakulty UK zorganizovali na tento deň zájazd do Gočova, rodiska prvého slovenského matematika-akademika, Juraja Hronca. Dôvodom boli jeho nedožité deväťdesiate

narodeniny. V autobuse som sedel vďaka. Cestou som sa zoznamoval s ďalšími matematikmi. Takmer za mnou sedel pán, ktorý sa mi predstavil ako Vladimír Jukl. Ako staršiemu prenechával som iniciatívu v rozhovore jemu. Najskôr som s ním konverzoval o spoločenských a odborných veciach. Gočovo nám poskytlo viac priestoru na komunikáciu. Vlado ma pozval do Rožňavy na večerné slávenie eucharistie. Pozvanie som prijal. Po návrate z Gočova som bol s Vladom v pravidelnom kontakte.“⁴⁶ Rudolf Fiby sa v tomto období zúčastnil viacerých takýchto stretnutí, kde spoznal viacero mladých (a neskôr spoločensky známych) ľudí. Jedným z nich bol František Mikloško spolu s bratom Jozefom. Jukl a Krčméry založili prvé vysokoškolské spoločenstvo tajnej cirkvi na Slovensku už v roku 1966 (čiže hneď po vyjdení na slobodu z väzenia). Tejto iniciatíve pomáhal aj Korec po návrate z väzenia v roku 1968.⁴⁷ S myšlienkou zakladať spoločenstvá medzi mladými ľuďmi a vysokoškolákmi prišiel však ako prvý Tomislav Kolakovič, ktorý už po svojom príchode na Slovensko v roku 1943 začal účinkovať medzi vysokoškolskými študentmi v Bratislave a vytvoril spoločenstvo Rodina. Pre tento apoštolát nadchol aj Vladimíra Jukla a Silvestra Krčméryho, ktorí po jeho odchode pokračovali v organizovaní malých spoločenstiev.⁴⁸ Hoci Fiby nepoznal Kolakoviča osobne, neskôr z jeho prednášok zostavil knižku s názvom *Dnešný človek a Kristovo kráľovstvo: poznámky z prednášok a duchovných cvičení*. Poslucháči profesora

Kolakoviča si zapisovali z jeho prednášok a meditácií poznámky. Rudolf Fiby z týchto obširných a dôkladných zápisov zostavil túto publikáciu. Prepis z originálov ďalej jazykovo, redakčne a typograficky upravil. Na konci tejto dôkladnej a vytrvalej práce Fiby v júni 2012 napísal: „Prajem pozornému čitateľovi, aby rozumel tomu, čo Duch hovorí cirkvám (Zjv 2, 17) aj dnes prostredníctvom Profesorovho diela.“⁴⁹

Už od začiatku 70. rokov pôsobilo okolo Krčméryho a Jukla spoločenstvo mladých ľudí, ktorí sa venovali evanjelizácii na Slovensku a v ZSSR. V roku 1973 vznikla prvá myšlienka založiť spoločenstvo, ktorého členovia by zložili sľuby chudoby, čistoty a poslušnosti. Navonok by však ďalej vykonávali svoje civilné zamestnanie a popritom by sa tajne venovali apoštolátu. Krčméry a Jukl sa v júli 1974 stretli s mladými ľuďmi z najbližšieho okruhu na duchovných cvičeniach v Roháčoch. Cieľom tohto stretnutia bolo, aby sa mladí rozhodli, či založia pripravované spoločenstvo. Napokon spoločenstvo, ktoré neskôr nieslo názov Spoločenstvo Fatima, vytvorili štyria zakladatelia: Vladimír Jukl, Silvester Krčméry, Rudolf Fiby a Eugen Valovič. Postupne sa však k nim pripojili aj ďalší odvážni členovia, ktorých časom obmenili ďalší noví. Spoločenstvo predstavovalo dve generácie, z ktorých tá mladšia bola vedená tou staršou a do aktivít vkladala svoju energiu a potenciál a tá staršia prispela komunite svojimi dovtedajšími skúsenosťami a múdrosťou.⁵⁰ Fiby na tieto udalosti spomínal takto: „Od

44 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 99.

45 RÚI SAV Bratislava. Žiadosť RNDr. Rudolfa Fibyho o skončenie pracovného pomeru zo dňa 13. 5. 1987; Žiadosť RNDr. Rudolfa Fibyho o zmenu termínu výpovede zo dňa 17. 2. 1988; Žiadosť o prijatie do pracovného pomeru RNDr. Rudolfa Fibyho zo dňa 11. 2. 1991; Záznamy o prijímaní postupe RNDr. Rudolfa Fiby na dobu určitú zo dňa 12. 2. 1991; Výstupný list RNDr. Rudolfa Fibyho o ukončení pracovného pomeru na termínovanú zmluvu ku dňu 30. 9. 1992.

46 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 70.

47 MIKLOŠKO, František. *Nebudete ich môcť rozvrátiť: Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 89*. Bratislava: Archa, 1991, s. 130 – 135.

48 ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o nádej*, s. 12.

49 KOLAKOVIČ, Tomislav. *Dnešný človek a Kristovo kráľovstvo: Poznámky z prednášok a duchovných cvičení*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2015, s. 5 a 6.

50 ČÍŽMÁR, Marián. *Dejiny Košického arcibiskupstva II.: Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 308 a 309.

20. do 28. júla 1974 prebiehali v Spáľenej doline duchovné cvičenia spomínanej skupiny okolo Vlada Jukla a Silva Krčméryho. Bezprostredne po ich skončení V. Jukl a S. Krčméry požiadali prítomných, aby sa opätovne vyjadrili k ich návrhu na založenie spoločenstva, ktoré bude apoštolsky orientované na domáce prostredie a Sovietsky zväz. [...] K Silvovi a Vladovi som sa pridala iba ja. Eugen Valovič povedal, že si to ešte musí zväžiť. Ani nie po mesiaci vyhlásil: „Idem s vami.“ Keď sme už boli štyria, prišli sme si vybudovať spoločenstvo. [...] Zo stredoškolských čias mi utkvel v pamäti brezniansky rytier Hugo Bombura. Jeho rodné meno som používal ako svoje krycie.“⁵¹

Všetky tajné vysviacky kňazov SF boli udelené biskupom Korcom napriek tomu, že v období 70. rokov nesmel udeľovať sviatosť kňazstva, pretože mu to Svätá stolica kvôli silnému nátlaku komunistického režimu zakázala. Výnimkou bol len Rudolf Fiby, ktorému sviatosť kňazstva udelil v Poľsku pomocný krakovský biskup Stanisław Smoleński. V roku 1978 sa po Vladimírovi Juklovi stal v poradí druhým kňazom Spoločenstva Fatima a po svojej vysviacke sa podieľal na tajnej kňazskej formácii nových „bohoslovcov“. Počas tajných štúdií členov Spoločenstva Fatima sa Fiby zapájal do skúšania predmetov z filozofie, teológie a cirkevnej histórie.⁵² Na to, aký bol Fiby „učiteľ“ tajného kňazského seminára, spomína aj jeho bývalý „žiak“, resp. vtedajší tajný bohoslovec ThLic. Viktor Jakubov: „Rudolf bol človek všestranne vzdelaný, skutočný rodený intelektuál, mal veľký rozhľad nielen vo svojom obore v prírodných vedách, ale dobre sa orientoval aj vo filozofii, teológii, histórii a kultúre, čo mu umožňovalo byť ‚profesorom‘ v tajnom teologickom inštitúte, kde sme sa s kolegami z Sekulárneho inštitútu Fatima v časoch totality pripravovali na kňazstvo ako tajní bohoslovci. Popri

V celi Kybernetickej stovky na Kolibe. Zľava Vlado Oravec, Rudolf Fiby, Ján Langoš a Pavol Holíč (Zdroj: A MVT)

ÚTK SAV – sála počítačov. Zľava: Imrich Weigl, R. Fiby, František Varga, neznámy (80. roky) (Zdroj: A MVT)

svojej práci vo voľnom čase. U Rudolfa som aj ja robil niekoľko skúšok z histórie cirkvi a teológie. Mal vzácny dar vyjadrovať sa vecne, stručne a zrozumiteľne aj na zložité témy.“⁵³

Samozrejme, pozornosti Štátnej bezpečnosti neunikla ani táto činnosť členov SF, ktorou sa zaoberala v podstate až do novembra 1989, keď už vo východnej Európe bolo prakticky

51 ŠIMULČÍK, J. Zápas o nádej, s. 74.

52 ŠIMULČÍK, J. Zápas o nádej, s. 16 – 17.

53 OA M. Tresovej. Svedectvo Viktora Jakubova zo dňa 23. 11. 2021.

o všetkom rozhodnuté. ŠtB už v roku 1985 zaznamenala činnosť Rudolfa Fibyho v rámci tajnej teologickej fakulty, o ktorej vo svojom zhodnotení plánovaných úloh za daný rok píše: „V Nitre na sídlisku Klokočina v byte tajného kňaza Ladislava bola zaznamenaná existencia tajnej teologickej fakulty. Ako prednášajúci boli ustanovení pracovníci SAV v Bratislave dr. Rudolf FIBY a František MIKLOŠKO, ktorí odhovárajú záujemcov o štúdium na rím.-kat. bohosloveckej fakulte v Bratislave s tým, táto bude na zásah pápeža zrušená, nakoľko údajne vychováva kňazov v duchu marx-leninizmu. Po absolvovaní tajnej fakulty by mali byť jej poslucháči tajne vysvätení za kňazov.“⁵⁴ Informovanosť ŠtB o vysvätení niektorého novokňaza bola v podstate dosť rýchla, k čomu dopomohlo aj odpočúvanie bytov. Zo spomienok Františka Mikloška na tieto udalosti: „Ladislav Stromček chodil ako vysokoškolač do náboženského krúžku, ktorý som viedol. Stal sa potom členom Fatimy a na mnohých projektoch sme spolupracovali. Ja a ešte iný tajný kňaz Fatimy, matematik Rudolf Fiby, sme boli, ako som už uviedol, svedkami jeho vysviacky. Hneď po vysviacke pre nás dvoch z priateľstva odslúžil primičnú svätú omšu v mojom byte. O nejaký čas ho predvolali na ŠtB a v jednej chvíli sa ho opýtali: Ako sa vám darí, dôstojný pán? Vysvetlenie sme dostali po novembri 1989, keď z môjho bytu odmontovali dve odpočúvacie zariadenia!“⁵⁵ V Operatívnom vyhodnotení činnosti nelegálnych cirkevných štruktúr z novembra 1989 ŠtB pojednáva

o tajnej (v jej terminológii nelegálnej) cirkvi v Československu v kontexte problematiky vnútorného nepriateľa, pričom používa dogmatický normalizačný jazyk, ktorý je pre dané obdobie zarážajúci a vzhľadom na okolnosti aj neaktuálny.⁵⁶ Podľa tohto vyhodnotenia, v ktorom označila tajného biskupa Ján Korca za ústrednú postavu tajnej cirkvi na Slovensku, ŠtB sledovala do poslednej chvíle všetky aktivity tajného noviciátu: „Pokiaľ sa však týka organizačnej štruktúry tajnej bohosloveckej fakulty na Slovensku, nebola doposiaľ odhalená. Najaktívnejšie v tomto smere pôsobí František MIKLOŠKO a Rudolf FIBY z Bratislavy a duchovný Ján ĎURICA z Martina.“⁵⁷ V prostredí tajného štúdia teológie pôsobili aj mnohé iné aktívne kňazské, rehoľné alebo laické osobnosti, preto môžeme tvrdenia o najaktívnejších členoch považovať za prehnané. Tiež išlo o fabuláciu, pretože František Mikloško, ktorý bol konfrontovaný s touto informáciou, vyvrátil, že by sa podieľal na tajnom vyučovaní teológie. „Tú správu poznám. Je to úplný nezmysel. Dokazuje to, že ŠtB správy treba konfrontovať s aktérmi. Ináč nemôžu slúžiť ako historický podklad, ledaže ako dôkaz toho, že niekto ŠtB vedome zavádzal, alebo ŠtB si vytvárala spravodajstvo, ktoré jej malo slúžiť pre jej činnosť. Ale skôr sa prikláňam k názoru, že jej donášači boli nekompetentní a fabulovali.“⁵⁸

„V oblasti nelegálnych cirkevných štruktúr boli získané poznatky o zámeroch nelegálnej cirkvi na Slovensku prebudovať svoje doterajšie územné členenie s cieľom rozšíriť vplyv a upevniť

Zakladatelia Spoločenstva Fatima. Zľava Silvester Krčméry a Vladimír Jukl (Zdroj: ŠIMULČÍK, J. Éra samizdatu)

svoje postavenie medzi duchovenstvom. Dokumentuje to vzájomný rozhovor medzi tajne vysväteným kňazom Rudolfom FIBY a členom nelegálnej cirkvi Vladimírom JUKLOM, v ktorom rozoberali možnosť zriadiť cca 18 oblastí na Slovensku, za ktoré by zodpovedali určené osoby. Jednou z povinností týchto osôb by mala byť účasť na diecéznych zhromaždeniach kňazov, čo menovaní považujú za osvedčenú formu vplyvu na priebeh týchto zhromaždení.“⁵⁹ Diecézne stretnutia kňazov organizovalo biskupstvo so súhlasom cirkevného tajomníka, a to s účasťou pracovníkov jeho referátu (nešlo však o stretnutia Pacem in Terris). Zrejme aj tu šlo o zlú interpretáciu zo strany ŠtB a pravdepodobne Jukl a Fiby mali na mysli koordinačné oblastné stretnutia (mali

54 Archiv bezpečnostních složek (ďalej ABS) Praha, f. Správa ŠtB Bratislava. Zhodnotenie plánovaných úloh a výsledností práce po línii II. odboru správy ŠtB Bratislava za rok 1985. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-bratislava/BA/78.pdf>

55 VYBÍRALOVÁ, Eva. Tajná cirkev v Československu byla prorockým hlasem: S Františkem Mikloškem o skryté cirkvi. *Paměť a dějiny*, roč. 14, 2020, č. 4, s. 77.

56 JAŠEK, Peter, SIVOŠ, Jerguš. Aktivity tajnej cirkvi v predvečer pádu komunistického režimu očami dokumentov Štátnej bezpečnosti. *Pamäť národa*, roč. 10, 2014, č. 3, s. 72 – 73.

57 Archiv Ústavu paměti národa (ďalej A ÚPN) Bratislava, f. Osobný fond Jána Langoša, šk. č. J. Operatívne vyhodnotenie činnosti nelegálnych cirkevných štruktúr z novembra 1989.

58 OA M. Tresovej. Emailová komunikácia s Františkom Mikloškom zo dňa 18. 11. 2022.

59 1988, 20. september, Bratislava. Informácia XII. správy ZNB Bratislava o štátnobezpečnostnej situácii po línii vnútorného protivníka za 3. štvrtrok 1988. In: BALUN, Peter, ed. 1988: *Rok pred zmenou: zborník a dokumenty*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, s. 189.

krycí názov „zábavy“), ktoré sa snažili organizačne zabezpečiť malé kresťanské spoločenstvá.⁶⁰ Každopádne komunistický režim rozlišoval oficiálnu katolícku cirkev, ktorú neustále kontroloval, a tajnú cirkev, ktorá bola nepovoleným zoskupením katolíckych duchovných a veriacich v Československu a fungovala paralelne s oficiálnou cirkvou. Vtedajší režim vnímal tajnú cirkev ako riziko a obával sa jej infiltrácie medzi oficiálnu cirkev, preto ju označoval ako ilegálnu a nepovolenú. Kvôli reštrikčnej politike režimu nemohli byť niektoré aktivity tajnej cirkvi oficiálne.

KŇAZSKÁ FORMÁCIA, VYSVIACKA V KRAKOVE A ĎALŠIE CESTY DO POESKA

Silvester Krčméry mal minimálne od roku 1973 kontakty na poľský episkopát, keď v Krakove navštívil arcibiskupa Karola Wojtyłu (budúceho pápeža Jána Pavla II.). Hneď pri prvom stretnutí sa Wojtyła a Krčméry zblížili a o niekoľko dní Krčméry vybavil tajnú kňazskú vysviacku Rudolfa Fibyho na krakovskom arcibiskupstve.⁶¹ Fiby v decembri 1977 ukončil tajné teologické štúdium, jeho prvotným zámerom bolo najmä vzdelávanie seba a druhých, no Krčméry v ňom videl vhodného kandidáta na kňazské svätenie, pretože SF v tom čase naliehavo potrebovalo kňaza, ktorý by mu verne slúžil. Biskup Ján Chryzostom Korec však dostal z Vatikánu výzvu stlmiť svoju činnosť a zastaviť vysviacky kvôli práve prebiehajúcim

rokovaniam medzi vatikánskou delegáciou a česko-slovenskou vládou. Výzva bola ukážkou vatikánskej Ostpolitik,⁶² snahy dosiahnuť ústupkami a kompromismi nejaký priaznivý posun v cirkevnej oblasti (napr. legálne svätenie nových biskupov v danej krajine atď.). ČSSR na revanš požadovala zakázanie tzv. tajnej cirkvi, ktorá sa zosobňovala v biskupovi Korcovi. Až po nástupe Karola Wojtyły na pápežský stolec dostal biskup Korec cez Wandu Połtawsku priamo od pápeža odkaz, že môže ďalej tajne svätiteľ kňazov.⁶³ Na tieto dôležité okamihy vo svojom živote podáva osobné svedectvo aj Fiby, ktorý pokorne prijal ponuku stať sa kňazom: „V tom čase biskup J. Ch. Korec nevysviacal. To preto, aby sa nemohlo vytknúť vatikánskej strane, že narušá vtedy prebiehajúce rokovania s naším štátom. Silvo hľadal iné možnosti na vysviacku. Na začiatku februára 1978 mi povedal: ‚Veci ohľadom vysviacky sú pripravené. Treba cestovať do Krakova.‘ Zapamätal som si presný termín a adresu, na ktorej sa mám ohlásiť. Silvo sa vybral do Poľska o niekoľko dní prv, aby navštívil svojich priateľov. Mal som sa s ním stretnúť na určenej adrese popoludní v piatok 10. februára 1978. Deň predtým som nastúpil do večerného rýchlika. Mal som prestúpiť v Břeclavi na ďalší vlak. Od únavy som postojacky zaspal. Keď som sa zobudil, bolo neskoro. Z Brna som sa vrátil do Bratislavy. Druhý pokus bol úspešný. V sobotu popoludní som kráčal ulicami Krakova po

topiacom sa snehu na určené miesto. Už som si myslel, že sa stalo niečo vážne a neprídeš, poznamenal Silvo pri mojom príchode. Večer, keď sme zostali sami, Silvo vytiahol červenú knihu, ktorú si požičal od biskupa Korca. Zopakovali sme si priebeh obradu vysviacky.“⁶⁴ Po príprave na vysviacku a prihovore Silvestra Krčméryho u kardinála Karola Wojtyły prišiel do Krakova. Keďže kardinál Wojtyła bol na odchode, prikázal udeliť sviatosť kňazstva pomocnému biskupovi Stanisławovi Smoleńskému, ktorý tak učinil v nedeľu 12. februára 1978 v kaplnke arcibiskupskej kúrie na Františkánskom námestí v Krakove.⁶⁵ Rudolf Fiby opísal bližšie svoju tajnú kňazskú formáciu a retrospektívnu introspekciu počas nej v dotazníku 22. mája 2012, ktorý bol použitý v monografii Fortes in Fide: Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969 – 1989 ako výsledok prieskumu kňaza Mariána Gavendu.⁶⁶ Fiby v dotazníku napríklad opísal aj vzťah klerikov a laikov: „Mali sme otcov biskupov a otcov kňazov, nie monšňorov, excelecie či eminencie.“

Vymenovanie Karola Wojtyły v októbri 1978 za pápeža Jána Pavla II. a vznik Solidarity v susednom Poľsku dodalo odvahu slovenským katolíkom. Predstavitelia tajnej cirkvi vypracovali pre pápeža Jána Pavla II. osobitnú správu o situácii katolíckej cirkvi na Slovensku. Odovzdať ju pápežovi mali Rudolf Fiby a František Mikloško počas jeho oficiálnej návštevy Poľska.⁶⁷

60 Viac o tejto problematike pozri Šimulčík, J. *Generácia nádeje*.

61 ŠIMULČÍK, Ján. Pozvanie Silvestra Krčméryho na synodu v roku 1987. *Pamäť národa*, roč. 13, 2017, č. 1, s. 80.

62 Neue Ostpolitik (nemecky „nová východná politika“), alebo skrátené Ostpolitik, je termín označujúci normalizáciu vzťahov medzi Spolkovou republikou Nemecko (SRN) a východoeurópskymi štátmi, predovšetkým s Nemeckou demokratickou republikou (NDR). Termín vatikánska Ostpolitik, resp. vatikánska východná politika, sa následne začal užívať aj pre snahy pápeža Pavla VI. o nadviazanie vzťahov s východoeurópskymi štátmi. Viac o tejto problematike pozri HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 – 1989)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016.

63 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

64 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 77 – 78.

65 SZCZEPANOWICZ, Marian. *Kuriéri Božieho slova: skúsenosť a dar*. Turany: P+M, 2017, s. 126.

66 GAVENDA, Marián. *Fortes in fide: Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969 – 1989*. Trnava: Dobrá kniha, 2014, s. 224, 236, 239, 259, 261, 271, 306, 313, 328, 333, 346, 362, 363, 365, 367, 389, 390, 395, 408, 414, 417.

67 KMEŤ, Norbert. Slovenská opozícia za normalizácie. In: MADARÁSOVÁ, Jitka, ed. *Česká a slovenská spoločnosť v období normalizácie: slovenská a česká spoločnosť v čase normalizácie. Liberecký seminár 2001*. Bratislava: Veda, 2003, s. 194.

Kontakt medzi Jánom Pavlom II. a najmä Silvom Krčmerym sprostredkovávala pápežova blízka spolupracovníčka ešte z krakovských čias, lekárka Wanda Połtawska, ktorá sa často pri cestách do Ríma, ale ešte viac pri návratoch, zastavila v Bratislave. Pred druhou návštevou Jána Pavla II. v Poľsku v júni 1983 navštívila Bratislavu a povedala Silvovi a Vladovi, že pápež ich pozýva do Krakova, aby obnovili dávne osobné kontakty. V Poľsku panovalo stanné právo a cesta do Poľska bola pre občanov ČSSR zakázaná. Vlado a Silvo určili pre túto misiu Rudolfa Fibyho a Františka Mikloška.⁶⁸ „Vlado Jukl vymyslel logistiku našej cesty. Bol vtedy sekretárom Jednoty slovenských matematikov a fyzikov a do colného vyhlásenia nám dal pečiatky tejto inštitúcie, čím sa naša cesta stala služobnou. A aby mala aj patričnú úroveň, spoločenstvo Fatima nám zaplatilo cestu lietadlom z Prahy do Varšavy a z Varšavy do Krakova. Zaujímavé, že pred touto cestou ma na chodbe nášho ústavu stretol jeden starší pracovník a povedal mi: ‚František, ja vám vidím až do vašich myšlienok. Dajte pozor, čo budete robiť.‘ Ja som už vo Varšave na letisku nadobudol presvedčenie, že sme sledovaní. Vznikla pred nami teda otázka, ako naspäť.“⁶⁹

V júni 1983 prišli do Krakova títo dvaja matematici zapojení do činnosti tajnej cirkvi počas apoštolskej cesty Jána Pavla II. do Poľska s názvom *Púť nádeje* (16. – 23. jún 1983), na ktorej pápež kázal o podmienkach, ktoré musia byť splnené, aby národ morálne zvíťazil. Na Jasnej Górze pápež pripomenul, že suverénna krajina je taká, v ktorej je jej národ slobodný. Správa o situácii na

Jedno z prvých verejných celebrazíí svätej omše. Zľava Rudolf Fiby, Peter Murdza, neznámy (Zdroj: Archív E. Mišurovej, rod. Fibyovej)

Slovensku sa dostala prostredníctvom redakcie *Tygodnik Powszechny* do rúk pápeža.⁷⁰ Udalosti z týchto dní opísal osobne vo svojom svedectve aj František Mikloško: „V Krakove sme spali u Wandy Połtawskej. Priamo k Svätému Otcovi sme sa nedostali. V parku pri Františkánskom námestí sme písali obšírnu správu o situácii katolíckej cirkvi na Slovensku. V tejto správe sme tiež napísali, že podpisovou akciou veriacich chceme pozvať Svätého Otca do Československa, čo sa v roku 1984 aj stalo. Navštívili sme známou osobnosť, dlhoročného redaktora katolíckeho týždenníka *Tygodnik Powszechny* Jerzy Turowicza, ktorý našu správu preložil do poľštiny. Wanda Połtawska správu potom osobne odovzdala Sv. Otcovi. Manželia Turowiczovci dobre poznali Ruda Fibyho, predpokladám, že z roku

1978, keď Rudo spolu so Silvom Krčmerym navštívili Krakov, kde bol Rudo tajne vysvätený na kňaza.“⁷¹ Cesta Fibyho a Mikloška domov bola naozaj strastiplná. Obom bolo jasné, že ich „výlet“ je sledovaný. Nebezpečnú situáciu opisuje František Mikloško: „Vtedy bolo vidieť tie naše dve povahy: Rudkov pokoj a môj taký sangvinický nepokoj. Vedeli sme, že sme prezradení. Rudko vedel naspamäť celý trestný poriadok. Hovorím: ‚Rudko, koľko je za to, keď na hraniciach zistia, že sme podvádzali?‘ On povedal: ‚Dva a pol roka.‘ Hovorím: ‚A koľko je za to, keď nás chytia, keď pôjdeme cez hory na čierno?‘ On povedal: ‚Dva a pol roka.‘ Tak sme si povedali, je väčšia pravdepodobnosť alebo väčšia nádej, že na ceste cez tie hory nás nechytia.“⁷² V poľských Vysokých Tatrách prevádzkovali na

68 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

69 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

70 „Wybór kard. Karola Wojtyły na papieża i powstanie Solidarności w sąsiedniej Polsce dodało słowackim katolikom otuchy. W czerwcu 1983 r. dwaj matematycy zaangażowani w działalność Tajnego Kościoła, František Mikloško (w wolnej Słowacji został przewodniczącym parlamentu) i Rudolf Fiby, przyjechali do Krakowa podczas wizyty Jana Pawła II i za pośrednictwem redakcji *Tygodnika Powszechnego* przekazali mu memoriał o sytuacji katolików na Słowacji.“ KRAWCZYK, Andrzej. Opozycja przeciw komunizmowi na Słowacji. *Wolność i Solidarność. Studia z dziejów opozycji wobec komunizmu i dyktatury*, roč. 7, 2016, č. 1, s. 158.

71 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

72 MIKLOŠKO, František. Stretnutie po pohrebe. In: HRIC, Pavol, NEUPAUER, František. *RNDr. Rudolf Fiby, SF: kňaz, matematik, programátor (*1946 – †2014)*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2015, s. 71.

jednom mieste horskú službu poľskí dominikáni, s ktorými Wanda Półtawska dohodla, že sa ich pokúsia v noci previesť popri Morskom oku popod Rysy na slovenskú stranu. „Vyrázili sme o druhej noci, viedol nás páter Stanisław Tasiemski. Okolo tretej ráno poľskí vojaci nemali byť na svojich miestach. Šťastne sme sa dostali na hrebeň, na štátnu hranicu, kde sme sa s otcom Stanisławom rozlúčili. Už na slovenskej strane som povedal Rudovi, že ja môj pas zničím. Rudo nosil pri sebe vždy MAP (malé apoštolské pomôcky), medzi ktoré patrili aj zápalky. Tak som môj pas spálil. Rudo, s jemu vlastným pokojom povedal, že on si pas nechá na pamiatku. Na Sliezskom dome sme si od radosti zajedli teplé jedlo a dali dobre schladené pívko.“⁷³

GYDÁVÁNIE SAMIZDATOV

Celoslovenské stretnutia mladých aktivistov, ktorí sa zdržiavali okolo Silvestra Krčméryho a Vladimíra Jukla, sa neskôr pretvorili do oblastných stretnutí a používali sa aj ako distribučná sieť pre samizdatovú literatúru. Príprava a následná distribúcia samizdatov bola nielen namáhavá, ale aj nebezpečná kvôli neustálemu drobnohľadu ŠtB.⁷⁴ Rudolf Fiby bol nielen tajným šíritelom samizdatovej literatúry, ale stál aj za prípravou viacerých samizdatov organizačne, technicky a tiež ako autor príspevkov. Fibyho auto pomáhalo spoločenstvu pri viacerých akciách zameraných na šírenie kresťanských samizdatov.⁷⁵

Rozmach samizdatu nastal v rokoch 1982 – 1988, keď vedúcu úlohu

Prvá redakcia samizdatu *Náboženstvo a súčasnosť*. Zľava Martin Lauko, František Mikloško a Ján Čarnogurský (Zdroj: ŠIMULČÍK, J. *Éra samizdatu*)

zohralo periodikum *Náboženstvo a súčasnosť* (NaS), prvý celoslovenský samizdatový časopis.⁷⁶ František Mikloško (prvý neformálny šéfredaktor) oslovil Jana Čarnogurského a Martina Lauka a vytvorili prvú redakciu. „Asi po roku od založenia časopisu začali veľmi sporadicky chodiť do redakcie Vlado Jukl a Rudo Fiby, ktorí boli ako by nezávislí pozorovatelia. Neskôršie od nás plynule prebrali redakciu, ktorú viedol Rudo Fiby.“⁷⁷ Jukl a Fiby zabezpečovali tlač a od roku 1985 prebrali aj samotnú redakciu, keďže v roku 1984 odišiel z redakcie Ján Čarnogurský, ktorý začal byť sledovaný, a o rok nato odišiel aj Martin Lauko. Rudolf Fiby sa v roku 1985 stal druhým neformálnym šéfredaktorom.⁷⁸ Fiby ako vedúci druhej zostavy redakcie NaS spolupracoval s členmi Laického apoštolského

hnutia, ktorí sa tak stali aj rozširovatelmi tohto časopisu.⁷⁹

Distribúcia NaS-u neušla ani pozornosti ŠtB, ktorá už v roku 1984 napísala správu o činnosti jeho redakcie: „Na úseku reholí nelegálnej cirkvi a Laického apoštolátu získané poznatky nasvedčujú, že sa postupne upevňuje štruktúra jednotlivých zoskupení a vedeniu nelegálnej cirkvi sa podarilo vybudovať tajnú sieť tlačiarň, cez ktoré zabezpečujú distribúciu samizdatovej náboženskej tlače. Získané exempláre výtlačkov samizdatu *„Náboženstvo a spoločnosť“* potvrdzujú, že v oblasti Bratislavy je využívaný cyklostylový rozmnožovací stroj a v oblasti Nitry liehový rozmnožovací stroj. Z obsahu samizdatu *Náboženstvo a spoločnosť* vyplýva, že v súčasnej dobe sú vydávané štyri nelegálne náboženské časopisy

73 OA M. Tresovej. Svedectvo Františka Mikloška zo dňa 10. 10. 2021.

74 ŠIMULČÍK, Ján. *Éra samizdatu: Spoločenstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2019, s. 24 – 27.

75 KOLKOVÁ, Terézia. Samizdat: definícia, dejiny, charakteristika. In: KOLKOVÁ, Terézia, ALBRECHTOVÁ, Ivana, eds. *O hodnotě samizdatu: samizdatová náboženská periodika před rokem 1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 25.

76 ŠIMULČÍK, Ján. *História kresťanského samizdatu* [online]. [cit.2021-08-02]. Dostupné na: <http://samizdat.sk/historia-krestanskeho-samizdatu>

77 LAUKO, Martin. Pravda. In: ŠIMULČÍK, Ján, ed. *Svetlo z podzemia.: Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969 – 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997, s. 169.

78 MIKLOŠKO, František. Mosty. In: ŠIMULČÍK, Ján, Ed. *Svetlo z podzemia : Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969 – 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997, s. 186 – 187.

79 LEŠŇÁK, Rudolf. *Listy z podzemia: Súborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava: Vyd. USPO Peter Smolík, 1998, s. 20.

a to: *Náboženstvo a súčasnosť*, Serafínsky svet, *Una sancta catholica a Výber – zo zahraničnej cirkevnej tlače*.⁸⁰ ŠtB vo svojich dokumentoch často nesprávne uvádzala názov tohto časopisu ako *Náboženstvo a spoločnosť*, inokedy však správne ako *Náboženstvo a súčasnosť*.

Fiby bol sledovaný a rozpracovávaný ŠtB, ktorá dňa 26. februára 1988 na jeho meno založila kontrolný zväzok pod krycím menom „KANTOR“ s registračným číslom 35 197. Jeho spis bol zničený 6. decembra 1989.⁸¹ ŠtB zväzok na Fibyho zaevidovala v roku 1988, ale vo svojich dokumentoch ho už spomínala v roku 1987. V dokumente *Zhodnotenie pracovných výsledkov za rok 1987 po línii 2. odboru XII. správy ZNB* sa spomína Rudolf Fiby (už tu s krycím menom „KANTOR“) v súvislosti s jeho samizdatovou činnosťou, ktorá často viedla do tajnej cirkvi Sovietskeho zväzu: „Ďalšie rozmnožovacie zariadenie je pod našou kontrolou na byte objektu KANTOR – FIBY Rudolf, predstaviteľ nelegálnej cirkvi. Akcia sa spravodajsky rozpracováva, nakoľko k objektovi sú informácie, že je v prepojení na NC do ZSSR.“⁸² Samizdatovú literatúru sa aktivisti snažili prepašovať aj do bývalého ZSSR. Za túto činnosť bol v roku 1984 zadržaný na slovensko-ukrajinskej hranici aj Rudolf Fiby.⁸³

Nie je možné s istotou potvrdiť, koľko pracovných ciest Fiby do ZSSR

absolvoval, ale podľa správ zo služobných ciest, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v Archíve SAV, bol v ZSSR minimálne sedemkrát, a to (okrem avizovaného roka 1979) aj v rokoch 1982, 1985, 1986, 1987, 1988 a 1990.⁸⁴ Vo väčšine prípadov sa jednalo o cesty do Novosibírsku, ale medzi nimi sa vyskytli aj cesty do Moskvy či Batumi (dnes v Gruzínsku).

PODPISOVÁ AKCIA A SVIEČKOVÁ MANIFESTÁCIA

Popri samizdatovej činnosti sa ďalším krokom k vyjadreniu nespokojnosti s režimom stali podpisové akcie a púte (najvýznamnejšia v roku 1985 na Veľhegrade), ktoré na Slovensku vyústili do Sviečkovej manifestácie.

Augustín Navrátil, popredná postava českého katolíckeho disentu, a niekoľko moravských katolíckych laikov začalo 29. novembra 1987 podpisovú akciu za náboženskú slobodu s 31 požiadavkami s názvom *Podnety katolíkov k riešeniu situácie veriacich občanov v ČSSR*.⁸⁵ Začiatkom roka 1988 ju podporil kardinál František Tomášek. Podpísalo ju vyše pol milióna ľudí, z toho viac ako 300 000 zo Slovenska.⁸⁶ Kardinál Tomášek, ktorý sa v minulosti zasadzoval proti Charte 77, sa stal jedným zo symbolov katolíckeho disentu. V januári 1988 vyzval katolíkov, aby širili

a podpisovali túto petíciu požadujúcu náboženskú slobodu so slovami: „*Zbabelosť a strach nie sú hodné skutočného kresťana*.“ Tento obrat uňho nastal pravdepodobne vplyvom jeho priateľa, pápeža Jána Pavla II.⁸⁷ Podpisová akcia sa stala jednou z najväčších podpisových akcií vo východnej Európe, a to aj vďaka rýchlej pomoci a podpisom slovenských veriacich. O akcii informoval aj Anton Hlinka v Hlase Ameriky. Slovenská podzemná cirkev sa zameriavala na prepájanie malých spoločenstiev, ktoré vytvorili základňu aktivistov ochotných zbierať podpisy aj na Slovensku.⁸⁸ Aktivisti na Slovensku mali pri podpisovej akcii všetko dobre premyslené. Z originálnych hárkov vyhotovili xerokópie kvôli ochrane proti možnému zaisteniu originálov Štátnou bezpečnosťou počas ich prepravy a tie doručili kardinálovi Tomášekovi do Prahy. Na xeroxovanie poslal kopírovací stroj v byte Rudolfa Fibyho na Fedinovej ulici v Bratislave, na ktorom sa pripravovali aj matrice na výrobu samizdatov.⁸⁹ „*Bál som sa, že ak sa ŠtB už zmobilizovala, môžu nás prepadať, podpisy nám zobrat a vyhlásiť, že je to celé vymyslené. Preto som najprv zašiel do Petržalky, do bytu Rudka Fibyho, kde sme mali schovanú prvú kopírku, ktorú nám niekto prepašoval zo Západu. Prekopíroval som*

80 ABS Praha, f. Správa ŠtB Bratislava. Zhodnotenie plánovaných úloh a výsledností práce po línii II. odboru správy ŠtB Bratislava za rok 1984. [online]. [cit. 2022-02-08] Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-bratislava/BA/76.pdf/>

81 A ÚPN Bratislava, f. Registračné protokoly agentúrnych a operatívnych zväzkov Štátnej bezpečnosti a vojenskej kontrarozvedky. II. Správa ZNB (Séria: FMV), s. 51. [online]. [cit. 2022-02-08] Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=centrala&kniha=138&strana=51&zaznam=60231>

82 ABS Praha, f. Správa kontrarozvedky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa SNB), inv. č. 386.

83 DUBOVSKÝ, Patrik. Sviečková demonštrácia. *Pamäť národa*, roč. 4, 2008, č. 1, s. 36.

84 A SAV Bratislava, f. Riadiace orgány SAV I. [(1951) 1953–1989 (1992)]. Pracovné cesty, šk. č. 2 792, inv. č. 5 254 CII/43e, r. 1982 (FIBY, Rudolf. ZSSR, 15. 5. – 21. 5. 1982); šk. č. 2 815, inv. č. 5 258 CII/43e, r. 1986 (FIBY, Rudolf. ZSSR, 23. 3. – 5. 4. 1986); šk. č. 2 819, inv. č. 5 259 CII/43e, r. 1987 (FIBY, Rudolf. ZSSR, 21. 3. – 1. 4. 1987); šk. č. 2 825, inv. č. 5 260 CII/43e, r. 1988 (FIBY, R., MOLNÁR, S. ZSSR, 30. 1. – 10. 2. 1988); f. Riadiace orgány SAV II. [(1950) 1990–2002 (2006)]. Pracovné cesty, šk. č. 1 276, inv. č. 2 716 24c, roky 1990 – 2001 (FIBY, Rudolf. 14. 1. – 23. 1. 1990).

85 DRDA, Adam. *Křesťan „kverulant“*. [online]. [cit. 2023-02-15]. Dostupné na: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/krestan-kverulant>

86 *Tajná cirkev, laický apoštolát*. [online]. [cit. 2021-08-13]. Dostupné na: https://mok.sk/kategorie_obeti/tajna-cirkev/

87 CHENAUX, Philippe. *Katolícká cirkev a komunismus v Evropě (1917 – 1989): Od Lenina k Janu Pavlu II.* Praha: Rybka, 2012, s. 226 a 227.

88 ŠIMULČÍK, Ján. 291 284 odvážnych. Podpisová akcia za náboženskú slobodu v Československu v roku 1988. *Pamäť národa*, roč. 10, 2014, č. 3, s. 22 – 32.

89 ŠIMULČÍK, Ján. *Čas odvahy: najväčšia podpisová akcia za náboženskú slobodu – 500 000 občanov ČSSR*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2017, s. 96.

Sviečková manifestácia v Bratislave (Zdroj: Archív F. Mikloška)

podpísané hárky, kópie odložil u niekoho ďalšieho a originály sme viezli na škodovke do Prahy,⁹⁰ popísal svoje prežívanie udalostí a účasť Fibyho na podpisovej akcii Ladislav Stromček.

Ďalšou významnou udalosťou v dejinách boja za náboženskú slobodu bola Sviečková manifestácia, v čase ktorej bol predstaveným Spoločenstva Fatima Rudolf Fiby. Disident František Mikloško vníma jeho úlohu pri Sviečkovej manifestácii týmito slovami: „Bez jeho aktívneho podielu by sa manifestácia určite nebola uskutočnila.“ Fiby svojím postojom zaujal jasné stanovisko, aby sa predstavitelia podzemnej cirkvi zapojili do manifestácie za občianske

a náboženské slobody.⁹¹ „Stretnutie u Rudolfa Fibyho 6. marca 1988. Ako každú nedeľu, sa zišli o 18. hod. na spoločnom stretnutí aktivisti tajnej cirkvi z Bratislavy, ktorí si vymieňali skúsenosti a informácie za posledný týždeň. Stretnutie sa konalo v byte RNDr. Rudolfa Fibyho na Fedinovej ulici v Bratislave. [...] Slovensko žilo v eufórii podpisovej akcie, ktorá nabrala neuveriteľný rozmer. Ľudia boli oduševnení urobiť niečo pre to, aby sa priestor slobody rozšíril. Aktivistov tajnej cirkvi, ktorí boli ochotní pre slobodu veľa riskovať, návrh na manifestáciu zaskočil. ‚Po mojich slovách nastalo v miestnosti ticho,‘ spomína F. Mikloško. Každý si uvedomoval vážnosť situácie.

Do tohto napätého ticha zaznel názor R. Fibyho: ‚Sviečku a chuť mám.‘ Prítomní účastníci, ktorí poznali Ruda, vedeli, že aj keď toho veľa nenahovorí, jeho slová sú vždy uvážené. Možno povedať, že táto veta ovplyvnila ostatných a uvoľnila napätú situáciu, ktorá v miestnosti panovala. Ľudia sa začali pripájať k náboru, že manifestácia je potrebná a sú ochotní sa na nej zúčastniť. Nastalo rozhodnutie, že do manifestácie sa ide. Spoločenstvo Fatima bolo jadrom náboženského pohybu na Slovensku a svojou aktivitou zasahovalo aj do spoločenskej roviny.“⁹² Fiby bol podľa svedectiev skôr mlčanlivý a vo väčšej spoločnosti pôsobil skôr v ústraní. Jeho slová však

90 ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o nádej*, s. 180.

91 NEUPAUER, František. Sviečková manifestácia v perspektíve východného Slovenska. In: KUŠNÍR, Jozef, ed. *Nové obzory 34: Východné Slovensko v rokoch štátoprávných a politických zmien (1918 – 1968 – 1993)*. Prešov: Krajské múzeum v Prešove, 2018, s. 214 a 215.

92 ŠIMULČÍK, Ján. *Čas svitania: sviečková manifestácia – 25. marec 1988*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2018, s. 31.

boli vždy priame a k meritu vecí, plné odvahy a rozhodnosti. Údajne mal výbornú pamäť, preto ho úsmevne jeho priatelia vyzývali slovami: „*Pamäť, nech nám povie...*“ Okrem toho vedel poradiť aj odborne a povzbudiť druhých k tvorivosti a samostatnosti, čo často prepojoval so svojím osobitným zmyslom pre humor.⁹³

Na stretnutí u Fibyho doma sa dohodli mnohé podrobnosti o príprave demonštrácie, pričom jeho byt bol určite už v tom čase odpočúvaný. Na otázku, či členovia Spoločenstva Fatima nemali obavy, že ŠtB ich zámery odhalí, František Mikloško odpovedal: „*Toto pre mňa zostane tajomstvom, pretože byt Rudolfa Fibyho, kde sa schádzalo spoločenstvo Fatima a kde som túto myšlienku predostrel, bol – ako sa ukázalo neskôr – odpočúvaný. Otázka teda znie, či to vedeli už vtedy, keď som to povedal.*“⁹⁴ Po stretnutí u Fibyho doma 6. marca 1988 František Mikloško odoslal 10. marca 1988 na ONV oznámenie o konaní manifestácie. „*Spoločenstvo Fatima na čele s Vladom Juklom, Silvom Krčmérym a Rudolfom Fibym sa rozhodlo podporiť a zasadiť za túto manifestáciu a mňa poverili, aby som poslal oznámenie na Obvodný výbor I. Rovnako podporil manifestáciu biskup Korec.*“⁹⁵ Podrobnú analýzu situácie a vytvorenie 4 modelových teórií, ktoré by mohli objasniť, prečo štát bol prvýkrát informovaný o konaní Sviečkovej manifestácie z listu, a nie z odpočúvania Fibyho bytu, ponúkol Ján Šimulčík.⁹⁶

Podľa ročného plánu v problematikách vnútorného protivníka XII. správy ZNB Bratislava na rok 1988

z 15. decembra 1987 mal byť Rudolf Fiby (krycím menom „KANTOR“) od začiatku roka 1988 rozpracovávaný podľa osobného operatívneho zväzku, keďže na základe preverených poznatkov bola uňho zaznamenaná nepriateľská protištátna činnosť (v roku 1984 zadržaný slovensko-ukrajinskej hranici kvôli pašovaniu samizdatov do ZSSR) a taktiež podozrivý z ďalšej nelegálnej činnosti: „*KANTOR OZ – reálny predstaviteľ nelegálnej cirkvi podozrivý z výuky tajnej teológie. Cieľom opatrení je dokumentovať nedovolenú činnosť objektu, zistiť osoby na ktoré pôsobí a skupinu rozložiť. Za tým účelom:*

a) V akcii zabezpečiť využitie prameňa „DIAGRAM“⁹⁷. Termín: 30. 1. 1988.

b) Mapovať a dokumentovať činnosť objektu v oblasti nelegálnej cirkvi, nelegálnej výuky teológie a prepojenia do prostredia NC v ZSSR. Termín: 30. 9. 1988.

c) Akciu vyhodnotiť a prijať opatrenia smerujúce k ukončeniu akcie. Termín: 30. 10. 1988 Zodpovedný: VSRŠ zvl. oddelenia.“⁹⁸

Podľa tohto plánu mal byť vo Fibyho byte do 30. januára 1988 vykonaný spravodajsko-technický úkon na dlhodobé odpočúvanie priestoru (v bežnej hovorovej reči: nainštalovanie „ploštiče“). Príprava Sviečkovej manifestácie sa konala vo Fibyho byte o necelé dva mesiace po možnom namontovaní odpočúvacieho zariadenia. Až režim ČSFR otvorene informoval Fibyho o odpočúvaní jeho bytu v liste z dňa 30. mája 1990 od námestníka riaditeľa Úradu Federálneho ministerstva

vnútra pre ochranu ústavy a demokracie a riaditeľa Expozitúry pre SR, pplk. JUDr. Jaroslava Svěchtu, v ktorom sa píše: „*Vážený pán dr. FIBY! Totalitný režim hlboko zasiahol do Vášho života a býv. ŠtB v minulých rokoch nainštalovala do Vášho bytu spravodajsko-technické zariadenie, ktoré je však v súčasnej dobe nefunkčné.*“⁹⁹

Pri výročí sviečkovej manifestácie sa ŠtB, ktorá síce nepredpokladala ďalšie zhromaždenie, informovala o dianí v podzemnej cirkvi prostredníctvom svojich tajných spolupracovníkov a dôverníkov, ktorých do nej nenápadne infiltrovala. O týchto udalostiach informuje aj časť plánu ŠtB, ktorý sa dnes nachádza v ÚPN v osobnom fonde Jána Langoša, pod názvom *Preventívne opatrenia a Represívne opatrenia*.¹⁰⁰ „*PREVENTÍVNE OPATRENIA: [...] c) zintenzívniť styk spolupracovníkov SANITÁR, MARCEL, BAZA, ELIS, BAČA, SE-NECKÝ, JURAJ, RIŠO, RUDÍK, D SMENA, PETER s cieľom kontroly hlavných predstaviteľov NC a LA v prípadoch LEKÁR, REKTOR, KANÁL, OPÁT, IVANA, ADVOKÁT, MIKI, KAPUCÍN, KANTOR, VLADO, KLÁŠTOR. Cieľom je utlmiť ich aktivitu v súvislosti s 1. výročím demonštrácie.*“¹⁰¹ Medzi kontrolovanými predstaviteľmi tajnej cirkvi a laického apoštolátu boli (v poradí ako v pláne): Silvester Krčméry, tajný biskup Ján Chryzostom Korec, Anton Selecký, Peter Rúčka, laička Ivana Gregorová, Ján Čarnogurský, František Mikloško, Pavol Čarnogurský, Rudolf Fiby, Vladimír Jukl a Anton Šmid.

93 LABJAK, Stanislav. Rudolf Fiby, pamätáme. *Pamäť národa*, roč. 10, 2014, č. 3, s. 144.

94 DZURJANIN, Michal. Impulz na zmenu komunistického režimu. *Pamäť národa*, roč. 4, 2008, č. 1, s. 89.

95 MIKLOŠKO, František. 1988 – rok pred zmenou. In: BALUN, P., ed. 1988: *Rok pred zmenou*, s. 130.

96 ŠIMULČÍK, Ján. Sviečková manifestácia a štátna bezpečnosť. In: JAŠEK, Peter a kol. *Sviečková manifestácia I. Štúdie: Spomienky a svedectvá*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2015, s. 45 – 47.

97 DIAGRAM – dlhodobý odposluch.

98 1987, 15. december, Bratislava. Rozpracovanie hlavných úloh ročného plánu v problematikách vnútorného protivníka XII. správy ZNB Bratislava na rok 1988. In: BALUN, P., ed. 1988: *Rok pred zmenou*, s. 150.

99 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 93.

100 DUBOVSKÝ, Patrik. Obavy bratislavskej ŠtB pred 1. výročím Sviečkovej manifestácie. *Pamäť národa*, roč. 15, 2019, č. 1, s. 53.

101 A ÚPN Bratislava, f. Osobný fond Jána Langoša, šk. č. 9. Plán bezpečnostných opatrení k zamedzeniu zneužitia prvého výročia nepovolenej demonštrácie pripravenej nelegálnou cirkvou dňa 25. 3. 1988.

R. Fiby na rozlúčke s Vladimírom Juklom, Dóm sv. Martina (máj 2012) (Zdroj: Archív K. Dubovana)

PRÍCHOD DO KOŠÍC

„V Akadémii som pracoval do 30. 09. 1992. Hneď potom odišiel som do Košíc, aby som tu bol s tými z môjho spoločenstva, ktorí sa nachádzajú na východnom Slovensku. Nasledujúcich šesť mesiacov chcenej nezamestnanosti som využil na počítačové spracovanie časti archívu môjho spoločenstva, ktoré jestvuje od roka 1974. Od 01. 04. 1993 pracujem ako systémový programátor v akciovej spoločnosti Apex. Tu vytváram dokumentáciu k programovým systémom, pomocou ktorých naša firma vytvára svoje produkty. V súčasnosti ponúkame Mapový informačný systém. Pomocou neho môžu zastupiteľské i daňové úrady ľahko a rýchlo zisťovať údaje o parcelách, objektoch na nich, bonite pôdy, výške daní a podobne. Záujem oň je. Po práci sa venujem svojmu spoločenstvu, mládeži

a skupinám podnikateľov okolo Košíc, Ružomberka, Banskej Bystrice a Bratislavy. Kňazom pomáham pri svedení pred väčšími sviatkami. Dva razy do týždňa slávim Eucharistiu v kaplnke internátu cirkevnej zdravotnej školy. Zišlo by sa mi viac voľného času, ale i tak som vcelku spokojný,“¹⁰² napísal Rudolf Fiby v liste svojmu bývalému kolegovi z ÚTK SAV Štefanovi Kohútovi. V liste takisto svojmu kamarátovi, ktorý sa podobne ako ostatní jeho známi z Bratislavy dozvedel, že Rudolf bol po celý čas kňazom, vysvetlil, čo jeho život duchovného v sekulárnom inštitúte obnáša: „Najprv musím povedať, že patrí do spoločenstva, ktorého spôsob života je vymedzený v Kódexe kánonického práva výrazom „sekulárny inštitút“. Jeho členovia majú posvätné záväzky podobne ako rehoľníci, ale nemajú vonkajšie označenie, napríklad

uniformu a nemusia bývať spolu. Pracujú ako bežní ľudia. Preto „môj kostol“ nejestvuje.“¹⁰³

Fiby verejne prvý raz celebraval svätú omšu v nedeľu 15. apríla 1990 v Starej Lubovni na Veľkú noc. Hlavným celebrantom bol vtedy Peter Murdza.¹⁰⁴ „Rodina videla Rudka prvýkrát v kňazskom oblečení na Veľkú noc (mamka a Anička), keď opäť zastupoval F. Kapušňáka vo františkánskom kostole. Rodina prišla na túto sv. omšu netušiac, že celebrantom bude ich brat.“¹⁰⁵ Fiby až do tohto momentu neprezradil svojej rodine, že je kňazom. Dôvodom bola iste aj obava, že by mohol byť prezradený, čo by predstavovalo nebezpečenstvo nielen preňho ale aj pre jeho rodinu a blízkych. Po Nežnej revolúcii príčinou jeho pretrvávajúceho tajomstva bola pravdepodobne jeho skromnosť a možno aj istá miera potmehúdstva, ktorá bola preňho príznačná. „Keď sme potom išli na sv. prijímanie, ja som nevedela, čo mám povedať. Bohu vďaka! Alebo Ahoj? Potom pred kostolom sme sa stretli a on nám musel vysvetľovať, prečo nám nepovedal, ako sa to stalo. My, hlúpe sestry, sme sa ho predtým stále vypytovali, kedy sa ožení. On sa vždy iba tak pousmial pod fúzy a nepovedal nič,“¹⁰⁶ spomína jeho najmladšia sestra Mária.

Fiby prišiel pracovať do košickej počítačovej firmy Apex v roku 1992 a 1. apríla 1993 sa stal jej oficiálnym zamestnancom. Pracoval v nej ako programátor a metodik programovania až do decembra 2012, keď ho postihli vážne zdravotné problémy.¹⁰⁷ Aj po roku 1989 sa venoval odbornej činnosti. Na Fakulte baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií Technickej univerzity v Košiciach prednášal externe predmet Sociálna etika.¹⁰⁸ Od

102 OA Š. Kohúta. List od Rudolfa Fibyho zo dňa 7. 6. 1993.

103 OA Š. Kohúta. List od Rudolfa Fibyho zo dňa 7. 6. 1993.

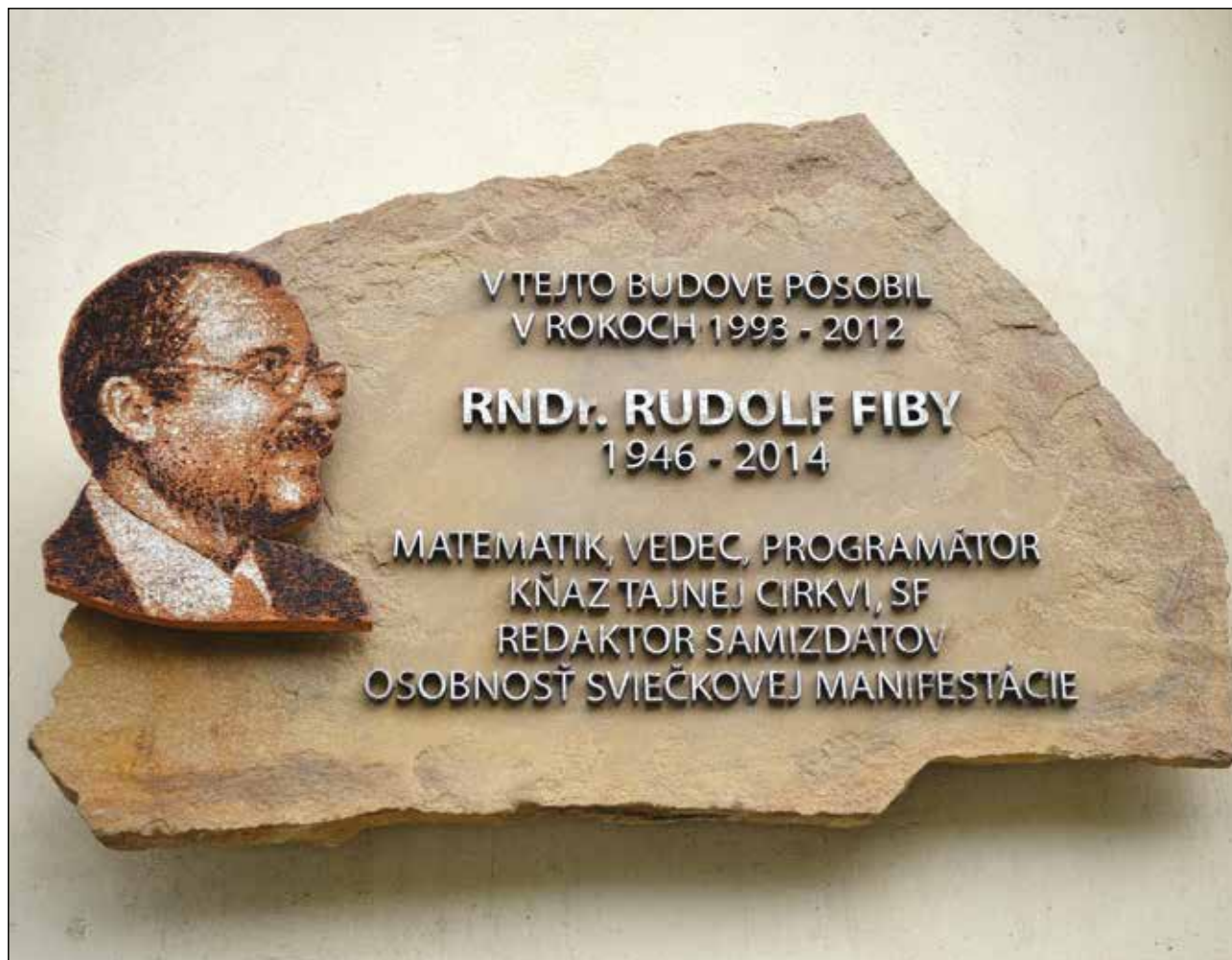
104 ŠIMULČÍK, J. *Zápas o nádej*, s. 99.

105 OA M. Tresovej. Svedectvo sestier R. Fibyho – Anny Boreckej (rod. Fibyovej) a Evy Mišurovej (rod. Fibyovej) zo dňa 10. 2. 2022.

106 OA M. Tresovej. Svedectvo Márie Bobákovej (sestra Rudolfa Fibyho) zo dňa 10. 2. 2022.

107 HRIC, P., NEUPAUER, F. *RNDr. Rudolf Fiby, SF*, s. 74 – 76.

108 NEUPAUER, František. *Zomrel kňaz Rudolf Fiby SF – osobnosť Sviečkovej manifestácie* [online]. [cit.2022-02-20]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/3907/zomrel-knaz-rudolf-fiby-sf-osobnost-svieckovej-manifestacie>

Pamätná tabuľa Rudolfa Fibyho na budove Múzea obetí komunizmu v Košiciach (Zdroj: Archív P. Hrica)

roku 2000 až do roku 2004 Fiby prednášal predmet Sociálna náuka Cirkvi na Teologickej fakulte v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku.¹⁰⁹ Na svoje študentské časy si zaspomínala aj Viera Sotáková, ktorá poznala Fibyho ako pedagóga a konzultanta svojej záverečnej práce: „Dr. Fiby bol ako človek veľmi príjemný v súkromí a aj za katedrou. Ja som ho nevidela nikdy nervózneho a rozčúleného. V každej situácii jednal vždy rozvážne, múdro a pokojne (nedal sa ,vytočiť“). Túto jeho vlastnosť som na ňom nesmierne

obdivovala a vážila. Čo sa týka jeho osobnosti ako pedagóga a zároveň konzultanta – bol to človek nesmierne vzdelaný, múdry a rozhladený. Pokiaľ nevedel odpovedať na problém – otázku, ktorú dostal od študenta, nikdy sa nevyhovoril, ale odpoveď dal študentom na najbližšom stretnutí. Bol veľmi prísny, študenti mali pred ním rešpekt. Moje skúsenosti s Dr. Fibym boli vynikajúce. Bol veľmi prísny, veľa požadoval, ale aj vedel pomôcť poslucháčovi pri písaní práce. On nepomáhal v podobe takej pomoci, že študentovi

priamo povedal, čo má v práci uviesť, ale ho nasmeroval, kde má údaje hľadať a pod.“¹¹⁰

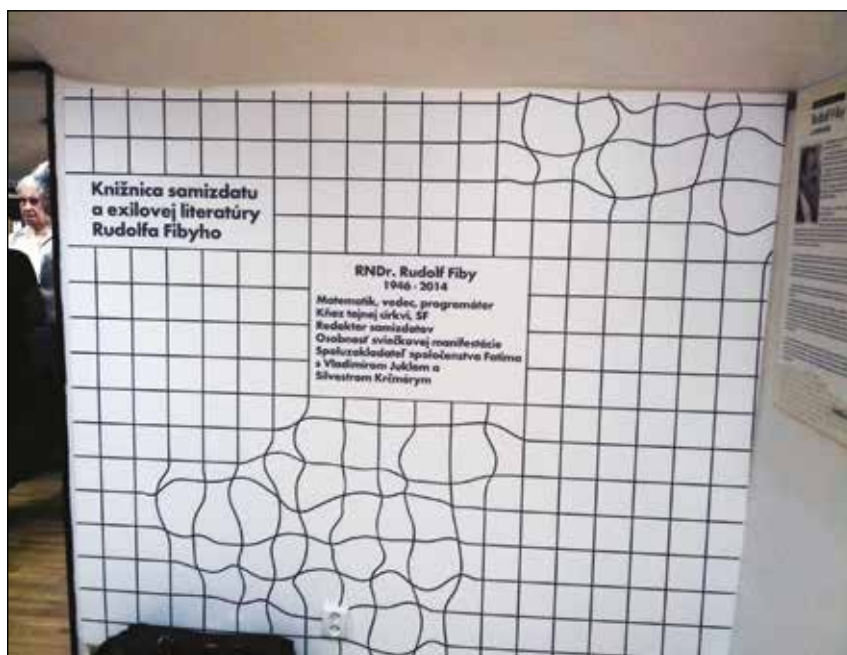
Svoj osobitný záujem o sociálne učenie Cirkvi Fiby dosvedčil aj svojou účasťou (spolu s Rudolfom Čavojským) pri obnovení Združení kresťanských robotníkov a zamestnancov (ZKRZ), ktoré pôsobí dodnes. Stal sa predsedom prípravného výboru (ktorého členom bol napríklad aj Anton Srholec) od jeho založenia 24. apríla 1996. Združenie obnovilo svoju činnosť na valnom zhromaždení 1. mája

109 10 rokov Kňazského seminára a Teologických štúdií v Košiciach. Seminár sv. Karola Boromejského. Košice: Vydavateľstvo Vianala pre Kňazský seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach, 2004, s. 89.

110 OA M. Tresovej. Svedectvo Viery Sotákovovej zo dňa 17. 2. 2022.

1997, keď zvolilo Rudolfa Fibyho za svojho predsedu.¹¹¹ ZKRZ¹¹² je neziskovou kultúrnou a sociálnou organizáciou slovenských katolíckych robotníkov a zamestnancov, ktorej cieľom je ich náboženská a mravná výchova, podpora rozvoja ich kultúrnych záujmov a pomoc v ich sociálnom postavení v úzkej spolupráci s Konferenciou biskupov Slovenska (KBS) a v intenciách pápežských encyklik a dokumentov II. vatikánskeho koncilu.¹¹³ „Človek by mal dobre rozumieť nielen svojej práci, ale aj svojmu postaveniu v zamestnaní. Ak občan nepozná zákonodarstvo a je odkázaný len na to, čo kde kto povedal, nemôže vo svojom pracovnom postavení vždy dobre a správne konať. Ak chce niekto tento stav napraviť a chce aj dobre poznať svoju orientáciu podľa sociálnej náuky cirkvi, ten má u nás dvere otvorené dokorán,“¹¹⁴ odkázal Fiby čitateľom prostredníctvom časopisu *Hlas-Zrno*. Fiby bol od roku 1995 do roku 2004 tiež členom Rady KBS pre rodinu. Štatút vytvorený Fibym stanovil hlavne zameranie pastorácie rodín na dobrú prípravu manželov a rodín k všetkým sviatostiam.¹¹⁵ Fiby duchovne vypo-máhal aj v iných spoločenstvách a reholiach udeľovaním sviatosti zmierenia alebo slúžením omše, ako napr. v Spoločnosti dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul (sestry vincentky), v neokatechumenáte, atď. Spolu so sociálnymi sestrami niekoľko rokov organizoval a riadil vzájomné stretávanie sa všetkých reholí a iných foriem zasväteného života v Košiciach.¹¹⁶

Rudolf Fiby sa v roku 2012 zúčastnil v Nitre na stretnutí spolužiakov

Knižnica samizdatu a exilovej literatúry Rudolfa Fibyho v Múzeu obetí komunizmu v Košiciach (Zdroj: Archív M. Tresovej)

ZDŠ po 50 rokoch a krátko potom 23. decembra 2012 dostal ťažkú mozgovú príhodu, ktorá mala fatálne následky. „Naposledy keď bol Rudko v Nitre r. 2012 na jeseň, mali stretávkou zo ZDŠ. Vtedy bol v Nitre len krátko. Anička napiekla tvarohové buchty a stretla sa s ním na stanici. Mal modrú košeľu, pil z automatu kávu, nastúpil do posledného vozňa a kýval dokedy bolo vidieť,“¹¹⁷ smutne spomínajú jeho sestry. Po náhlejšej mozgovej príhode bol hospitalizovaný na Geriatrii sv. Lukáša v Košiciach. Do nemocnice ho často chodievali navštevovať jeho príbuzní a priatelia. Na posledné stretnutie s ním spomína aj jeho priateľ Viktor Jakubov: „Moje posledné stretnutie

s Rudolfom bolo v Košiciach v nemocnici, kde prežíval svoje posledné mesiace pripútaný na lôžku. Bol som ho navštíviť s dvomi priateľmi. Už nebol schopný hovoriť, iba gestikuloval. Jeden z mojich priateľov mu povedal, aby obetoval utrpenie, ktoré mu spôsobuje choroba, a tak ho premenil na Božie požehnanie pre tých, ktorí to najviac potrebujú. Vtedy sa usmial a niekoľko raz dôrazne prikývol. Som si istý, že aj úmysly, na ktoré obetoval svoje utrpenie, mal dôkladne premyslené a usporiadané.“¹¹⁸

Významná osobnosť, človek s výnimočným charakterom a intelektom, Rudolf Fiby, zomrel dňa 9. októbra 2014 v Košiciach. Záušná svätá omša za Rudolfa Fibyho sa konala

111 DUBOVAN, Karol. Za Fórum kresťanských inštitúcií a Združenie kresťanských robotníkov a zamestnancov. In: HRIC, P., NEUPAUER, F., eds. *RNDr. Rudolf Fiby, SF*, s. 69.

112 Viac o tejto problematike pozri Katuninec, Milan. *Združenie kresťanských robotníkov a zamestnancov*. Bratislava: Dobrá kniha, 2006. 58 s.

113 Poslanie a stanovky ZKRZ. *Katolícke noviny*, roč. 111, 1996, č. 45, s. 3.

114 LEHOTSKÝ, Ľubomír. Spýtali sme sa RNDr. Rudolfa Fibyho, predsedu ZKRZ. *Katolícke noviny*, roč. 112, 1997, č. 46, s. 15.

115 CHAUTUR, Milan. *Podakovanie Dr. Rudolfovi Fibymu, bývalému členovi Rady KBS pre rodinu* [online]. [cit.2022-02-21]. Dostupné na: <https://rodina.kbs.sk/clanok-nezaradeny/podakovanie-dr-rudolfovi-fibymu-byvalemu-clenovi-rady-kbs-pre-rodinu>

116 HRIC, P., NEUPAUER, F., eds. *RNDr. Rudolf Fiby, SF*, s. 72 a 74.

117 OA M. Tresovej. Svedectvo sestier R. Fibyho – Anny Boreckej (rod. Fibyovej) a Evy Mišurovej (rod. Fibyovej) zo dňa 10. 2. 2022.

118 OA M. Tresovej. Svedectvo Viktora Jakubova zo dňa 23. 11. 2021.

15. októbra 2014 v košickom kostole Kráľovnej pokoja a celebroidal ju košický pomocný biskup Stanislav Stolárik spoločne s grécko-katolíckym biskupom Milanom Chauturom, s predstaveným SF Danielom Bédim, s nitrianskym generálnym vikárom Petrom Brodekom, s desiatkami kňazov a za prítomnosti stoviek veriacich. Pohrebne obrady pokračovali na mestskom cintoríne v Košiciach, kde je Fiby pochovaný.¹¹⁹

Dňa 21. októbra 2016 bola na priečelí budovy firmy APEX, a. s., na Moyzesovej ulici č. 24 v Košiciach odhalená pamätná tabuľa od výtvarníčky Andrey Čepiššákovéj, venovaná pamiatke RNDr. Rudolfa Fibyho zo Spoločenstva Fatima, ktorý v tejto firme pracoval 20 rokov. V júni 2021 bolo v Košiciach na Moyzesovej ulici č. 24 otvorené prvé multimediálne Múzeum obetí komunizmu (MOK), v budove firmy APEX, v ktorej pracoval

aj sám Fiby po novembri 1989. Múzeum založil bývalý kresťanský aktivista Ing. Pavol Hric, majiteľ tejto firmy a dlhoročný blízky priateľ Rudolfa.¹²⁰ V MOK sa nachádza aj *Knižnica samizdatu a exilovej literatúry Rudolfa Fibyho*, ktorá obsahuje zbierky periodického samizdatu, samizdatové knihy i písomnosti a obsahuje aj exilovú literatúru, ktorá počas komunizmu bola zakázaná a pašovala sa zo zahraničia.¹²¹

Monika Tresová • Rudolf Fiby – silent freedom fighter

Rudolf Fiby was a real intellectual fighting for human rights and freedom, not just a scientist with unique mathematical talent. His interest in philosophy, art, history and fine literature not only influenced him in his daily life but also inspired his political thinking. Although many people describe him as a quiet person, his deliberate words and charismatic demeanour enabled him to communicate intelligently and influence many people. As a creator of samizdat publications, he was not afraid to criticize government power. His influence on society also confirms our archival research, thanks to which we describe the ŠtB's concerns about his impact on people's thinking, which are listed in official documents. Fiby's actions show that he was considerably courageous as he did not hesitate to sue the university that terminated his employment because of his religious beliefs. Even later, the failure did not deter him from speaking out on the serious issues of that time. A short but firm statement: "I have the candle and the taste." encouraged the members of the Fatima Community, of which he was chairman at the time, to protest boldly against the conditions in Czechoslovakia at the time, despite the threat of arrest. The social question and the position of the workers remained important to him even after the Gentle Revolution, which proves that he was never indifferent to human rights.

Mgr. Monika Tresová (1997)

V rokoch 2017 – 2022 študovala odbor historické vedy na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V júni 2022 úspešne obhájila diplomovú prácu s názvom *Rudolf Fiby – vedec a kňaz skrytej cirkvi v Československu*. V súčasnosti na tejto katedre pôsobí ako interná doktorandka a témou jej dizertačnej práce je *Myšlienkový svet katolíckeho disentu na Slovensku*.
Kontakt: monika.tresova@student.upjs.sk

119 LABJAK, S. Rudolf Fiby, pamätáme, s. 144.

120 VINTEROVÁ, Jana. *Zakladateľ Múzea obetí komunizmu / Komunisti udržiavali v ľuďoch strach. Vedeli, že kto sa bojí, ten je poslušný* [online]. [cit.2021-08-04]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/82894/komunisti-udriziavali-v-ludoch-strach-vedeli-ze-kto-sa-boji-ten-je-poslusny>

121 *Knižnica samizdatu: Knižnica Rudolfa Fibyho* [online]. [cit.2021-08-04]. Dostupné na: <https://mok.sk/>

POČIATKY STRANÍCKEHO VYŠETROVANIA V KOMUNISTICKEJ STRANE ČESKOSLOVENSKA NA PRÍKLADE VOJTECHA JANČÍKA

BRANISLAV KINČOK

Rok 1949 predstavuje v dejinách perzekúcií komunistického režimu v Československu jeden z kľúčových medzníkov. Bol to rok, keď sa naplno rozbehli nielen trestnoprávne postihy osôb, ktoré nový režim označil za tzv. triednych nepriateľov, ale cieľom represii sa začali postupne stávať aj jeho samotní predstavitelia pôsobiaci v straníckom a štátnom aparáte. Postihnutí funkcionári sa najskôr stávali predmetom stranického vyšetrovania pod vedením rôznych špecializovaných komisií, ktoré však často prerástlo do vyšetrovania štátnobezpečnostného. Jednou z takto postihnutých osôb bol aj povojnový pracovník Ústredného výboru Komunistickej strany Československa i Komunistickej strany Slovenska Vojtech Jančík.

Vojtech Jančík, pôvodným menom Vojtech (Béla) Jung, sa narodil 29. decembra 1908 vo Zvolene v židovskej rodine hlásiacej sa k maďarskej národnosti. Jeho otec bol úradníkom, matka učiteľkou. Detstvo a mladosť prežil v Košiciach. Po maturite odišiel študovať na Právnickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, kde v roku 1932 úspešne promoval. Už počas štúdia sympatizoval s politikou Komunistickej strany Československa (KSČ) a z tohto dôvodu vstúpil v roku 1931 do jej radov. Začiatkom 30. rokov pôsobil v Bratislave aj ako redaktor maďarského časopisu „ÚT“ a v období prázdnin sa stranícky angažoval v Košiciach, kde bol za komunistickú agitáciu odsúdený na nižšie tresty odňatia slobody. V rokoch 1932 – 1933 postupne pôsobil ako advokátsky koncipient v Poprade, Rimavskej Sobote a v Medzilaborciach. Po absolvovaní prezenčnej vojenskej služby v októbri 1934 sa vrátil do Košíc a tu sa

zamestnal v právnickej kancelárii. Nasledujúce tri roky pokračoval aj v straníckej práci, najmä medzi príslušníkmi armády. Za túto činnosť bol perzekvovaný. V apríli 1937 nastal v jeho kariére zlom, pretože z poverenia strany odišiel do Prahy, kde nastúpil do funkcie II. tajomníka Klubu poslancov KSČ. Tu pôsobil v maďarskom kultúrnom spolku „Petőfi“ a tu prichádzal do kontaktu s viacerými predstaviteľmi maďarskej komunistickej strany, ktorí žili v Prahe ilegálne. Vojtech Jung im vybavoval doklady a sprostredkovoval ubytovanie a korešpondenciu. V prelomovom roku 1938 sa oženil s Líviou Schwarcovou, no ich manželská idylka netrvala dlho. Po mníchovskom diktáte sa podieľal na organizovaní emigrácie členov komunistickej strany – najmä maďarskej a nemeckej národnosti – do Veľkej Británie. Rovnakým smerom napokon smerovali aj jeho vlastné kroky. V apríli 1939 sa vrátil do Košíc (vtedy už súčasť Maďarského kráľovstva) a odtiaľ odi-

šiel cez Slovensko a Poľsko do Londýna (z Prahy ho nasledovala aj manželka Lívia). Vo Veľkej Británii sa preškolil na záhradníka a do roku 1941 pracoval prevažne ako lesný robotník. Po začiatku nemeckej invázie do Sovietskeho zväzu vstúpil do armády a stal sa príslušníkom 2. práporu československej samostatnej brigády. V nej bol poverený politickým vedením komunistickej straníckej organizácie. Krátko pred návratom do Československa si Vojtech Jung v rámci kampane počesťovania a poslovenčovania mien zmenil priezvisko do podoby Jančík a namiesto maďarskej národnosti si začal uvádzať národnosť slovenskú.¹

Po demobilizácii v auguste 1945 sa pre Vojtecha Jančíka začala nová životná kapitola. Veľmi skoro ho s ponukou pracovného miesta oslovil tajomník národohospodárskej komisie (NHK) Ústredného výboru (ÚV) KSČ Ludvík Frejka. Po odsúhlasení pracovného zaradenia Viliamom Širokým (Jančík sa

1 Archiv bezpečnostních složek (ďalej ABS) Praha, fond (ďalej f.) Ministerstvo národnej bezpečnosti (ďalej MNB), archívne číslo (ďalej a. č.) MNB 68, zväzok číslo (ďalej zv. č.) 5, Dr. Vojtech Jančík. Životopis V. Jančíka z 27. 9. 1949, s. 1 – 6.

Vojtech Jančík (Zdroj: ABS)

s nim poznal už z predvojnových čias) nastúpil do komisie ako vedúci referátu pre Slovensko. Postupne mu však okrem organizovania národohospodárskej politiky KSČ na Slovenska pribudli aj celoštátne kompetencie pri personálnom obsadzovaní (tzv. kadrovej politike) riadiacich miest v ľahkom priemysle, peňažníctve, hospodárskych inštitúciách a úradoch. V roku 1946 bol už vedúcim kadrového odboru NHK. Nakoniec sa stal aj referentom sekcie sociálnopolitických riaditeľov a zároveň sprostredkoval kontakt s kadrovým oddelením ÚV KSČ. O rok neskôr sa stal predsedom závodnej organizácie KSČ na ÚV KSČ. Po reorganizácii NHK v novembri 1948 pracoval v novovzniknutom Oddelení

PPO (Priemysel, peňažníctvo a obchod) ÚV KSČ ako referent pre vyhľadávanie a školenie kádrov. Bola to však posledná funkcia, ktorú vykonával ako príslušník tohto ústredného stranického orgánu, pretože 3. januára 1949 ho preložili do ÚV Komunistickej strany Slovenska (KSS). Nastúpil na kadrové oddelenie, kde mal na starosti referát priemyslu.²

Čo konkrétne stálo za jeho premiestnením do Bratislavy – čo bola nesporne istá forma degradácie – dnes nevieme s určitosťou potvrdiť. Vojtech Jančík už v tomto období patrila medzi skúsených stranických pracovníkov zaoberajúcich sa problematikou rozmiestňovania kádrov, čo potvrdzovali aj jeho spolupracovníci (pozri Dokument č. 1 a 2). Jeho odoslaním na Slovensko sa teda mohlo sledovať posilnenie oblasti, s ktorou nebolo pražské stranické ústredie spokojné. V tomto prípade išlo pravdepodobne o zvládnutie prebiehajúceho masového náboru členov do komunistickej strany. Túto verziu potvrdzuje neskoršia výpoveď bývalého pracovníka kadrového oddelenia ÚV KSS Otta Krajňáka pred príslušníkmi ŠtB, v ktorej tvrdil, že Jančík prišiel do slovenského stranického centra posilniť a zlepšiť celkovú úroveň kadrovej práce.³ Samotné premiestnenie do v podstate identickej funkcie v ÚV KSS zároveň vyvracia tvrdenia z neskoršieho štátnobezpečnostného vyšetrovania, podľa ktorých bolo Jančíkovo presunutie do Bratislavy dôsledkom jeho „nesprávnej kadrovej politiky“, ktorou spôsobil „veľké škody“.⁴

Na druhej strane však vôbec nemožno vylúčiť, že na prelome rokov 1948/1949 sa už nad ním mohol vznášať istý tieň podozrenia. Od skorej jesene 1948 totiž začala Štátna bezpečnosť (ŠtB) realizovať tzv. Akciu H⁵, ktorej ústrednou protagonistkou bola redaktorka pražskej redakcie slovenského stranického denníka *Pravda* Viera Hložková.⁶ Táto mladá a sympatická novinárka prichádzala do styku s vysokopostavenými komunistickými politikmi a s viacerými udržiavala veľmi úzke kontakty (napríklad s Viliamom Širokým, Václavom Kopeckým a Alexejom Čepičkom). V auguste 1948 ju ŠtB zatkla a niekoľko mesiacov vyšetrovala pre podozrenie zo špionáže. Vo svojich, často fantastických a nesporne vymyslených výpovediach uviedla celkovo 78 osôb, väčšinou vysokých funkcionárov a úradníkov, s ktorými udržiavala viac či menej priateľské spoločenské styky.⁷ V dôsledku toho sa začalo stranické vyšetrovanie funkcionárov, ktorých mená sa najčastejšie objavovali v jej výpovediach. Vykonávala ho komisia v zložení Karel Šváb, Ladislav Kopřiva a Jarmila Taussigová.⁸ Medzi prešetrovanými sa nachádzal aj prednosta prezídia ministerstva techniky Dr. Jelen, ktorý sa pred komisiou nepriamo sťažoval na kadrovú politiku pri obsadzovaní funkcií na ministerstve a v tejto súvislosti menoval práve Vojtecha Jančíka.⁹ Aj keď celé stranické vyšetrovanie v rámci Akcie H napokon viedlo dostratená, nemožno vylúčiť, že aj táto jediná zmienka mohla prispieť k vyvolaniu určitej nedôvery

2 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 3, Dr. Vojtech Jančík. Dokument č. 1; zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Informácie o V. Jančíkovi z decembra 1951, s. 2.

3 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 1, Koloman Moškovič. Protokol o výpovedi O. Krajňáka z 19. 12. 1953, s. 4.

4 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Ustanovka na V. Jančíka zo 14. 12. 1951, s. 1 – 2.

5 Podrobnejšie k priebehu a výsledkom Akcie H pozri KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 326 – 363.

6 Viera Hložková (1923), pracovala v Československej filmovej spoločnosti. V roku 1947 sa jej stala osudnou pracovná návšteva Belgicka, kde sa stretla so synom generála Leva Prchala, ktorého ŠtB monitorovala. V septembri 1949 ju odsúdili na 12 rokov odňatia slobody. Štátna bezpečnosť ju niekoľko rokov využívala ako univerzálnu svedkyňu v politických procesoch s komunistickými funkcionármi.

7 Bližšie k prípadu Viery Hložkovej pozri DOLEŽALOVÁ, Markéta. Věra Hložková – žena, přítelkyně ministrů, agentka StB. In: BÁRTA, Milan. *Člověk v soukromí StB*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020, s. 197 – 223.

8 KAPLAN, K. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, s. 353.

9 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 95, zv. č. 5, Viera Hložková. Stenografický záznam z výsluchu Dr. Jelena na ÚV KSČ z 5. 11. 1948, s. 1.

niektorých stranických orgánov ku kvalite jeho kádrovej práce, čo by sa prejavilo jeho premiestnením do ÚV KSS. V každom prípade k istej forme stranického preverovania jeho osoby začiatkom roka 1949 skutočne došlo. V prvom rade vznikli dva posudky od jeho spolupracovníkov, v ktorých veľmi stručne hodnotili jeho činnosť v komunistickom hnutí a hlavne rozoberali úroveň jeho práce v rámci ÚV KSČ. Napriek niektorým výhradám posudzovali jeho činnosť veľmi pozitívne (pozri Dokument č. 1 a 2).¹⁰ Vo februári 1949 napísal Jančík pre stranické orgány aj stručný životopis (pozri Dokument č. 3).¹¹ Výsledky previerky dopadli pre neho nakoniec pozitívne (pozri Dokument č. 4).¹²

Potvrdenie straníckej dôvery voči Vojtechovi Jančíkovi však čoskoro dostalo trhliny, ktoré sa v konečnom dôsledku ukázali ako fatálne. Tento obrat súvisel so začiatkom hľadania nepriateľov vo vnútri maďarskej komunistickej strany, ktoré priamo koordinovala Moskva. V jeho priebehu došlo k „odhaleniu“ rozsiahlej „protištátnej buržoáznonacionalistickej skupiny“ orientovanej na Juhosláviu a jej prostredníctvom na západné mocnosti. Do čela „sprisahania“ postavili organizátori kampane ministra zahraničných vecí a významného stranického funkcionára Lászlóa Rajka.¹³

Rozsiahle štátnobezpečnostné vyšetrovanie vysokých komunistických funkcionárov v Maďarsku mimoriadnym spôsobom ovplyvnilo aj situáciu v Československu, predovšetkým v samotnej komunistickej strane. Už od začiatku realizácie prípadu Rajk a spol. maďarské bezpečnostné zložky úzko spolupracovali s československou ŠtB. Vo februári roku 1949 ju požiadali

Vojtech Jančík (prvý sprava) spolu s Kolomanom Moškovičom (v strede) v uliciach Prahy krátko pred demobilizáciou v auguste 1945 (Zdroj: ABS)

o spoluprácu pri vyšetrovaní prípadu amerického ľavicového novinára Noela H. Fielda, ktorého maďarská bezpečnosť podozrievala zo špionáže. Field v období druhej svetovej vojny spolupracoval s komunistami a ľavicovými hnutiami vo Francúzsku a Švajčiarsku

a odtiaľ poznal mnoho komunistov z krajín okupovaných alebo ovládaných nacistickým Nemeckom, ktorí tam žili v emigrácii. Bolo medzi nimi aj množstvo českých a slovenských komunistov. V máji roku 1949 československá ŠtB vylákala Fielda zo Švajčiarska do

10 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Posudok Františka J. Koláře k osobe V. Jančíka z 11. 1. 1949; Vyjadrenie poslancov Václava Davida a Josefa Štětku k osobe V. Jančíka.

11 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Životopis V. Jančíka z 21. 2. 1949.

12 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Výsledky previerky V. Jančíka.

13 Bližšie k procesu s L. Rajkom a spol. pozri VARGA, L. Rajkův proces. In: PERNES, Jiří, FOITZIK, Jan, eds. *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Nakladatelství Pius, 2005, s. 273 – 281; *László Rajk a společníci před lidovým soudem*. Bratislava: Nakladatelství Pravda, 1949.

Prahy, kde ho zatkla a odovzdala maďarskej bezpečnosti.¹⁴ Jeho zatknutím sa však spolupráca československých a maďarských bezpečnostných zložiek ani zďaleka nekončila. O niekoľko dní ŠtB na základe maďarskej žiadosti zatkla Gejzu Pavlíka¹⁵, vtedajšieho riaditeľa Čedoku a priateľa Noela Fielda, spolu s ním aj jeho manželku Charlottu a odovzdala ich maďarskej bezpečnosti. Pod vplyvom hrubého fyzického násilia donútili Pavlíka k výpovediam, ktoré mali pravdepodobne usmerniť ďalšie vyšetrovanie prípadu v Československu. V jeho protokoloch sa postupne nahromadilo množstvo mien československých politických prominentov, s ktorými sa poznal.¹⁶ Na základe výpovedí manželov Pavlíkovcov a Noela Fielda vypracovala maďarská bezpečnosť 17. júna 1949 zoznam 65 vysokých československých straníckych a štátnych funkcionárov, ktorých mená sa objavili pri vyšetrovaní. Všetci boli označení za potenciálnych amerických agentov podozrivých z rôznej protistraníckej činnosti. Medzi funkcionármi figurovalo aj meno Vojtecha Jančíka, o ktorom Pavlík vypovedal, že na podnet Fielda sa informoval, aké by bolo stanovisko strany, ak by do USA bola na štúdium pozvaná robotnícka mládež.¹⁷

V dňoch 21. až 24. júna 1949 prišla do Prahy maďarská vládna delegácia, ktorá tu mala podpísať spojenec-kú zmluvu. Jej členom bol aj Mátyás Rákosi, ktorý využil toto stretnutie

a vypracovaný zoznam odovzdal Klementovi Gottwaldovi.¹⁸ Jeho reakcia na seba nenechala dlho čakať. Koncom júna zriadil zvláštnu komisiu T (označovaná aj ako zmiešaná stranícka komisia), ktorá mala prešetriť prípad Field – Pavlík a preveriť osoby uvedené v maďarskom zozname. Rozhodujúce slovo v nej mali Ladislav Kopřiva, Jindřich Veselý a Karel Šváb. Napriek tomu, že v komisii mali už zastúpenie aj predstavitelia ŠtB, stále išlo vo svojej podstate o stranícke preverovanie. Komisia maďarské obvinenia napokon nepotvrdila, a to aj preto, že manželia Pavlíkovci po návrate z Maďarska odvolali všetky svoje výpovede s tým, že boli vynútené hrubým fyzickým násilím.¹⁹

Stranícke vyšetrovanie Vojtecha Jančíka odštartovalo v polovici septembra 1949. Najskôr sa zo zozbieraného stranického materiálu vyhotovili správy, v ktorých sa zhrnula jeho stranícka činnosť pred vojnou, v období emigrácie a po roku 1945 (pozri Dokument č. 5 a 6) a potom nasledovalo celkovo trojdňové vypočúvanie (v dňoch 27. – 29. septembra 1949) pred straníckou komisiou, ktorú v jeho prípade tvorili Karel Šváb, Adolf Pimpara a Ladislava Kleňhová-Bessarová. Pri vyšetrovaní bol však prítomný aj Ladislav Kopřiva, kľúčový člen komisie T.

Pozícia Vojtecha Jančíka nebola na začiatku vyšetrovania vôbec jednoduchá. Okrem základného faktu, že jeho meno sa objavilo vo výpovediach Gejzu Pavlíka, hrali v jeho neprospech aj

Kľúčovou postavou straníckej komisie, ktorá prešetrovala V. Jančíka na jeseň 1949, bol člen predsedníctva ÚV KSČ Ladislav Kopřiva (Zdroj: TASR)

ďalšie okolnosti. Najvážnejšou z nich bolo, že jeho meno sa objavilo aj vo výpovediach maďarských straníckych funkcionárov – predvojnových československých občanov a členov KSČ – zatknutých v súvislosti s vyšetrovaním prípadu Rajk a spol., ktorí mali podľa podozrení udržiavať kontakty s hlavnými predstaviteľmi tejto skupiny. Išlo o Ondreja Zsigmondiho (Nágela) – riaditeľa ústredného vydavateľstva Sabat Nép a Gejzu Lájosa (Eislera) – kádrového referenta straníckych podnikov a neskôr ministerstva obchodu, ktorí po vojne odišli žiť do Maďarska a stali sa súčasťou stranického aparátu maďarskej komunistickej strany.²⁰ Obaja rozsiahlo vypovedali o svojich

14 ŠÍŠKA, Miroslav. *O procesech a rehabilitacích. (Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949–1968.)* I. Praha: Florenc, 1990, s. 47 – 48; Národní archiv (ďalej NA) Praha, f. Pillerova komise, škatuľa číslo (ďalej šk. č.) 5A, archívna jednotka (ďalej a. j.) Studie 17/1968. JAROŠOVÁ, Věra. *Případ Gejzy Pavlíka a spol.* Praha, 1968, s. 1.

15 Gejza Pavlík (1894 – 1964), predvojnový komunistický funkcionár, ktorý žil v rokoch druhej svetovej vojny vo švajčiarskom exile. Tu sa zoznámil s N. Fieldom, ktorý bol vtedy vedúcim charitatívnej organizácie pomáhajúcej obetiam fašistickej perzekúcie. S vedomím vedúcich funkcionárov KSČ po vojne v tejto organizácii pracoval. Neskôr sa stal riaditeľom cestovnej kancelárie Čedok. Bol poslancom Národného zhromaždenia a tajomníkom Klubu poslancov KSS.

16 KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka.* Praha: Mladá fronta, 1992, s. 54; ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 39, zv. č. 1, Noel Field – výťahy z výpovedí.

17 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 39, zv. č. 1, Noel Field – výťahy z výpovedí. Field, Pavlik Géza és Pavlik Gézáné vallomásaiban szereplő csehszlovák amerikai ügynökök névsora, 17. 6. 1949, s. 15.

18 KAPLAN, K. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, s. 54.

19 ŠÍŠKA, M. *O procesech a rehabilitacích*, s. 153.

20 ABS, Praha, f. MNB, a. č. MNB 39, zv. č. 1, Noel Field – výťahy z výpovedí. Vyhodnotenie výsluchovej činnosti s Maďarskom, s. 6; Správa K. Švába o zájazde do Budapešti 7. – 8. 9. 1949, s. 5.

kontaktoch v Československu a keďže sa s Jančíkom poznali už pred vojnou a spolupracovali aj v západnom exile, logicky muselo zaznieť aj jeho meno – sústredili sa najmä na detaily jeho činnosti vo Veľkej Británii. Ďalšou nepriaznivou okolnosťou bol pre neho fakt, že v tejto dobe už boli v súvislosti s prípadom Field – Pavlík vo vyšetrovacej väzbe osoby, ktoré ako vedúci kádrového odboru umiestnil do funkcií – okrem samotného Gejzu Pavlíka to boli aj Alica Kohnová (Glasnerová) a bývalý diplomat Jaromír Kopecký.²¹ Nemenej priťažujúcou okolnosťou bol pre Jančíka aj samotný vojnový pobyt vo Veľkej Británii. Každá osoba, ktorá sa po vojne vrátila zo západného exilu, si totiž niesla so sebou tieň podozrenia zo špionáže.

Svoju neľahkú pozíciu pochopil hneď v prvý deň trojdňového vypočúvania. Ladislav Kopřiva mu totiž oznámil, že strana nemá voči jeho osobe plnú dôveru. Naštrbiť ju mala jeho predchádzajúca „chybná a nesprávna“ kádrová politika, ktorou údajne spôsobil „vážne škody“ hospodárskemu životu. Nasledovalo prevedenie sebakritiky, a to spoločným spisovaním Jančíkovho životopisu (pozri Dokument č. 7). Na jednej strane tu síce uvádzal pozitíva svojej personálnej politiky, no z celkového pohľadu pôsobil výsledný text značne sebakriticky, pričom za základnú chybu svojej práce v NHK ÚV KSČ označil nedostatočné „kádrovanie“ ľudí: „... nepreskúmal som ich život v každej etape“. Na konci zostavovania životopisu ho členovia komisie vyzvali, aby referoval, akým spôsobom napravil svoje predchádzajúce

chyby v Bratislave. Jančík vyhlásil, že sa stal viac ostražitým, naučil sa „*ne-nechať drobné, svinstvát nepovšimnuté*“ a konzultovať svoje návrhy so straníckymi orgánmi.²² V nasledujúcich dvoch dňoch vyšetrovaný odpovedal na doplňujúce otázky komisie, ktorá postupne do detailu rozobrala jeho stranícku činnosť a spoločenské kontakty. Samozrejme, najviac sa zaujímali o jeho styky s Noelom Fieldom (nikdy sa nestretli), Gejzom Pavlíkom a maďarskou emigráciou vo Veľkej Británii a o spôsob výberu a rozmiestňovania kádrov po roku 1945. Okrem toho ho Ladislav Kopřiva vyzval, aby „*sa pokúsil napomáhať odhaliť strane škodlivé nitky v hospodárskom živote*“. Jančík síce namietol, že žiadne dôkazy takejto činnosti nemá, no napriek tomu pomenoval bývalých kolegov z NHK, ktorí boli podľa jeho názoru podozriví – išlo o Oldřicha Černého²³ a Milana Reimana²⁴ (pozri Dokument č. 8).²⁵

Výsledok trojdňového stranického vyšetrovania dopadol pre Vojtecha Jančíka pozitívne: „*Přes všechnu snahu vyslyšající skupiny se nepodařilo dokázat Jančíkovi činnost, která by mohla být označena jako nepřátelská straně. [...] Dle našeho názoru špiónem není. Není také vědomým nepřitelem strany a socialistického budování. Není však dost silný, aby mohl dělat kádrovou politiku, protože mu schází ‚dobý čich‘ na lidi a jednak důslednost v administrativních pracích. Často, jak i on sám doznává, mu scházel třídní instinkt. Jinak, dle našeho úsudku jde o člověka, který žil vždy skromně a měl poctivý poměr ke straně.*“²⁶ Členovia komisie ho však

zároveň upozornili, že stranické vyšetrovanie jeho osoby nie je týmto ukončené, ale naďalej pokračuje. Zároveň sa mal písomne zaviazat, že o obsahu vyšetrovania nebude s nikým hovoriť, bude komisii kedykoľvek k dispozícii a do týždňa jej predloží správu o tom, ako „*nyní provádím kádrovou politiku a jaké jsem vzal si ponaučení z minulosti*“ a v nej uvedie mená a adresy osôb robotníckeho pôvodu, ktoré umiestnil na významné pozície. Nedodržanie týchto záväzkov mohlo mať pre neho „*za přímý následek nejenom disciplinární stranické řízení, ale i soudní řízení trestní*“ (pozri Dokument č. 9).²⁷ Vojtech Jančík si tieto záväzky splnil a začiatkom októbra 1949 zaslal komisii dve správy, ktoré obsahovali požadované zoznamy.²⁸ Sú to posledné dva dokumenty z jeho stranického vyšetrovania, ktoré nebolo nikdy oficiálne ukončené a po ročnej prestávke prerástlo do vyšetrovania štátnobezpečnostného.

Po príchode sovietskych bezpečnostných poradcov do Československa koncom septembra 1949 sa vyšetrovanie nepriateľskej činnosti v komunistickej strane výrazne zintenzívnilo a premiestnilo sa zo stranického prostredia na pôdu ŠtB.²⁹ Tá zo začiatku o Vojtecha Jančíka neprejavovala výraznejší záujem. Napriek tomu sa už beztak naštrbená stranická dôvera v jeho osobu naďalej oslabovala. Prvým dôvodom mohlo byť, že už 3. októbra 1949 sa jeho meno objavilo vo výpovedi Tibora Szőnyiho, v tom čase na smrť odsúdeného člena skupiny Rajk a spol. (popravený 15. októbra 1949). Táto výpoveď vznikla pre potreby ŠtB a Szőnyi sa v nej vyjadroval

21 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Doplnky k životopisu V. Jančíka zo septembra 1949.

22 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Životopis V. Jančíka z 27. 9. 1949, s. 11 – 12.

23 Oldřich Černý – zatknutý 11. 11. 1949, neskôr odsúdený v politickom procese Václav Vlk a spol.

24 Milan Reiman – zatknutý 28. 11. 1949, 6. 12. 1949 spáchal vo vyšetrovacej cele samovraždu.

25 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Doplnky k životopisu V. Jančíka zo septembra 1949.

26 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Zhodnotenie výpovede Vojtecha Jančíka na sekretariáte ÚV KSČ v dňoch 27. – 29. 9. 1949, s. 2.

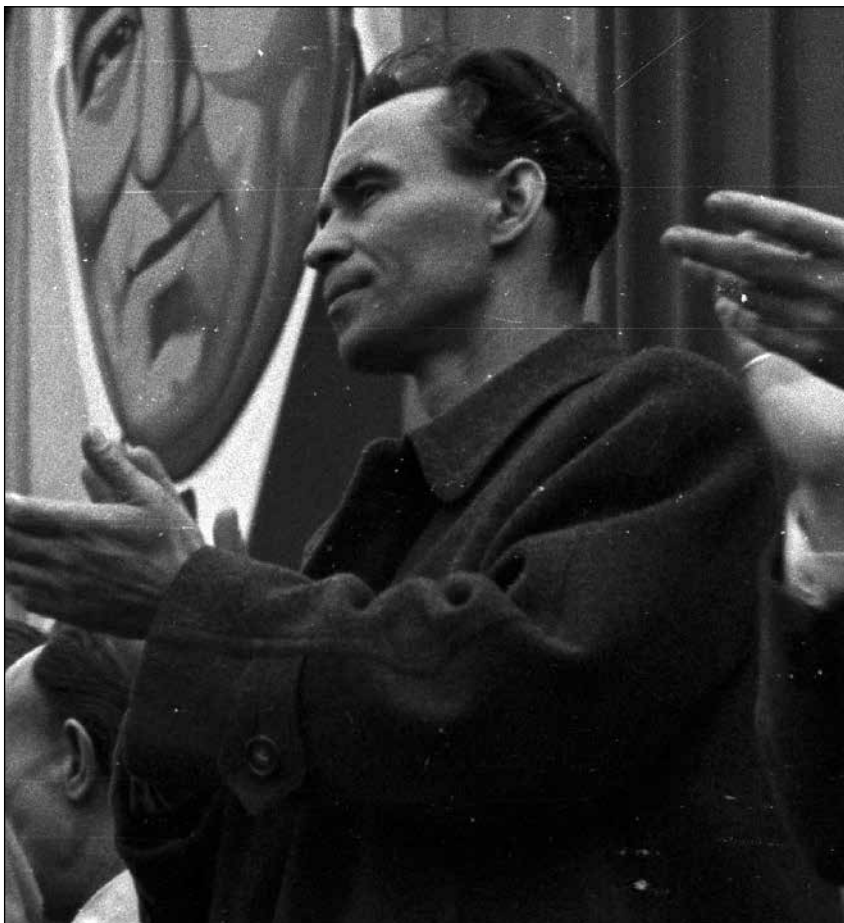
27 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Prehlásenie Vojtecha Jančíka z 29. 9. 1949.

28 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Správa V. Jančíka zo 4. 10. 1949; Správa V. Jančíka zo 6. 10. 1949.

29 K zmenám v podobe vyšetrovania bližšie pozri DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953 (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007, s. 153 – 154.

k rôznym osobám z Československa, o. i. aj k Jančíkovi. Uviedol, že ho spoznal v roku 1937, keď žil spolu s ďalšími maďarskými komunistami ilegálne v Prahe. Údajne mu mal pomáhať s ubytovaním a sprostredkovaním korešpondencie. Odvtedy sa s ním už viac nestretol.³⁰ Takáto informácia by sama osebe v normálnych podmienkach nebola vôbec nebezpečná, avšak na jeseň 1949 už samotná asociácia s „odhaleným záškodníkom v stranických radoch“ vrhala na človeka tieň podozrenia, či tiež nie je zapletený do nejakého sprisahania. Jančík navyše už počas stranického vyšetrovania tvrdil, že Szónyiho pravdepodobne nikdy nestretol.³¹ Ďalšie oslabenie dôvery v jeho osobu zaiste súviselo so zatýkaním prvých významnejších stranických a štátnych funkcionárov, ktoré sa uskutočnilo v novembri 1949. V rámci neho bol 24. novembra 1949 zatknutý aj Jančíkov priateľ, exilový súputník a blízky spolupracovník, námestník ministra zahraničného obchodu Eugen Löbl.

Úpadok dôvery strany k osobe Vojtecha Jančíka sa navonok prejavil 1. januára 1950, keď bol preložený na Povereníctvo práce a sociálnej starostlivosti, aby vykonával funkciu prednostu oddelenia.³² V nasledujúcich mesiacoch sa v interpretácii ŠtB začali jeho politické chyby postupne meniť na trestné činy.³³ Paralelne s tým sa menilo aj jeho pracovné zaradenie – 10. júna 1951 ho preložili na Povereníctvo obchodu a odtiaľ 16. septembra 1951, z dôvodu vojnového exilu vo Veľkej Británii, do výroby. Najskôr pracoval na výstavbe Hutného kombinátu v Košiciach ako vyšší úradník, no po ďalšom zásahu bol preraďovaný „k lopate“ na úsek stavba pojazdnych ciest.³⁴

Maďarský politický proces s L. Rajkom (na fotografii z roku 1947) významným spôsobom ovplyvnil podobu stranického a neskôr i štátnobezpečnostného vyšetrovania v Československu (Zdroj: www.wikimedia.org)

V priebehu novembra 1951 sa v prostredí ŠtB pristúpilo k realizácii prípadu Vojtecha Jančíka. Dňa 28. decembra 1951 schválil jeho zatknutie námestník ministra národnej bezpečnosti Antonín Prchal. To sa napokon uskutočnilo 10. januára 1952.³⁵ Vo vyšetrovacej väzbe strávil viac ako dva roky. Medzitým zohral svoju úlohu v procese s Rudolfom

Slánským a spol., kde vystupoval ako svedok voči svojmu bývalému nadriadenému Ludvíkovi Frejkovi.³⁶ Sám bol napokon Najvyšším súdom v Prahe 28. mája 1954 odsúdený (spolu s bývalým tajomníkom ÚV KSS Kolomanom Moškovičom) za trestný čin velezrady na 12 rokov odňatia slobody.³⁷ Vojtech Jančík strávil vo výkone trestu takmer 5 rokov a 18. marca 1959 ho z väzenia

30 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 37, zv. č. 3, JUDr. Gejza Pavlík. Zápis o výpovedi T. Szónyiho z 3. 10. 1949, s. 5.

31 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Životopis V. Jančíka z 27. 9. 1949, s. 10.

32 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Ustanovka na V. Jančíka zo 14. 12. 1951, s. 2.

33 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Obvinenie V. Jančíka z roku 1950.

34 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík. Ustanovka na V. Jančíka zo 14. 12. 1951, s. 2; Stranická informácia z 19. 9. 1951; Hlásenie o zistení pobytu V. Jančíka z 27. 12. 1951.

35 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 3, Dr. Vojtech Jančík. Návrh na zatknutie V. Jančíka; Rozkaz na zatknutie V. Jančíka z 9. 1. 1952.

36 *Proces s vedením protištátného sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánským*. Praha: Ministerstvo spravodlivosti, 1953, s. 289 – 292.

37 ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 3, Dr. Vojtech Jančík. Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe z 28. 5. 1954, s. 16.

podmienečne prepustili. Rozhodnutím Najvyššieho súdu bol 6. júna 1963 zbavený obžaloby v celom rozsahu.³⁸

Dôvodom, prečo sme sa zamerali na prípad Vojtecha Jančíka, je fakt, že z prezentovaných dokumentov možno doplniť mozaiku a taktiež ilustrovať, ako prebiehalo vyšetrovanie na straníckej pôde v špecifickej prechodnej fáze na jeseň roku 1949, keď vedenie

KSČ podľahlo tlaku zo zahraničia a v dôsledku toho začalo stranické vyšetrovanie prerastať do vyšetrovania štátnobezpečnostného.

Dokumenty zo stranického vyšetrovania Vojtecha Jančíka sú súčasťou jeho vyšetrovacieho spisu, ktorý je uložený v Archíve bezpečnostných zložiek v Prahe vo fonde Ministerstvo národnej bezpečnosti pod archívny

číslo MNB 68. Do nášho výberu sa nedostali všetky zachované dokumenty, a to z rozsahového dôvodu. Vynechali sme hlavne doplnky k Jančíkovmu životopisu, ktoré vznikli počas jeho vyšetrovania pred stranickou komisiou v dňoch 27. – 29. septembra 1949. Dokumenty sú uverejnené v pôvodnom znení s minimálnou úpravou pravopisu.

DOKUMENT Č. 1

1949, 11. januára, Praha. Posudok Františka J. Kolára k osobe Vojtecha Jančíka, opis.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

František J. Kolář³⁹

Praha 11. 1. 1949

O p i s.

Dr. Vojtěch Jančík.

Soudr.[uha] Jančíka znám asi od r.[oku] 1942, kdy jsem se s ním sešel v čs. armádě na západě. Soudr. Jančík se mnou udržoval stranické spojení. Víím, že měl plnou důvěru londýnských vedoucích soudruhů jako starý straně oddaný funkcionář. Na vojně se choval statečně a jednal vždy jako komunista. Přitom se vydával v nebezpečí vzhledem k polofašistickým poměrům v západní armádě.

Po válce přivedl s.[oudruha] Jančíka do ústředního sekretariátu s. Frejka. Soudr. Jančík pracoval v NHK⁴⁰ nejprve jako jeden z průmyslových referentů a nakonec nejdéle dobu jako kádrový referent. Byl členem vedení /sekretariátu/ NHK po celou dobu existence tohoto oddělení. Podle mého názoru osvědčil se zejména jako kádrový referent, kde znal neobyčejně důkladně velkou většinu vedoucích kádřů našeho hospodářství. Byl neobvykle vynalézavý ve vyhledávání kádřů a v návrzích na obsazení různých důležitých posic. V rámci vyjednávání a bojích se sociálními demokraty a jinými partnery o posice, byl znám svou tvrdostí a houževnatostí při hájení zájmů strany.

Nedostatek jeho práce nutno vidět v tom, co se vůbec na národohospodářské práci strany v poslední době kritizovalo a co formuloval s.[oudruh] Slánský na posledním zasedání ÚV. Soudr. Jančík se totiž orientoval zejména na odborné kádry a zanedbával povznášení a výchovu dělnických kádřů. Křivdil bych mu ovšem, kdybych tvrdil, že tuto politiku prováděl rád a s přesvědčením. Naopak, je třeba uznat, že s. Jančík byl v našem oddělení snad první, kdo ještě před únorem stále poukazoval na to, že se máme více zaměřit na dělnické kádry. Samozřejmě posuzujeme lidi podle toho, co dělali a nikoli podle toho jaké měli dobré úmysly. To platí sebekriticky o celém národohospodářském oddělení a také o s. Jančíkovi. Další chyba v práci soudr. Jančíka, podle mého názoru, spočívala v tom, že často rozhodoval příliš samostatně, bez dostatečného styku s nadřízenými orgány. Mnohdy ovšem byl k tomu nucen okolnostmi jako třeba v únoru, a nepochybně také tím, že až do příchodu s. Kopřivy, nebyla kádrová práce ve straně dostatečně zorganizována.

38 Archiv Ústavu paměti národa (dále A ÚPN), f. Sekretariát náměstníka MV v Prahe (plk. Jaroslav Klíma), A7, šk. č. 1, inventárne číslo (dále inv. č.) 93. Zoznam osôb nezákonne stíhaných a odsúdených v dobe porušovania socialistickej zákonnosti, s. 13.

39 František Jaromír Kolář (1919 – 1984), novinár a publicista, spolupracovník Rudolfa Slánského.

40 Národohospodárska komisia ÚV KSČ.

Při práci uvnitř oddělení staral se s. Jančík vlastně ze všech vedoucích soudruhů NHK nejvíce o kádrový růst soudruhů a soudružek v oddělení. Organisoval pravidelné školení a sám školil mladé soudruhy a soudružky.

V celku bych shrnul asi tak, že s. Jančík je typ funkcionáře strany, který dovede pro stranu obětovat všechno, který nešetří své zdraví, nezná soukromého života a strana je mu vším.

František J. Kolář v. r.

Stranícke vyšetřovanie postihlo aj viacerých členov ÚV KSS. Zábery zo zasadnutí z roku 1949 (Zdroj: TASR)

DOKUMENT Č. 2

1949, presne nedatované, Praha. Vyjadrenie poslancov Václava Davida a Josefa Štětka k osobe Vojtecha Jančíka, opis.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

Soudr. poslanec Václav David⁴¹ o
Soudr. Voj.[techovi] Jančíkovi uvádí:

Soudruh Jančík je starým členem strany a byl již ve službách strany za první republiky. Pokud je mne známo, byl také tajemníkem klubu poslanců KSČ asi 3 roky za první republiky.

41 Václav David (1910 – 1996), v letech 1945 – 1968 poslanec NZ, v letech 1946 – 1954 člen předsednictva ÚV KSČ.

Po Mnichovu emigroval do zahraničí a byl v Anglii. Tam se přihlásil do organizace KSČ a později do čsl. armády.

Po osvobození byl znovu zaměstnán na ústředním sekretariátě KSČ a to [na] Národohospodářském oddělení. V tomto oddělení byl jeden z nejlepších pracovníků. Je velmi dobrý pracovník, svědomitý a důkladný a měl velký zájem o národohospodářské otázky – zvláště průmysl. Později pracoval v tomto oddělení jako kádrovník a dělal práci dobře. Byl nenáročný, skromný, straně oddaný, spolehlivý a nikdy nehleděl na pracovní dobu.

Byl schopen stálého politického růstu. Podle mého názoru by se uplatnil jako kádrovník na ministerstvu průmyslu.

Myslím, že je nyní v Bratislavě a zda je tam plně využit nevím. Z bývalého Národohospod.[ářského] oddělení jeho spolupracovníci jsou již nevím kde a on zůstal stále zpět, ač měl všechny předpoklady.

Měl jednu vadu, a to jako žid, že nerad před únorem vystupoval, poněvadž se ještě hodně na židy ukazovalo. Dnes ovšem jsou poměry jiné, než byly před únorem.

Soudr. posl.[anec] Josef Štětka⁴², aniž znal názor soudr. Davida, potvrzuje v zásadě charakteristiku Jančíkovu soudr. Davidem a dodává:

s. Jančík /jmenoval se dříve jinak/ přišel do klubu poslanců KSČ někdy koncem roku 1936 nebo začátkem r. 1937. Byl II. tajemníkem klubu. Byl velmi agilní, iniciativní, skromný, slušný a zásadní. Jeho poměr ke straně byl velmi dobrý. V klubu pracoval až do rozpuštění klubu. V době předmnichovské ukázal se býti rozhodný a tvrdý. Byl to dobrý straník a funkcionář. Politicky se rychle vyvíjel. Za války byl v Anglii kde, jak jsem slyšel dobře se choval.

Kde je nyní nevím anebo co dělá také nevím.

Byl opravdu straně oddaný a spolehlivý, dobře jednal s lidmi a neměli jsme s ním nikdy nějakých potíží.

DOKUMENT Č. 3

1949, 21. februára, Bratislava. Stručný životopis Vojtecha Jančíka, opis.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

O P I S Životopis.

Do revolučního hnutí jsem se dostal v r. 1930. V té době nebyl jsem ještě marxistou, ale sledoval jsem denní tisk a z něho politiku strany a souhlasil jsem s ní. V té době soudruzi v Košicích mě vyzvali, abych se zúčastnil práce při zakládání odbočky Svazu přátel SSSR⁴³. Výzvě jsem vyhověl. Až do mého odchodu do Bratislavy 1. I. 1931 pracoval jsem v okrajových složkách, kolportoval časopisy, knihy a vypomáhal jsem administrativními pracemi na Zemském sekretariátě v Bratislavě. Dne 1. VI. 1931 vstoupil jsem do KSČ. Přihlášku mi podepsal s. Vilo Abraham.

Po mém návratě do Košic /v té době jako student byl jsem střídavě v Košicích a Bratislavě/ v létě r. 1931 zapojil jsem se aktivně do stranické práce v Košicích, zúčastnil jsem se předvolební kampaně /obecní volby/ a byl jsem kooptován do Oblastního byra v Košicích. V letech 1931 až 1933 byl jsem

42 Josef Štětka (1885 – 1963), v letech 1925 – 1935 poslanec Národního zhromaždenia (NZ), následně působil jako tajemník klubu poslanců KSČ. V letech 1945 – 1960 opět poslanec NZ a v letech 1946 – 1962 předseda ústřední revizní komise KSČ.

43 Svaz sovětských socialistických republik.

advokátním koncipientem a jako takový musel jsem často měnit místo, neboť jako komunista, když jsem aktivně pracoval, dostal jsem [se] do přímého, a hlavně nepřímého konfliktu s úřady a soudy. V té době několik měsíců byl jsem v Rimavské Sobotě, kde jsem byl na okresní konferenci zvolen do okresního výboru strany. V červenci r. 1933 nastoupil jsem pres.[enční] vojenskou službu. V r. 1934 byl jsem pro komunistickou činnost vězněn ale při hlavním přelíčení osvobozený.

Po demobilizaci v jeseni r. 1934 byl jsem pověřen vedením vojenské práce na území Slovenska a v Zakarpatské Ukrajině. Tuto svoji práci jsem vykonával do 1. dubna 1937 a zúčastnil jsem se vypracování nových metod práce mezi vojáky v souvislosti s obranou republiky proti fašismu. Dne 1. dubna 1937 nastoupil jsem jako druhý tajemník klubu kom.[unistických] poslanců v Praze a v této své práci jsem setrval až do rozpuštění klubu.

Rozhodnutím strany emigroval jsem přes Polsko do Anglie, kde jsem byl zapojen v politické práci KSČ v emigraci. Byl jsem členem vedení toho kolektivu, kde jsem se zdržoval a asi tři čtvrtě roku byl jsem politickým vedoucím kolektivu, kde jsme pracovali jako lesní dělníci.

Po vypuknutí německo-sovětské války jsem se hlásil a byl odvedený do Čsl. armády na Západě. Na vojně byl jsem na začátku politickým vedoucím II. praporu, později členem vedení až do demobilizace.

Demobilizoval jsem 15. srpna 1945 a 20. srpna jsem nastoupil do Národohospodářského oddělení při ÚV KSČ s původním určením jako referent pro Slovensko. V důsledku vnitřních potřeb národohospodářského oddělení brzo jsem přestal tuto funkci vykonávat jako hlavní funkci a postupně se přeorientoval na průmyslové a potom kádrové věci a byl jsem ved.[oucím] kádrového odboru národohospodářského odděl.[ení]

Od počátku r. 1947 až do začátku r. 1948 byl jsem předsedou závodní organizace Ústředního sekretariátu KSČ v Praze.

Od 3. ledna 1949 pracuji na Ústředním sekretariátě [ÚV] KSS v Bratislavě na kádrovém oddělení jako referent pro hospodářské kádry /POP/⁴⁴.

V Bratislavě dne 21. II. 1949.

V. Jančík, v. r.

DOKUMENT Č. 4

1949, presne nedatované, Praha. Výsledky previerky Vojtecha Jančíka, originál.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

Soudruh Jančík Vojtech, t. č. na ústředním sekretar.[iátě] KSS v Bratislave.

Narozen je 29. XII. 1908 ve Zvoleni, národ.[nost] Slovenská, stát.[ní] obč.[anství] čsl. Pracuje na ústředním sekretariátě KSS v Bratislavě v kádrovém oddělení a má úsek hospodářský. Pracuje dobře a svědomitě i iniciativně.

Sociální původ: úřednická rodina, otec úředník ČSD, matka učitelka, oba nežijí. Nemajetní.

Původním povoláním je: právník.

Sourozence má 2: oba inženýři, bez polit.[ické] příslušnosti. Alexandr 43 letý odešel za války za hranice, kde zůstal a žije v Santiagu de Chile.

Stranické funkce jiné nemá, jakož ani veřejné. Provádí však školení.

Soudr.[uh] Jančík je členem strany od r. 1931 a vstoupil v Bratislavě. V r. 1936 byl již zaměstnancem strany a pracoval na Slovensku hlavně mezi vojáky. V r. 1937 byl povolán do Prahy a byl jmenován

44 Priemysel, peňažníctvo a obchod.

II. tajníkem klubu poslanců KSČ. V této funkci byl až do rozpuštění klubu. Po Mnichovu z rozhodnutí strany emigroval přes Slovensko, Maďarsko do Polska, odtud do Anglie. V Polsku vypomáhal ve stranické práci, v Anglii pracoval jako na různých místech i jako lesní dělník a byl dokonce jako politický vedoucí kolektivu. Po vypuknutí války s SSSR hlásil se do armády a v listopadu 1941 nastoupil u čsl. jednotky. Zde byl také politickým vedoucím druhého praporu, pak až do demobilizace byl členem politického vedení 2 praporu, původně pěšího, pak tankového.

Jeho údaje mohou potvrdit ss:

posl.[anec] Valo, Dr. Andrej Madl gener.[ální] řed.[itel] čsl. hotelů n. p., min.[istr] Clementis, Dr. Bránik Bratislava, s. Moško Bratislava, s. Valeš na min.[isterstvu] vnitra, posl.[anec] Štětka Josef Praha, Bedřich Hájek Praha ÚV KSČ, Škvarda bezpeč.[nostní] ref.[erent] ONV Jablonec n/N., Dr. Kurz z min.[isterstva] vnitř.[ího] obchodu, Ing. Frejka Hrad, s. Kárný a j.

Prověřen byl kladně jak v základní organizaci, tak závodní org.[anisaci] sekret.[ariátu] ÚV KSČ/materiál je u soudr. Maršálka, t. č. na dovolené.

Soudr. Jančík jako student zajímal se o sociální problémy a marxismus. Studoval na reálném gymnasiu a právnické fakultě. Stal se právníkem. Pracoval také v mas.[ových] organizacích jako Svaz přátel SSSR, Levá fronta, Solidarita. Prošel řadou funkcí ve stranickém aparátu.

Je dobrého charakteru, skromný, důsledný, pracovitý a straně oddaný. Žije spořádaným životem, společnosti nevyhledává a věnuje svůj čas práci pro stranu a rodině. Také nikdy se do popředí netlačil a také dosud bez výhrad uposlechl příkazy strany. Od 3. ledna je na Slovensku, žena několik měsíců, až v jiném stavu žila v Praze. On málo domů dojížděl. Teprve před krátkým časem dostal v Bratislavě byt. Volný čas věnoval práci na sekret.[ariátě]

DOKUMENT Č. 5

1949, 13. septembra, Praha. Osobné dáta a popis činnosti Vojtecha Jančíka, originál.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

Vojtěch J a n č í k. / Jung /
/ osobní data a popis činnosti /

Nar.[ozen] 29. 11. 1908 ve Zvoleni. Pochází z malomestřácké rodiny – otec byl úředníkem ČSD⁴⁵, matka učitelka. Politicky organizováni nebyli. Otec zemřel ještě za I. republiky, matka byla umučena v koncentračním táboře.

Dva sourozenci, Julius a Alexandr Jungovi /Julius by před válkou členem agrární strany, Alexandr bez politické příslušnosti/ odešli během války do Chile. Mladší Alexandr tam zůstal doposud a žije v Santiagu de Chile. Julius se vrátil a je zaměstnán jako stavby vedoucí v Jindřichově na Moravě. Nyní je bez politické příslušnosti.

Manželka s.[oudruha] Jančíka Livia, roz.[ená] Švarcová. nar. 1917 je povoláním profesorka. Bližší údaje o ní nejsou známy.

Činnost před
okupací:

Jančík absolvoval reálné gymnasium a právnickou fakultu v Bratislavě. Mluví maďarsky, německy a anglicky.

Již jako středoškolský student se zapojil do hnutí levých studentských organizací. Účastnil se zakládání odbočky Svazu přátel SSSR v Košicích. V r. 1931 odešel do Bratislavy, kde vstoupil do strany. Přihlášku mu podepsal s. Vilo Abraham. Za svého pobytu v Bratislavě pomáhal sekretariátu KSČ v Bratislavě. Později byl kooptován do oblastního vedení strany a aktivně se zúčastnil příprav k obecním volbám, při čemž absolvoval několik veřejných projevů.

Za to byl obžalován a odsouzen k 1 měsíci a 8 dnům vězení. V r. 1935 byl pak amnestován. V r. 1933 – 34 v době, kdy byl ve vojenské presenční službě, byla na něho rovněž uvalena vyšetřovací vazba pro ilegální letáky na dobu 6 týdnů. Při hlavním přelíčení byl osvobozen. Ostatní byli odsouzeni od 4 měsíců až do 2 let.

Po návratu z vojny byl advokátním koncipientem v Košicích a stranou měl být pověřen starat se o vojenskou práci v košické oblasti.

V r. 1936 byl pak pověřen zemským vedením strany prací mezi vojáky na celém území Slovenska a Podkarpatské Rusi. V této době také přešel do zaměstnání strany. Pracoval zde do dubna 1937. Poté nastoupil jako druhý tajemník poslaneckého klubu KSČ do Prahy. V této funkci zůstal až do rozpuštění klubu.

Činnost za
okupace:

Dle jeho údajů měl z rozhodnutí strany odejít po Mnichovu do emigrace. Odešel přes Slovensko, Maďarsko, do Polska, kde byl krátký čas. Vypomáhal zde ve stranické práci. Z Polska se dostal do Anglie, kde od počátku byl členem stranického vedení. Nejprve pracoval jako lesní dělník a byl politickým vedoucím kolektivu.

Po vypuknutí německo-sovětské války se dobrovolně přihlásil k odvodu. Byl odveden do čs. armády na západě. Stal se politickým vedoucím II. praporu až do příchodu španělských dobrovolníků do armády. V armádě zůstal až do 15. srpna 1945, kdy demobilizoval.

Činnost po
osvobození:

Ihned po demobilizaci 20. srpna 1945 nastoupil zaměstnání v ústředním sekretariátu strany s původním určením jako referent pro Slovensko v oddělení NHK. Soustředoval se však více na kádrovou práci a více jak 1 rok byl vedoucím kádrového odboru NHK. Po reorganizaci oddělení pracoval v odděl.[ení] PPO jako referent pro vyhledávání a školení kádrů.

3. ledna 1949 nastoupil na tutéž funkci v Bratislavě.

Prověřen byl kladně v organizaci 54. na Vinohradech, jakož i v závodní organizaci ÚV KSČ.

Jako svědky své činnosti ve straně uvádí soudruhy Bránika, Dr. Mandela, Pavla Drocára, Moško, Šefránka, Škarvadu, bezpečnostního referenta v Jablonci, Jindru Veselého, Bedřicha Hájka, Valo, Štětku, Frejku, Kárného, Valeše, Clementise a Kolára.

Doposud bylo o něm získáno málo materiálů. Z posudků jsou zatím všechny kladné. Zejména posudky s. Václava Davida a s. Štětky, kteří ho znají z činnosti před válkou v poslaneckém klubu i po válce, v jeho nynější činnosti a hodnotí ho jako soudruha vyspělého a straně oddaného.

Soudruh F. J. Kolár v posudku poukazuje na jeho práci při vyhledávání kádrů, kde mu vytýká, že se nedostatečně věnoval výchově dělnických kádrů.

Dále mu vytýká samostatné rozhodování bez styku s nadřízenými orgány. Přes to však přiznává, že dbal o školení funkcionářů uvnitř NHK, že obětavě pracoval pro stranu, bez ohledu na svůj soukromý život i zdraví.

K doplnění charakteristiky soudruha Jančíka bude potřeba vyhledávat ještě další materiál, hlavně u soudruhů, kteří v jeho blízkosti pracovali. Často je poukazováno z řad soudruhů, pracujících v hospodářství na chybný výběr vedoucích kádřů, kterého se soudruh Jančík dopouštěl. Konkrétní doklady však doposud nemáme shromážděny.

Bude potřeba:

- 1/ ověřiti činnost Jančíka před válkou na základě informací soudruhů, kteří s ním v této době spolupracovali,
- 2/ ověřiti odchod i činnost Jančíka v době války,
- 3/ zjistiti majetkové poměry jeho i manželky, vztah k příbuzným, kteří jsou t. č. v Chile a styky s nimi,
- 4/ zjistiti styky s cizími státními příslušníky v zahraničí za války i nyní, ověřiti jeho činnost v Polsku s kým se stýkal a co tam dělal,
- 5/ kdo podepsal jeho přihlášku do strany r. 1945 a na čí doporučení přešel do ÚV KSČ jako zaměstnanec,
- 6/ s kým se stýkal od r. 1945, jeho korespondence, zahraniční styky a pod.,
- 7/ jeho nynější činnost na Slovensku a styky,
- 8/ prozkoumat způsob jeho kádrové práce v sekretariátu ÚV KSČ i v Bratislavě a vyšetřiti, které lidi doporučoval na vedoucí místa.

13. září 1949

DOKUMENT Č. 6

1949, 16. septembra, Praha. Osobné dáta a popis činnosti Vojtecha Jančíka, originál.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

Vojtěch Jančík.

Nar. 1908 – referent pro vyhledávání kádřů PPO ÚV KSS

Pochází z maloměřšťácké rodiny, otec úředníkem ČSD, matka učitelkou.

Člen strany od r.[oku] 1931. Za okupace byl v Anglii.

V jeho činnosti nebyly zatím shledány vážnější závady. Bylo mu vytýkáno, že nevyhledával na vedoucí místa dělníky, ale omezoval se na intelektuály.

Navrhujeme:

stranické ověření jeho činnosti:	a/ jeho činnosti před válkou;
b/ odchod do emigrace a činnost tam;
c/ styky za války a nyní v zahraničí;
d/ jeho nynější činnost /koho prosazuje na vedoucí místa/. |
|----------------------------------|--|

V Praze 16. září 1949.

DOKUMENT Č. 7

1949, 27. septembra, Praha. Podrobný životopis Vojtecha Jančíka spísaný pred stranickou komisiou, opis.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík

Curriculum vitae.

Narodil som sa 29. 12. 1908 vo Zvoleni, ale svoje mladé roky som prežil v Košiciach, kde som tiež maturoval. Otec bol úradník najprv MÁV-u /maď.[arské] št.[átne] železnice/, potom ČSD. Rodičia nežijú. Mám dvoch súrodencov. Oba sú meštiaci a nepolitickí ľudia. Oba boli za vojny najprv v Ecuadore⁴⁶ potom v Santiagu de Chile. Jeden z nich, starší Július J u n g ing., sa vrátil po februári 1948 domov /usiloval sa o návrat už skorej/ a pracuje u ČSSZ n. p.⁴⁷ ako stavbyvedúci jednej priemyslovej stavby v Jindřichove na Morave. Presnú adresu z pamäti neviem, mám ju doma napísanú.

Druhý brat ing. Alexander J u n g ostal v Južnej Amerike a jeho adresa je ing. Alex. J u n g, Santiago de Chile, Casilla 1668. S bratom Júliusom udržujem občas styky – občas ma navštevuje. S Alexandrom prakticky neudržujem žiadne písomné styky. Aspoň 1 ½ roka sme si nevymenili dopisy. Kvôli úplnosti podotýkam, že brat Július bol v prvej republike krátky čas organizovaný z existenčných dôvodov v agrárnej strane, kde žiadnu činnosť nevyvíjal a čo nemení na mojom predošlom konštatovaní, že je človek apolitický.

Som ženatý a mám dve malé deti. Moja manželka Livia rod. S c h w a r c o v á je členkou strany od roku 1937. Bola so mnou za vojny v Anglicku, kde dokončila univerzitné štúdiá. T. č. od 1. 9. 1949 vyučuje na hospodárskej škole exportného smeru v Bratislave. Žijeme spolu od roku 1936, manželstvo sme uzavreli v roku 1938.

Do revolučného hnutia som sa dostal v roku 1930. Predtým nemal som vyhranené politické názory. Určitý čas som sympatizoval so sionistickým hnutím, ale táto sympatia nikdy nemala vo mne pevnejšie korene a nikdy som nemal organického spojenia so žiadnou odnožou tohto hnutia. Do revolučného hnutia som sa dostal tak, že jednak sledoval som v tej dobe denne politiku strán i strany komunistickej /čítal som časopisy keď som bol v Bratislave – v kaviarni – keď som bol v Košiciach v Mestskej knižnici/ a súhlasil som s dennou politikou strany, jednak impulz k tomu dali niektorí moji známi – študenti /o niečo starší ako ja/, s ktorými [som] spoluzakladal Sväz priateľov SSSR. Z uvedených žije s.[údruh] dr. M a n d e l Andrej, t. č. gen.[erálny] riaditeľ Čsl.⁴⁸ hotelov v Prahe. O tejto mojej činnosti v rámci Sväzu priateľov SSSR môže medzi inými podať zprávu s.[údružka] Božka B l e i e r o v á, zamestnaná v Čsl. poisťovni n. p. Praha a iní košickí súdruhovia ako s. Pavol D r o c á r, s. Kornélius W i n k l e a t d., ďalej z Prahy s. ing. S k a l i c k ý, s. ing. S k a l i c k á. V tejto dobe dve veci zapôsobili na mňa. Pomáhať zakladať Sväz priateľov SSSR pricestoval do Košíc s. dr. Ivan S e k a n i n a,⁴⁹ ktorý v nedeľu odpolednia vyvolal z kasární tam slúžiacich dvoch súdruhov vojakov – s. Jula F u č í k a⁵⁰ a s. M a r e k a, t. č. redaktora R.[udého] P.[ráva]. Krátka spoločnosť týchto súdruhov značne a kladne na mňa zapôsobil. Druhá malá udalosť bola nasledujúca: Podľa s. S e k a n i n u zakladajúcu schôdzku musel jednotlivec zahlásiť a taktiež leták musel

46 Ekvádor.

47 Československé stavebné závody, národný podnik.

48 Československých.

49 Ivan Sekanina (1900 – 1940), český komunistický novinár a právnik. Pôsobil ako právny zástupca KSČ a *Rudého práva*, angažoval sa vo Zväze priateľov ZSSR a vo Výbore na pomoc demokratickému Španielsku. Preslávil sa ako jeden z obhajcov Georgiho Dimitrova, ktorý bol obžalovaný zo zapálenia Ríšskeho snemu v Berlíne. V marci roku 1939 ho nacisti zatkli a nasledujúci rok zahynul v koncentračnom tábore.

50 Julius Fučík (1903 – 1943), český novinár a člen II. ilegálneho ústredného vedenia KSČ. V roku 1942 ho zatkli nacisti a nasledujúci rok odsúdili na smrť a popravili.

jednotlivec podpísať. S. dr. M a n d e l schôdzku zahlásil, leták som podpísal ja. Pochopiteľne vo svojej malomeštiackej rodine mal som výstup, obzvlášť keď zakladajúcu schôdzku zakázali. Vtedy sa mi stalo jasným, že keď chcem konsekventne pracovať v revolučnom hnutí, musím sa vyprostiť z ideologického vplyvu rodiny, obzvlášť mojej matky, ktorá bola silné idividuum. To som robil aj konsekventne a mám aj za to aj s úspechom. Všetko to sa odohralo v lete a na podzim roku 1930 a 1. januára 1931 súc pred skúškami som sa nastáhoval do Bratislavy, kde som sa pohyboval medzi komunistami /nebohý s. Vilo Abrahám, s. dr. Bránik⁵¹, t. č. povereník plánovania/, okrem toho ako nečlen strany som pomáhal na zemskom sekretariáte v Bratislave /písal som do stroja, do blany atď./ – O tejto mojej činnosti môže podať svedectvo s. M o š k o⁵². V tej dobe – keď nepletiem rok 1931 s 1932 – robil som i v administrácii maďarského mesačníku „Út“ /v podstate analogický časopis v maďarčine s „Davom“/. 1. júna 1931 vstúpil som do KSČ. Prihlášku mi podpísal neb.[ohý] s. Vilo A b r a h a m.

Na prázdniny som sa vrátil do Košíc. Tu ako mladého člena strany kooptovali ma do oblastného byra. Rečnil som v dvoch prípadoch na predvolebných prejavoch /boly obecné voľby mimo Košíc/, bol som za to i súdne stíhaný a odsúdený na malé tresty /1 mesiac, 14 dní/ – po právoplatnosti rozsudku byly tieto tresty amnestované prezidentskou amnestiou.

Po složení 3. štátnej skúšky šiel som do zamestnania /1. II. 1942⁵³/ ako adv.[okátsky] koncipient k dr. Gejzovi K l e i n o v i do Popradu /pozdnejšie sa vyfarbil ako veľký nacist/, kde som zotrval dva mesiace – musel som však odtamtiaľ odísť, lebo prednosta súdu dr. M i f t e k, ktorý bol soc.[iálny] dem. [okrat], keď sa dozvedel, že som komunista, uplatnil formálne pravidlá, inak nikdy neužívané, že nad 2.000 Kčs hodnoty nesmiem ako mladý koncipient zastupovať pred súdom – tým nezbývalo môjmu šéfovi nič iného, než prepustiť ma. Vrátil som sa do Bratislavy, kde som koncom júna 1932 zložil tretie rigorózum a promoval. V Bratislave pracoval som jednak medzi študentmi, jednak pomáhal na sekretariáte, jednak ss.[súdruhovia] – pretože ako syn železničiara mal som režijný lístok – poslali ma do Prahy lámať časopis „Út“ a v dobe Majovovho procesu redigovať zvláštne vydanie „Munkásu“, správnejšie pomáhať v redakcii Evženovi K l i n g e r o v i⁵⁴, ktorý však nebol to ochotný robiť a nebyť dobrovoľnej pomoci neb. s. Imricha R o t t a, by som bol býval neobstál pri tomto úkole. V lete 1932 viedol som tábor pionérov v Štóse, ktorý bol rozpustený 1. augusta 1932, lebo košickí súdruhovia pripravovali mierovú manifestáciu v Štóse a o tom sa dozvedelo četníctvo.

Asi v septembri a októbri 1932 bol som v zamestnaní vo Veľkej Bytči, odkiaľ som bol prepustený – myslím – nie z politických dôvodov /keď sa dobre pamätám môj šéf dr. B e c k sa spojil s niekým iným a týmto som sa stal zbytočným/.

Potom som si našiel miesto v Rimavskej Sobote, kde som aktívne pracoval v strane a bol som i zvolený do okresného výboru strany na riadnej okr.[esnej] konferencii. O tom môžu podať svedectvo s. Štefan

- 51 Július Bránik (1908 – 1970), slovenský komunistický funkcionár a ekonóm. Od roku 1930 člen KSČ, v rokoch 1935 – 1938 tajomník oblastného výboru KSČ v Bratislave. Po vojne sa stal členom ÚV KSS a taktiež členom Hospodárskej komisie ÚV KSČ. V rokoch 1949 – 1954 člen ÚV KSČ, 1950 – 1954 člen predsedníctva ÚV KSS. Od roku 1949 pôsobil aj vo funkcii povereníka – predsedu Slovenského plánovacieho a štatistického úradu. V roku 1954 nútené opustil politiku.
- 52 Koloman Moškovič (Moško) (1906 – 1972), slovenský komunistický funkcionár. Od roku 1925 člen KSČ, v 30. rokoch patrila k vedúcim funkcionárom KSČ na Slovensku. Po vojne pôsobil v aparáte ÚV KSČ v Prahe, od roku 1946 tajomník ÚV KSS, od roku 1949, resp. 1950 člen ÚV KSČ a ÚV KSS.
- 53 Správne by malo byť 1932.
- 54 Eugen (Evžen) Klinger (1906 – 1982), slovenský komunistický novinár a funkcionár. Člen KSČ od roku 1924, striedavo pôsobil v Čechách a na Slovensku. V roku 1929 bol zvolený do ÚV KSČ, od začiatku 30. rokov zastával významné pozície v straníckej tlači (napríklad pôsobil ako zástupca šéfredaktora *Rudého práva*). V roku 1936 bol označený za trockistu a nasledujúci rok vylúčený z KSČ. Po vojne pôsobil v štruktúrach ministerstva zahraničných vecí a v roku 1948 mu bolo obnovené členstvo v KSČ. Nasledujúci rok bol však zatknutý a o štyri roky neskôr odsúdený na 15 rokov odňatia slobody. Neskôr bol prepustený a rehabilitovaný.

R é t i a všetci žijúci starí súdruhovia z Rim.[avskej] Soboty. Inštruoval som menovite slovenskú časť Rim. sob. okresu, Klenovce, Hnúšťu a Tisovec. Ani tu som nevydržal viac ako 3 až 3 ½ mesiaca /dôvod prečo som odišiel bol dvojí:

- a/ konflikt s predn.[ostom] okr.[esného] súdu, ktorý ašpiroval na starostenské miesto, na to nasledujúce uplatnenie formalistických závad pri rokovaní súdnych;
- b/ môj šéf bol už dost' skrachovaný /dr. C i n n e r/ a nevedel ma poriadne vyplácať'.

Z Rim. Soboty som odišiel tuším 1. II. 33 do Medzilaboriec, kde som bol zamestnaný u adv.[okáta] dr. H o l l á š a. Tu som vydržal dva mesiace, ale môj princípál ma prepustil preto, lebo okresný náčelník mu kategoricky postavil túto otázku. V Medzilaborciach som pracoval aktívne v organizácii strany a chodil som i na schôdze menovite do Habury. Po krátkom účinkovaní v Medzilaborciach som sa vrátil do Košíc a som sa rozhodol nepredĺžiť odklad prez.[enčnej] služby vojenskej ale nastúpiť službu. V dobe od apríla do júla 1933 som pracoval v strane, ale súčasne bol som napojený na ileg.[álny] vojenský aparát strany. /S. M a r e k t. č. redaktor R. P. pracoval vtedy vo vojenských veciach na Slovensku a na neho som bol napojený. Stretli sme sa v byte s. T ó t h a, stolára, t. č. člena okr. výboru strany v Košiciach./

17. júla 1933 som narukoval k 22. p.[ešiemu] pl.[uku] v Jičíně a pár dní potom premiestnený do Čáslavi do dôst.[ojníckej] školy. Nebol som zvlášť dobrým vojakom a neveril som, že vydržím v škole. Pri jednom cvičení nabúral som koleno, dostal som sa do nemocnice, kde som bol niekoľko mesiacov /dva asi/ a keď som sa vrátil do školy v podstate ale nie úplne zdravý, veliteľ školy mi naznačil, že mi „mnoho už z tej školy nekuká“. Miesto, aby som sa snažil dohoniť zameškané – neveriac, že moja kom.[unistická] činnosť skôr alebo neskôr nevyjde najavo – sám som žiadal odchod zo školy. Vrátil som sa do Jičína. Pochopiteľne bola to chyba. U roty v Jičíně som spolu slúžil so s. Julom Š e f r á n k o m⁵⁵, t. č. vedúcim kultprop.[kultúrno-propagačného] odd.[elenia] ÚV KSS.

Tu som naviazal spojenie s inými súdruhmi, vydali sme ilegálny leták a boli sme zatvorení – menovite s. Ignác G l ü c k, padol v Španielsku ako člen Petöfiho bataliónu, s. Š k a r v a d a, t. č. bezpečnostný referent v Jablonci n/N.[isou], s. D u š e k, člen strany v Prahe /otec bol popravený alebo zahynul – z Krče/ a s. Jenda C v a c h, t. č. samostatný stolár – živnostník v Prahe – nie je člen strany.

Súčasne bol som v spojení s Prahou prostr.[edníctvom] s. ing. S k a l i c k e j, t. č. gen.[erálnej] riad.[iteľ-ky] Čsl. závodov chemických n. p. a s. L a s t o v i č k o v e j /manželka veľvyslanca v Moskve/. Sedel som 6 týždňov vo vyšetrovacej väzbe a 3 týždne ako kázeňský trest. Na hlavnom pojednávaní bol som spolu so s. G l ü c k o m oslobodený, s. Š k a r v a d a dostal 2 roky /pozdnejšie mu bol umožnený útek do SSSR/, s. C v a c h 4 mesiace, s. D u š e k 3 – 4 mesiace. Dôvod k odsúdeniu spomenutých súdruhov bol ten, že medzi nami bol provokatér /dr. Mirko K a i s e r, ktorý na hlavnom preličení proti nám aj svedčil/ a ačkoľvek som s Š k a r v a d u varoval súc mi K a i s e r podezrelý, nevenoval dostatok pozornosti tomu varovaniu. Hlavné preličenie bolo v Hradci Královém u divízneho súdu koncom roku 1934 a predpokladám, že spisy budú tam. Tam boli na verejnom preličení prečítané o mne jednotlivé policajné i četnícke relácie z miest, kde som účinkoval. Počas vyšetrovania a hl.[avného] preličenia som sa choval ako komunist, snáď to by som si vytýkal, že bol som príliš defenzívny a nie ofenzívny.

Po demobilizácii v októbri 1944 som sa vrátil do Košíc a nastúpil som miesto u dr. Z l a t t n a r a, advokáta v Košiciach. Bol som určený stranou na prácu medzi vojakmi a bol som napojený smerom nahoru na s. Jula K v ä m e r a /počul som nedávno od s. W e t z l e r a, obch.[odného] pridelenca v Budapešti, že je vraj tiež zatvorený/ a v Košiciach na vtedajšieho obl.[astného] tajomníka s. S z a b a, ktorý má byť kádrovým zástupcom ministra nár.[odnej] obrany F a r k a š a⁵⁶.

55 Július Šefránek (1906 – 1973), slovenský komunistický redaktor a publicista. Na prelome 20. a 30. rokov pôsobil ako redaktor *Rudého práva*, v rokoch 1931 – 1932 vedúci tajomník Krajinského vedenia KSČ na Slovensku. Následne pracoval ako redaktor *Ľudového denníka* a *Slovenských zvestí*. Po vojne postupne šéfredaktor denníka *Pravda*, zástupca a vedúci oddelenia propagácie a agitácie na ÚV KSS (1948 – 1953) a rektor Univerzity Komenského v Bratislave (1955 – 1959).

56 Mihály Farkas (1904 – 1965) bol maďarským ministrom národnej obrany v rokoch 1948 – 1953.

V tejto funkcii som pôsobil do 1. IV. 1936, kedy som vystriedal vo vojenskej práci v celoslovenskom meradle /inkl.[uzívne] Zakarpatská Ukrajina/ s. K r ä m e r a a túto prácu som konal až do 1. IV. 1937. Smerom nahoru som bol napojený na s. inž. Tondu H o u d e k a. 1. IV. 1937 nstúpil som službu ako druhý tajomník Klubu poslancov KSČ a v tejto mojej funkcii sotrvál som prakticky do rozpustenia klubu. /Medzitým asi v auguste 1938 som ochorel a prakticky prestal som pracovať – mal som sepsis a len len, že som z toho vyviazol./

V dobe môjho pobytu v Prahe resp. v klube poslancov pracoval som v podstate po dvoch líniách:

- a/ po línii Solidarity, kam som bol stranou poslaný do predsedníctva Solidarity /o tejto mojej činnosti môžu podať svedectvá ss. Š v á b⁵⁷ a Jindra V e s e l ý⁵⁸/. Nutno v tejto súvislosti zdôrazniť, že názorovo sme sa v niektorých veciach v tejto dobe nezhodli /menovite s. Š v á b mal kritický postoj k mnohým nemeckým emigrantom, kdežto ja som ich trochu idealizoval/ a po oslobodení v jednom súkromnom rozhovore som tiež pripomenul s. Š v á b o v i, že jeho postoj bol správny.
- b/ po línii maď.[arského] demokratického kultúrneho spolku „Petöfi“. V tejto súvislosti sa nám vydarila akcia kultúrneho spolku „Petöfi“ pred maď. vojakmi pražskej posádky. Okrem toho s. Š i r o k ý⁵⁹ ma napojil na niekoľko súdruhov z aparátu maď. strany, aby som im v niektorých veciach pomáhal. Ako sa volali títo súdruhovia neviem a od tej doby som ich nikdy nepotkal. V podstate som im opatril pár dokumentov a potom – s vedomím s. Š i r o k é h o – pomocou „Petöfi“ körii pozvali sme ako exponenta maď. pokr.[okového] maliara do ČSR s. maliara H á y a. V skutočnosti šlo o to, že menovaní maďarskí súdruhovia chceli naviazať a naviazali touto cestou spojenie s H á y o u. Ostatné, ako H á y o v o napojenie cestou N o v o m e s k é h o⁶⁰ na H o f f m e i s t e r a bolo len dekrétum.

Po Mníchove uvažovalo sa o tom, že pôjdem späť do Košíc a potom do Budapešti na prácu, ale potom mi súdruh S t e i n e r Gábor sdělil, že mám emigrovať do Anglicka. /O tomto stranickom rozhodnutí zaiste bude vedieť s. M o š k o./ Pomáhal som s. S t e i n e r o v i v komisii, ktorá pripravovala emigráciu sude-tonemeckú a maďarskú do Anglicka. 15. marca 1939 pristihnul ma v Prahe.

Niekoľko dní potom, na presné dátum sa nepamätám, uložil mi s. Š k i n e r, aby som si opatril pasy pre jeho syna Ladislava, ďalej pre súdruha S z a b a /t. č. zástupca Farkaša/ a Š k o l n í k a, býv. obl. tajomníka,

- 57 Karel Šváb (1904 – 1952), český komunistický funkcionár. Bol jedným zo zakladajúcich členov KSČ. Od roku 1935 pôsobil v organizáciách zameraných na pomoc antifašistickým emigrantom z Nemecka. Zastával funkciu organizačného tajomníka Solidarity, neskôr pracoval v Komitete pre nemeckých utečencov. V rokoch 1939 – 1945 bol väznený v koncentračnom tábore Sachsenhausen. Po vojne sa stal vedúcim odboru a neskôr bezpečnostného oddelenia sekretariátu ÚV KSČ, kde sa zhromažďovali informácie o stranických funkcionároch. Od októbra 1949 bol vedúcim bezpečnostného oddelenia pre odhaľovanie nepriateľov v KSČ. Od septembra 1950 námestník ministra národnej bezpečnosti. Vo februári 1951 bol zatknutý a v novembri 1952 odsúdený na smrť v procese s Rudolfom Slánským a spol.
- 58 Jindřich Veselý (1906 – 1964), český komunistický funkcionár. Od roku 1933 pracoval v aparáte Ústredného sekretariátu KSČ. V rokoch 1939 – 1945 bol väznený v koncentračnom tábore Buchenwald, v októbri 1945 vstúpil do služieb ZNB. V rokoch 1948 – 1950 bol veliteľom ŠtB. Krátko pred odvolaním z tejto funkcie sa neúspešne pokúsil o samovraždu. Po odvolaní z funkcie riaditeľa Ústavu dejín socializmu v marci 1964 spáchal druhý, tentoraz úspešný pokus o samovraždu.
- 59 Viliam Široký (1905 – 1971), slovenský komunistický funkcionár a politik. Do KSČ vstúpil v roku 1921 a v rokoch 1923 – 1928 bol tajomníkom Krajinského výboru KSČ v Bratislave. V rokoch 1935 – 1938 bol tajomníkom ÚV KSČ a taktiež poslancom NZ. Po roku 1945 sa stal predsedom KSS, členom Predsedníctva ÚV KSČ, podpredsedom vlády, v rokoch 1950 – 1953 ministrom zahraničných vecí a v rokoch 1953 – 1963 predsedom československej vlády. Až do roku 1966 bol členom ÚV KSČ. V roku 1968 mu pozastavili členstvo v KSČ, ktoré mu vrátili až krátko pred smrťou.
- 60 Ladislav Novomeský (1904 – 1976), slovenský komunistický funkcionár, novinár a básnik. Člen KSČ od roku 1925. Člen V. ilegálneho ÚV KSS a SNR. V rokoch 1945 – 1950 povereník školstva a osvety. V roku 1951 zatknutý a obvinený z tzv. buržoázneho nacionalizmu, o tri roky neskôr odsúdený v procese s Gustávom Husákom a spol. na 10 rokov odňatia slobody. V roku 1955 podmienene prepustený a v roku 1963 rehabilitovaný.

ktorý ako som počul pozdejšie zlyhal a ktorí mali ilegálne prekročiť poľské hranice. Súčasne bol som poverený zohnať finančné prostriedky. Finančné prostriedky som zohnal a pasy mali byť uložené u s. Š v á b a. S. Š v á b a som potkal náhodou na ulici v Nuslích a sľúbil mi, že na určitú hodinu a určené miesto pošle. Neprišiel. Aby som opatril pasy, poslal som s. J a n č í k o v ú, moju ženu na byt s. Š v á b a, kde s. Š v á b o v á povedala, že neni s. Š v á b doma. S. Š v á b o v á pri tej príležitosti – tuším – sa pýtala s. J a n č í k o v e j, či ona ho hľadala dopoludnia alebo v tej istej veci príde ako niekto dopoludnia /presne neviem rekonštruovať tento rozhovor, zaiste sa na to lepšie pamätá s. J a n č í k o v á/. Skrátko a dobre s. Š v á b o v á sa domnievala, že nebezpečie minulo a s. Š v á b sa vrátil do bytu a krátko na to prišlo Gestapo zatknúť s. Š v á b a – čo sme sa dozvedeli krátko potom – neviem či nie tak, že s. J a n č í k o v á ešte raz hľadala s. Š v á b a na byte. Tento prípad som vtedy ihneď hlásil s. M o š k o v i. Po oslobodení som pri jednej príležitosti pripomenul i s. Š v á b o v i, ktorý mi povedal, že nevedel o tom, že to bola moja žena.

V apríli 1939 pomocou Gestapo-povolenia /čo som hladko dostal ako rodák zo Zvolena na slov.[enskom] konzuláte/ som sa vrátil do Košíc cez Slovensko (do Košíc som sa dostal pomocou starého domovského listu z Košíc/. Vrátil som sa do Košíc preto, lebo:

- a/ pas som nemal /bol v kritických dňoch predložený k predĺženiu/;
- b/ pri jednej príležitosti s. K a b o š – ktorý pricestoval na Slovensko – povedal, že je „najčistejší“ vzduch t. č. v Košiciach;
- c/ nevedel som vtedy ešte bezpečne, že cez Poľsko možno sa dostať do Anglicka. Z Košíc – kde som u matky zotrval asi tri týždne – som ilegálne prešiel na Slovensko – odkiaľ pomocou adresy príbuzných, ktorú mi udal s. K a b o š do Poľska, kde som sa hlásil na politickej komisii. Tam ma mnohí súdruhovia poznali.

Medzitým moja žena si v Prahe opatrla dočasný pas, vízum mala na britskom konzuláte, gestapo-povolenie dostala na Slov. konzuláte a legálne vycestovala do Anglicka kam dorazila tri týždne skôr ako ja.

V Poľsku som zotrval asi tri týždne. Súdruhovia ma prideliť na prácu na Žid.[ovskú] náb.[oženskú] obec, kde pôsobil vtedy s. R a t t i n g e r. Moja práca pozostávala v tom, že som dával vysvetlenie hospodárskym emigrantom, že vízum do Anglie môžu dostať tí, ktorých uzná politická komisia.

Okrem toho som sa zúčastnil jednej alebo dvoch stranických schôdzí /s. H á j e k, s. M a r k u s⁶¹/, na obsah ktorých sa už nepamätám. Do Anglicka som došiel spolu s Gríšou S p u r n ý m⁶².

V Anglicku som bol niekoľko dní v Londýne v spoločnom ubytovaní, potom na mesiac poslaný do Clacton on Sea. Tu boli známi súdruhovia ako s. B ů c h l e r Bratislava, s. Kleinmann Karlovy Vary. V Anglicku od začiatku bol som so s. Jančíkovou, ktorá tri týždne slúžila, ale nedostala pracovné povolenie, potom B e u e r o v o u skupinou, ktorej členom som bol do Farley Hallu /Staffordshire/. Tam som zotrval niekoľko mesiacov, potom bol som premiestnený do Horsmondenu, Kent, kde na rozdiel od Farley Hallu /čistá sudetská emigrácia/ bola v podstate česká a slovenská emigrácia. Keď Horsmonden sa stal „obrannou zónou“, premiestnili ma do preškoľovacieho kurzu na záhradníka do Redbourenu, odkiaľ spolu so ženou nastúpili sme službu ako záhradník a pomocníčka v domácnosti do Harpeudenu, kde sme vydržali dva mesiace a potom na našu žiadosť predisponovali nás na lesnú prácu do blízkosti Bridgwateru, /Broomfield Hall/. Tu som zotrval až do tej doby než v dôsledku sovietsko-nem.[eckej] vojny neakceptovali moju prihlášku do armády a som narukoval.

61 Pravdepodobne Karel Markus (1909), neskôr prednosta odboru ministerstva zahraničného obchodu.

62 Jindřich (Gríša) Spurný (1906 – 1978), český komunistický funkcionár, novinár, spisovateľ a odborár. V roku 1927 vstúpil do KSČ. Pred vojnou pôsobil hlavne ako novinár a člen krajských vedení strany. Po roku 1939 pôsobil v londýnskom exile. Po vojne pôsobil ako osobný tajomník ministra vnútra Václava Noska a v rokoch 1950 – 1953 bol námestníkom ministra vnútra.

Politicky:

až do nastúpenia do armády. V Clactone /prechodná stanica/ zúčastnil som sa stranického života, ale nie ako funkcionár. Nepamätám sa už, či sme tu boli na platforme pevnej straníckej organizácie. [Vo] Farley Halle aktívne som sa zúčastnil stranického života a keď sa dobre pamätám – netvrdím 100 % – bol som členom výboru. Tu ma pristihlo vypuknutie vojny. Môj postoj k vojne v prvé dni bol falošný. Zastával som názor, že tu ide o spravodlivú vojnu. Rýchle som potom skorigoval svoju líniu. Po článku s. D i - m i t r o v a⁶³ o jednotnom fronte zhora a zdola /vtedy som bol v Horsmondene člen výboru organizácie/ som proti názorom niektorých súdruhov z Londýna /P f e i f r o v á,⁶⁴ F r e j k a⁶⁵/ zastával som názor, že v danej etape možno hovoriť o jednotnom fronte len zo zdola /čo bolo zvlášť dôležité pokiaľ ide o postoj k Benešovi/ a londýnski súdruhovia po vydaní článku s. G o t t w a l d a uznali, že som, i keď nie v jasnej formulácii, ale zastupoval som správne stanovisko. V Redbourene ako aj v Broomfield Halle bol som členom výboru straníckej organizácie a v Broomfield Halle určitý čas i vedúcom. Moju činnosť z tejto doby môžu posúdiť: s. M o š k o, s. F e l i x O l i v a, s. H á j e k /s ktorým som bol v dvoch hosteloch spolu ako aj iní súdruhovia z londýnskej emigrácie/. Podstata straníckej práce bola v straníckom školení. Mám za to, že kus práce som vykonal.

Styk s Angličanmi som prakticky neudržiaval už aj z toho dôvodu, lebo veľmi špatne som hovoril anglicky a nenaučil som sa až dokonca.

Na výslovnú otázku s. K o p ř i v u⁶⁶ či poznám a čo viem o F i e l d o v i⁶⁷ uvádzam toto: Ak je F i e l d, ktorého meno vyskytlo [sa] v Rajkovom procese, totožný s F i e l d o m, ktorý pôsobil v Poľsku a pozdejšie v Anglicku, tak viem o ňom toľko, že ako Američan pôsobil v službách British Trust Fund /organizácia Angličanov pre uprchlíkov/, bol všeobecne považovaný za komunistu a mám za to, že mnohí naši funkcionári, ktorí pracovali v Trust Fundu, z titulu funkcie udržiavali s ním styky. S menovaným som nikdy nebol v styku ani v Poľsku, ani Anglii. Namáham pamäť a nevyklúčujem, ale ani potvrdiť nemôžem,

- 63 Georgi Dimitrov (1882 – 1949), bulharský komunistický politik a štátnik. V rokoch 1935 – 1943 generálny tajomník Komunistickej internacionály (Kominterny).
- 64 Karla Pfeiferová (1886 – 1969), česká komunistická funkcionárka, odborárka a novinárka. Patrila k zakladajúcim členom KSČ. V období 20. a 30. rokov pôsobila ako novinárka, v roku 1929 bola zvolená do ÚV KSČ, v roku 1935 do Senátu Národného zhromaždenia ČSR. V roku 1939 emigrovala do Londýna, kde sa venovala hlavne žurnalistike a kultúrno-osvetovej činnosti. Od roku 1941 figurovala ako členka užšieho sekretariátu strany vo Veľkej Británii. Po vojne sa stala členkou ÚV KSČ a taktiež poslankyňou Národného zhromaždenia.
- 65 Ludvík Frejka, rod. Ludwig Freund (1904 – 1952), český komunistický funkcionár, ekonóm a novinár. Od roku 1922 bol členom Komunistickej strany Nemecka, no nasledujúci rok prestúpil do KSČ. Od roku 1930 viedol národohospodárske oddelenie ústredného sekretariátu KSČ. Koncom roku 1938 emigroval do Veľkej Británie, kde pôsobil ako novinár, neskôr ako národohospodársky poradca komunistických funkcionárov. Po vojne sa stal tajomníkom národohospodárskej komisie ÚV KSČ, od roku 1948 prednostom národohospodárskeho odboru Kancelárie prezidenta republiky Klementa Gottwalda a tajomníkom Ústrednej plánovacej komisie. V januári 1952 bol zatknutý a koncom roka odsúdený v politickom procese s Rudolfom Slánským a spol. na trest smrti.
- 66 Ladislav Kopřiva (1897 – 1971), český komunistický funkcionár a politik. Patril medzi zakladajúcich členov KSČ, pričom do roku 1928 zastával rôzne stranícke funkcie. V roku 1935 bol zvolený za poslanca Národného zhromaždenia a o rok neskôr i za člena ÚV KSČ. Pôsobil aj ako redaktor *Rudého práva*. Od roku 1939 ho nacisti väznili v Dachau. Po vojne bol zvolený za člena Predsedníctva ÚV KSČ a od roku 1949 pôsobil vo funkcii tajomníka Ústredného kádového oddelenia pri sekretariáte ÚV KSČ (bol aj členom sekretariátu) a v rokoch 1949 – 1950 bol zástupcom generálneho tajomníka KSČ. V máji 1950 sa stal ministrom národnej bezpečnosti, no po zatknutí Rudolfa Slánskeho postupne stratil dôveru Moskvy a začiatkom roka 1952 musel opustiť ministerskú funkciu a neskôr i celý bezpečnostný rezort. V roku 1963 bol, vzhľadom na svoju činnosť v rokoch 1948 – 1951, vylúčený z KSČ.
- 67 Noel Haviland Field (1904 – 1970), americký komunistický aktivista a novinár. V období druhej svetovej vojny pôsobil ako riaditeľ európskej pobočky americkej charitatívnej organizácie pre pomoc účastníkom protinacistického odboja. Od roku 1947 pôsobil ako dopisovateľ amerických novín, pričom sa špecializoval na krajiny sovietskej sféry vplyvu. Neskôr Sovietmi obvinený zo špionáže a vytvorenia špionážnej siete v strednej Európe. Zatkli ho v máji 1949 v Prahe a odovzdali na vyšetrovanie do Maďarska. Stal sa dôležitou postavou vo viacerých politických procesoch s komunistickými funkcionármi z krajín sovietskeho bloku (najmä v Maďarsku a Československu). V roku 1954 bol Field prepustený na slobodu bez toho, aby bol postavený pred súd.

či súdruhovia v Poľsku nemali v úmysle ma prideliť na tamojšiu misiu na pomoc, ale určite nebol som pridelený a keď tá celá rekonštrukcia je správna, preto nie, že som nevedel anglicky. To možno prekontrolovať u mnohých súdruhov /H á j e k, R a t t i n g e r, Gríša S p u r n ý atď./.

Do armády som narukoval v novembri 1941. Po krátkom výcviku v Leamingtone bol som pridelený k 2. práporu /veliteľ roty škpt. T. č. plukovník F a n t a/, kde som bol poverený politickým vedením straníckej organizácie. Pozdejšie po príchode španielákov⁶⁸ bolo vytvorené celoarmádne vedenie a náš prápor dostal na inštruktáž s. S o b ě s l a v s k é h o t. č. v armáde. Pozdejšie na môj návrh bol som vystriedaný s. H e r š k o v i č o m a D o s t á l k o m, ale stále som ostal členom výboru. V práci sa nám podarilo udržať politický krok s udalosťami. V práci medzi vojakmi – ťažko bez podrobnej úvahy dať závažnú odpoveď – neviem, či sme využili všetkých legálnych možností, ktoré nám stáli k dispozícii.

O mojej práci v armáde nech podá svedectvo vtedajšie vedenie armády, resp. moji najbližší spolupracovníci: St. S o b ě s l a v s k ý, D o s t á l e k, H e r š k o v i č. V tejto súvislosti mi napadá, aby nebolo omylu: až do oslobodenia som sa volal J u n g, kdežto v Anglii i v civilnej i vo vojenskej emigrácii žil s. L o t h a r J a n č í k, ktorého ináč som poznal ako dobrého a starého súdruha.

Raz alebo dva razy bol som v Londýne, kde sme ako vojaci boli zvolaní k s. V á l o v i na stranícku poradu.

V dobe, keď som bol v armáde, s. J a n č í k o v á študovala históriu na Leicesterskej univerzite, potom rok vyučovala na Národnej škole Hinton Hall /Wiklurch/ a samostatne repatriovala. Ešte ako vojak, keď som sa vrátil s jednotkou do ČSR, vyhľadal som v Alcrone s. Š i r o k é h o a povedal som mu, že chcem sa poradiť, čo mám robiť.

Povedal mi, aby som ho navštívil v kancelárii. K tomu nedošlo, lebo nikdy som ho nenašiel. Asi v stejnú dobu potkal som s. F r e j k u pred Alcromom, ktorý mi ponúkol, aby som išiel k nemu pracovať. Nebolo však nijak nič rozhodnuté.

Po demobilizácii 15. VIII. [1945], povedal mi s. V a l e š, ktorý robil vtedy vo voj.[enskom] oddel.[ení] ÚV KSČ, že mám ísť pracovať na NHK a to hlavne z toho dôvodu, že mám tam vymeniť s. K o l á r a, ktorý politicky nevyhovuje /nepamätám sa presne na rozhovor, ale zhruba taký bol zmysel/. S. F r e j k a mi ponúkol referát pre Slovensko, ale dosť udivene reagoval na myšlienku vymeniť K o l á r a a odmietol ju. Moja podmienka bola len, aby s. Š i r o k ý dal súhlas k môjmu zadeleniu. To sa aj stalo. Ako referent pre Slovensko ťažko som sa vžil do mojej úlohy. Nazdávam sa, že by bolo bývalo objektívne správne najprv ísť dva mesiace na Slovensko a potom zastávať túto funkciu. Preto asi po mesiaci povedal som s. F r e j k o v i, že sa necítim byť dosť využitým a s. F r e j k a mi vtedy uložil, aby som spolu s L u k š a n o m, K u b í k o v o u pripravil návrhy na vedúce miesta v hospodárstve, konkrétne v priemysle.

Keď som mal túto robotu rozpracovanú – k celej veci sa ešte vrátim – dostal som vzkaz prostredníctvom s. B i h e l l e r a od s. Š i r o k é h o, aby som nastúpil miesto tajomníka Klubu poslancov Slovenska. Referoval som s. F r e j k o v i, ktorý veľmi závažne ma nechcel pustiť. Po opätovnom rozhovore so s. B i h e l l e r o m hlásil som sa v parlamente u s. V a l l a, ktorý mi vybavil potrebné formality a dostal som legitímáciu.

Vrátil som sa do NHK a referoval som s. F r e j k o v i, že odpoľudnia definitívne nastúpim. S. F r e j k a povedal, že ešte prehovorí so s. S l á n s k ý m⁶⁹ a spolu sme išli do snemovne. S. F r e j k a tam potkal

68 Účastníkov bojov v občianskej vojne v Španielsku v rokoch 1936 – 1939.

69 Rudolf Slánský (1901 – 1952), český komunistický funkcionár a novinár. Patril k zakladajúcim členom KSČ. Do roku 1924 pracoval ako vedúci zahraničnej rubriky *Rudého práva*. Na V. zjazde KSČ ho zvolili za člena jeho politbyra a ústredného výboru. V rokoch 1938 – 1945 pôsobil v moskovskom exilovom vedení KSČ. Po vojne sa stal generálnym tajomníkom KSČ, členom jeho predsedníctva a poslancom Národného zhromaždenia – po Gottwaldovi bol fakticky druhý muž strany. V novembri 1951 bol však zatknutý a ako hlava tzv. protištátneho sprisahaneckého centra v novembri 1952 odsúdený na trest smrti. V roku 1963 bol súdne a občiansky rehabilitovaný. Straníckej rehabilitácie sa dočkal až v roku 1968.

s. Š i r o k é h o a presvedčil ho, resp. s. Š i r o k ý sa podvolil, aby som ostal v NHK. Vtedy mi povedal s. Š i r o k ý: nech je tajomníkom P a v l í k /P o l l i t z e r/, vyhľadaj ho v Alcrone a povedz mu to. Jednalo sa o to, aby bol zástupcom gen.[erálneho] tajomníka H. R.⁷⁰, ale na to nemá náležitý formát. Je to súdruh, ktorý za vojny sa choval v emigrácii statočne /samozrejme nie je to doslovný citát, ale pamätám sa na to, lebo týkalo sa [to] bezprostredne mojej osoby/.

Vyhľadal som P a v l í k a, ktorého som predtým nepoznal, len z počutia /aspoň tak sa mi vyfarbí/, že existoval v Ružomberku advokát P o l l i t z e r, ktorý bol náš. P a v l í k a som našiel v spoločnosti P a v l í k o v e j na hotelovej izbe. Zdelil som mu rozhodnutie – po krátkom vylíčení jeho budúcej práce neprotestoval. P a v l í k o v á, ktorú som tiež predtým nepoznal, bola veľmi milá a povedala, aby sme sa raz zišli aj súkromne. K tomu nikdy nedošlo, ale ani oni nikdy viac s takou ponukou neprišli.

Od tej doby potkal som P a v l í k a len úradne pri nejakých poradách legislatívnych v parlamente a sem tam i v ústavnej komisii KSČ. Povedal mi niekoľkokrát, že nechce do smrti zostať tajomníkom klubu. Bol som trochu udivený, lebo považoval som ho na jednej strane za starého zaslúžilého pracovníka, ale na druhej strane nie za človeka formátu. Na ministerstvo vnútorného obchodu sa dostal bez môjho pričinenia. Pritiahol ho, pokiaľ je mi známe, s. Č e p i č k a⁷¹. Po februári [1948], keď sme jednali u s. K r a j č í r a, resp. so s. Š v e n g e r o m o obsadení národných podnikov, neviem – či ja som prišiel s iniciatívou – mám ale za to, že sa to skôr zrodilo v hlave Š v e n g e r a, alebo H e r c z a /vnút.[orný] obchod/, ale padlo meno P a v l í k o v o. Ja som súhlasil a formuloval som [to] v podstate tak, že síce nie je veľký formát, ale na Čedok potrebuje za všetkých okolností spoľahlivého človeka a tým P a v l í k je. Mám za to, že do tohto bodu nepostupoval som nesprávne. Tlmočil som všeobecnú mienku o P a v l í k o v i. Ale pri predkladaní návrhu sekretariátu /tuším tento návrh bol už predkladaný/ nekádruoval [som] menovaného. Nechcel by som tvrdiť, že z nedostatku času. Možno, že aj takýto moment hral svoju úlohu. Ale v podstate tak bol vžitý P a v l í k v mojej predstave ako spoľahlivý súdruh, že zrejme /i keď sa teraz nerozpamätám presne/ nepovažoval som [to] za nutné. Že to bolo hrubé porušovanie zásad stranickej práce, to je jasné. Nevie, či by som bol prišiel pri bežnom prekádovaní k iným výsledkom. Ale fakt je ten, že ani natoľko som P a v l í k a neprekádruoval ako ostatných. /Mimochodom musel som vedieť, že poznámka s. Š i r o k é h o o P a v l í k o v i nemôže byť z prvej ruky, nakoľko neboli za vojny spolu – okrem toho bola poznámka prenesená vo foyer./

Vrátim sa ku chronologickému poriadku. Začal som robiť personálne veci. S. L u k š a n z časových dôvodov vypovedal službu, s. K u b í k o v á nebola veľká pomoc. Sám som zápasil s faktom, že ani pome-ry dobre, ani ľudí som dobre nepoznal. Vyplávali ľudia pomocou odborov, pomocou R e i m a n n a, niečo pomocou krajov. Bol som pozdejší pri jednaní so soc.[iálnymi] demokratmi. Snažil som sa uhájiť pozície strany. Bol som tvrdošijným vyjednávateľom.

V tejto dobe, aj keď zaiste som robil aj nemalé chyby, nemyslím, že som v podstate špatne hájil pozície strany. Bol to boj o pozície. Keď taký boj o pozície politicky vzato, bol správny /a ja myslím, že na dané obdobie bol správny/, potom do februára 1948 napriek nedostatkom a chybám /o jednom mojom základnom nedostatku chcem hovoriť pozdejší/ vykonal som kus roboty v hájení záujmov strany. /Pozn. Len pre úplnosť chcem podotknúť, že od IX. – X./45 do II/48 nebol som stále poverený robiť personálnu politiku. Určitý čas robil som len ľahký priemysel a v niektorých jednaniach v kovopriemysle bol som nápomocný./ Vo februári samotnom /1948/ úmerne situácii rýchlo som navrhol i fakticky dosadzoval ľudí do dôležitých pozícií. S veľkými chybami, ale trúfam si tvrdiť, že moja vtedajšia práca nebola bezúspešná.

70 Hospodárskej rady.

71 Alexej Čepička (1910 – 1990), český komunistický funkcionár a právnik. Do KSČ vstúpil v roku 1929. Od roku 1942 väznený v nacistických koncentračných táboroch. Po vojne sa oženil s dcérou K. Gottwalda. V rokoch 1946 – 1960 bol poslancom Národného zhromaždenia, od decembra 1947 pôsobil vo funkcii ministra vnútorného obchodu, vo februári 1948 sa stal ministrom spravodlivosti a v tejto funkcii pôsobil až do apríla 1950. Následne až do roku 1956 zastával funkciu ministra národnej obrany. V roku 1963 bol vylúčený z KSČ.

Rád by som uviedol niekoľko rezortov, kde podľa mojej mienky, súdruhovia sa osvedčili /potom také rezorty, kde sa neosvedčili/. Napríklad vo februári i po februári som pomáhal dotovať MZO⁷² s ľuďmi, ktorí podľa doterajších mojich znalostí sa osvedčili. Napr. M a r g o l i u s⁷³, H r u b i š, K a l i n a, Š v e c atď. Na ministerstve priemyslu: P i t h a r d t, R e j n a atď.

Rezort, kde sa ľudia zrejme nevydarili, bola výživa. Tu ale v tej dobe nemali sme na výber. Na gen. riad. bola menej šťastná ruka /drevo, keramika/. I keď niečo sa stalo mimo mňa. Ale i v tejto dobe, počínajúc rokom 1945 až do konca môjho účinkovania v Prahe sa tiahne jedna základná chyba: Nedostatočne som kádrolal ľudí, nepreskúmal som ich život v každej etape. Toto možno len čiastočne ospravedlniť nedostatkom pers.[onálneho] vybavenia. Základ je v nedostatku ostrážitosti a tento nedostatok ostrážitosti vynikol potom po februári.

Nedostatok ostrážitosti po februári mal svoje dôvody v politickom podceňovaní porazeného triedneho nepriateľa. Chcem [to] zatiaľ dokumentovať na jednom prípade, ku ktorému som svojho času ostatne dal vyjadrenie discipl.[inárnemu] oddeleniu. Bol to prípad inž. N o v é h o, býv. gen. tajomníka Čsl. hutí, soc. dem., ktorý bol vo februári pozbavený miesta a daný na podradné miesto. Keď Čsl. hute sa obrátili v osobe P i c e k a a vyžiadali si môj názor na vec – i keď s určitými výhradami, ale v podstate bol kladný k vycestovaniu. Inž. N o v ý sa nevrátil.

Vo februárových dňoch s. F r e j k a ma poveril nevďačnou úlohou. Povedal, že sa na mňa obráti istý p. dr. M o r a v e c /býv. Zemská banka/, ktorý je dôverníkom min.[istra] prof. Š l e c h t u⁷⁴ a bude mi prezentovať určitý zoznam ľudí, ktorí boli februárovou očistou postihnutí a kde po preskúmaní treba napraviť nejakým spôsobom tieto veci.

Dotyčný dr. M o r a v e c sa obrátil na mňa v desiatkach prípadov. Tieto veci obyčajne skúmal s. D y k a s t a podľa dobrovzdania súdruhov značnú časť sme odmietli, ale v nejednom prípade týchto vyhodených zase umiestnili /všade po dohode s patričnými súdruhmi/. Z takých význačnejších sme umiestnili na silné naliehanie a nakoniec na príkaz s. F r e j k u p. H o r á č k a, býv. nám.[estníka] gen. riad. papieru a celulóz pri Čsl. stav.[ebných] závodoch, p. Z v ě ř i n u, býv. nám. gen. riaditeľa dreva u Čsl. stav. závodov. Mimo iné treba postaviť otázku: prečo som márnili toľko času takýmto prípadmi?

Nedostatok ostrážitosti pri kádrovaní: ministerstvo financií – dr. A r j e, doporučený mnou na min. financií. Čo som vedel o menovanom, keď ku mne bol doporučený, resp. čo som zistil? Že v prvej republike bol slušný meštiak /potvrdil P a l e č k o v á a ešte jeden súdruh z financií/, že po oslobodení sa činí v organizácii (potvrdila miestna organizácia, snád' okres/ a že bol počas vojny na Strednom Východe. Nepreskúmal som jeho činnosť počas vojny /nejak som nevedel ako na to ísť a potom som zabudol/, ale odporučil som ho na významné miesto. Ako sa dozvedám pri previerka, bol odhalený ako cudzí živel v strane.

— — —

V súvislosti s Rajkovým procesom, i keď robím intermezzo v súvislosti celkového podania /ale aby som nezabudol/, počul som už predtým o dvoch menách:

- a/ S z ō n y i a to tak, že keď s. H á j e k bol v roku 1948 v Budapešti, hovoril s menovaným a ten mu tvrdil, že mňa zná. Pri príležitosti IX. zjazdu strany⁷⁵ pýtal som sa na S z ō n y i h o u s. B e t l e n a, redaktora nášho maď. stranického časopisu, odkiaľ môžem poznať

72 Ministerstvo zahraničného obchodu.

73 Rudolf Margolius (1913 – 1952), od roku 1949 námestník ministra zahraničného obchodu. V roku 1952 odsúdený na trest smrti v politickom procese s Rudolfom Slánským a spol.

74 Emanuel Šlechta (1895 – 1960) bol od februára 1948 ministrom techniky.

75 IX. zjazd KSČ, ktorý sa konal v Prahe v dňoch 25. – 29. 6. 1949.

menovaného, odpovedal mi s. B e t l e n, že ho poznať nemôžem, lebo nikdy nebol v ČSR. Snad', keď by som sa pozrel na jeho fotografiu, by som mohol povedať či som ho v živote videl, alebo nie.

- b/ Druhé meno, ktoré sa vyskytlo v mojej činnosti, bolo meno p. K o p e c k é h o⁷⁶, býv. vyslanca vo Švajčiarsku. Svojho času už po februári 1948 obrátil sa na mňa s. dr. K r á l, nám. gen. riad. keramiky, s podaním, že u neho sa uchádza o miesto p. K o p e c k ý, či ho môže zamestnať a že K o p e c k ý sa odvoláva na to, že s. S l á n s k ý o tom jeho prípade vie. Postúpil som tento dopis s. S l á n s k é m u, ktorý mi odpovedal, že K o p e c k ý môže byť tam zamestnaný – tuším boli tam určité klauzuly /pod dozorom alebo podobne/. Na celý prípad som sa už vôbec nepamätal, len asi predvčerom boli u mňa v Bratislave dr. H o l á t k o, gen. riad. a dr. K r á l a spomenuli mi v súvislosti, že K o p e c k ý sa pokúsil o útek a že ho chytili v Plzni. Tento moment uvádzam aj preto, že s. dr. K r á l bol za vojny vo Švajčiarsku a z tej doby pozná aj K o p e c k é h o.

— — —

Dopočul som sa z dvoch rozličných prameňov /s. dr. K l í m o v á pracovníčka ÚV KSS a s. F r i e d m a n n, export dreva/, že vraj je zatvorená dr. Alice K o h n o v á⁷⁷. Neviem či je to pravda a ak je pravda, či súhlasí kombinácia s. dr. K l í m o v e j, že v spojitosti s R a j k o m. Ničmenej, môže [sa] vyskytnúť moje meno v súvislosti s jej umiestnením a považujem za nutné podať toto vysvetlenie: dr. K o h n o v ú som poznal po jej návrate z Ameriky, keď nastúpila službu u s. P ú č i k a, na gensekret. H. R. Keď som sa dopočul, že sa vráti do Ameriky, upozornil som na ňu s. dr. Š i d e l á ř e z vnútra, ktorý bol s. Jindrom V e s e l ý m odporúčaný na mňa za účelom získania kádrov, že by mohla robiť pre vnútro služby v Amerike. Neviem či neodvisle na mňa neupozornila na ňu vnútro s. M o u r a l o v á. Bola poverená určitými, neviem akými úkolmi. Keď sa vrátila z Ameriky sa bránila ostať v službách vnútra, nastúpila u s. Š i r o k é h o a určitý čas potom informovala ma s. M o u r a l o v á, že s. Š i r o k ý ju prepustil a to preto, lebo zodpovedný funkcionár zo strany mal proti nej námietky preto, že sa vrátila do Ameriky. Radila sa so mnou, kam ju umiestniť. Dohodli sme sa, že by bolo najrozumnejšie v Čsl. hoteloch na adm.[inistratívnom] sektore a to preto, lebo gen. riad. Čsl. hotelov je jej dobrý známy z Ameriky /s. dr. M a n d e l/ a že adm. sektor ani v hoteloch nie je zvlášť citlivý. Myslím, že kádr. oddel. ÚV KSČ toto jej umiestnenie pozdejšie potvrdilo.

Ak tieto chýry okolo dr. K o h n o v e j by boli pravdivé, snád' by neškodilo preskúmať s. dr. M a n d e l u a jeho manželku, ktorí boli s ňou ako som informovaný i so s. dr. L a n g e r o v o u z Pov.[erenictva] výživy, vo veľmi dobrom styku v USA. Nedávno ma informoval s. dr. L a n g e r vo voľnom rozhovore o tom, že v americkom našom tlačovom orgáne mali on a dr. M a n d e l v rubrikách tlače nejakú polemiku, kde s. dr. M a n d e l v zásadnej pol. otázke zaujal nesprávny postoj. Písal pod menom Košičan. S. dr. L a n g e r mi sľúbil, že tento článok dodá /má u seba/ ale doteraz tak neučinil.

- 76 Jaromír Kopecký (1899 – 1977), český diplomat a novinár. Do služieb ministerstva zahraničných vecí vstúpil v roku 1935 a pôsobil na veľvyslanectve ČSR vo Švajčiarsku. Po zriadení Úradu stáleho delegáta ČSR pri Spoločnosti národov v Ženeve v roku 1938 bol poverený jeho vedením. V roku 1945 sa stal veľvyslancom vo Švajčiarsku. Po návrate do Československa v júni 1946 bol vymenovaný za prednostu oddelenia pre Poľsko a balkánske štáty v politickej sekcii ministerstva zahraničných vecí a zároveň bol členom československej delegácie na mierových rokovaníach s Talianskom, Rumunskom, Maďarskom a Bulharskom v Paríži. Po februári 1948 sa stal terčom represii zo strany komunistického režimu. V auguste 1949 bol zatknutý spolu s manželkou pri pokuse o ilegálny prechod hranice a v roku 1954 odsúdený za velezradu a špionáž na 16 rokov väzenia. Na slobodu sa dostal v rámci amnestie v roku 1960.
- 77 Alice Kohnová, rod. Glasnerová (1905), slovenská právnička. V rokoch 1928 – 1929 pôsobila ako koncipientka v právnickej kancelárii Gejzu Pavlíka. Počas druhej svetovej vojny žila v USA, kde získala občianstvo. V roku 1946 sa vrátila s manželom do Československa a zamestnala sa na generálnom sekretariáte hospodárskej rady v Prahe. V júni 1947 opäť odišla do USA, odkiaľ sa vrátila v marci 1948. Nastúpila ako národohospodársky referent v kabinete podpredsedu československej vlády Viliama Širokého, kde pôsobila do augusta 1948. Následne pracovala v Československých hoteloch, n. p. Praha. K jej zatknutiu došlo 7. 7. 1949. V roku 1954 bolo odsúdená za trestný čin vyzvedačstva na 8 rokov odňatia slobody.

Ináč musím prehlásiť, že s. dr. M a n d e l a, s ktorým spolu som začal v hnutí, považujem za čestného i cenného človeka aj súdruha.

Vrátim sa ku kritickému hodnoteniu mojej činnosti po februári. Úkoly sa nashromažďovali, dosah rozhodnutí bol neporovnateľne väčší /kvalitatívne i kvantitatívne/ ako predtým. Boli veci /i keď sa teraz nerozpamätám na konkrétnosti/, ktoré som nemal možnosť ani s. F r e j k o v i predkladať k rozhodnutiu /nemal na to čas/ a o ktorých mal rozhodnúť orgán strany a rozhodol som po prípadnej porade niektorých súdruhov z aparátu strany, sám. Preto moja pozdejšia spolupráca s kádr. oddelením znamenala pre mňa značné uľahčenie.

Kádrová práca po februári pokračovala v orientácii na kádre starého razenia. Nerobil som žiaden seriózny krok k vyzdvihovaniu rob.[otníckych] kádrov. Na schôdzi pracovníkov NHK /F r e j k a, K o l á r, K á r n ý, J a n č í k/ spolu so s. K á r n ý m nadhodili sme túto možnosť /i keď nesmelo/ – nebola vtedy akceptovaná. Ale iste, keď by tá vec bola bývala jasná pre nás, boli by sme bývali bojovali pre presadenie nášho stanoviska. Preto len pre ilustráciu a nie na ospravedlnenie. Je pre mňa ťažko hodnotiť, že chyby, ktoré som urobil v kádr. politike – nakoľko poškodili hospodársky život. Ťažko preto, lebo nemám prehľad o tom, ktorí ľudia, ktorých v dobrej viere som navrhol a dosadzoval – sklamali. Pri konfrontácii s tými skutočnosťami budem môcť urobiť plnejší obraz. Doteraz súdruhovia nebol som si vedomý toho, že svojou kádr. politikou, resp. s jej chybami také vážne škody privodil [som] hosp. životu /ako mne povedal s. K o p ř i v a/, bol som toho názoru, že na váhe + - stále ešte plus prevláda.

Bol som vyzvaný s. K o p ř i v o m, aby som sa pokúsil napomáhať odhaliť strane škodlivé nitky v hosp. živote. Povedal som ústne, že dôkazy nemám a keď tak je to intuícia, po prípade indície. Po tú dobu, čo som pracoval v Prahe, nabil som dojmu, že s. Oldřich Č e r n ý má okolo seba skupinu, ktorá nie vždy robila politiku strany. Mám za to, že menovaný je intrigán a nesmierne ctižiadostivý a preto môže byť nebezpečný. Druhý je s. Milan R e i m a n n, ktorý je rovnako nesmierne ctižiadostivý a zo starších dôb má meštiacke známosti, ktoré strkal dosť do popredia /napr. M a š e k, N e u m a n n/. Ovšem súdruhovia – dokázať neviem, lebo ani som nikdy nemal čas pátrať po dôkazoch. Snáď osobný rozhovor viac napomáha k vyjasneniu veci.

Na konci bol som vyzvaný, aby som podal správu o tom, ako som napravit svoje chyby v Bratislave. Ja mám za to, že značne, ale stále ešte nie som na výške.

Čomu som sa priučil? Trochu zvýšenej ostražitosti. Nechcem tvrdiť, že som dosť dôkladný. Som ale dôkladnejší a snažím sa byť dôkladnejší v práci. Trochu viac sa mi darí orientovať na robotnícke kádre. Nie zatiaľ dostatočne. Trochu viac som sa priučil, nenechať drobné „svinstvá“ nepovšimnuté. Malé veci môžu skrývať veľké svinstvá.

A hlavne sa snažím dôsledne zachovať zásadu: predkladať veci orgánu strany a neopominúť nižšie stranické orgány pri rozhodovaní. Tak som v podstate pripravil nové návrhy na základné závody. Ináč nech to posúdia ss. v ÚV KSS.

Končím. Po prvé po dobu mojej straníckej činnosti je braná v pochybnosť dôvera ku mne. Neprotestujem, lebo nie je treba nikomu predom prepožičiavať dôveru.

Na druhej strane moje svedomie je čisté: snažil som sa vždy slúžiť záujmom strany. Keď sa mi to nepodarilo, treba vyvodit' z toho dôsledky. Lebo pri najmenšom funkcionár je povinný upozorniť stranu, že na ten alebo onen úkol nestačí. Ja som síce raz po februári s. F r e j k u upozornil a nie rázne a dôrazne a poctive povedané lichotilo mi, keď to s. F r e j k a vyvrátil.

Praha, dňa 27. IX. 1949.

Vojtech Jančík v. r.
č.[íslo] leg.[itimácie] 174

DOKUMENT Č. 8

1949, presne nedatované, Praha. Zhodnotenie výpovede Vojtecha Jančíka na sekretariáte ÚV KSČ v dňoch 27. – 29. septembra 1949, originál.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

Vojtěch Jančík pracuje nyní na Ústředním sekretariátě KSS jako kádrový referent. Byl dotazován na tyto věci: v sekretariátě ÚV KSČ ve dnech 27. – 29. září 1949.

1. Jeho předválečnou činnost,
2. Odchod do emigrace,
3. Život v emigraci /zejména jeho styky s maďarskou delegací/,
4. Informace, týkající se lidí, kteří vystupovali v procesu⁷⁸,
5. Jeho činnost po osvobození všeobecně,
6. Jeho činnost jako kádrového pracovníka NHK, zejména formy a způsoby dosazování vedoucích lidí na zodpovědná místa v hospodářském životě,
7. Jeho názor na činnost NHK jako celku.

Ve svém životopise i výpovědi obsáhle odpovídá na všechny jemu předestřené otázky. Objasnil celou svoji předválečnou činnost jednak ve straně i masových organizacích, své působení na vojně, pak osvětlil odchod do emigrace, ilegální přechod přes hranice, svoji činnost v Anglii jak v civilním, tak ve vojenském životě. Dosti široce osvětlil svůj styk s maďarskou emigrací v Anglii, zejména s Nagelem – Zsigmondim a Eislerem – Lajošem i jejich návštěvy v Československu, včetně změny národnosti z maďarské na slovenskou ve vojenských papírech. Na projev v Anglii na Garden Party se nemohl upamatovat. Osvětlil také otázku rozporů s Maďary, které se dle jeho udání týkaly zejména otázky národnosti. Spory měl se Zsigmondim a Lajošem.

V otázkách kádrové politiky vyslovil kritiku svého umísťování lidí, zdůvodňoval špatné umístění nedostatkem ostražitosti a sebekriticky uznával, že se dopouštěl hrubých chyb. Toto podložil konkrétními případy, které si upamatoval. Dokazoval však také, že umístil řadu dobrých a schopných soudruhů. Svoji špatnou politiku zdůvodňoval zejména tím, že práce bylo mnoho, že někdy nestačil vše zvládnout a že v jednotlivých sektorech si dosazovali vedoucí činitelé na různá místa lidé sami /Pukátko, Fabinger, Dr. Černý, Reiman/. Uvnitř aparátu strany se opíral v rozhodování o kádrech hlavně o soudruha Frejku a soudruha Hájka. Zvenku na něj naprosto nikdo nepůsobil. Uvádí, že se snažil již před zasedáním pléna ÚV v listopadu 1948 prosazovat dělnické kádry. Mluvili o tom na poradě NHK, ale byl kategoricky odmítnut soudruhem Frejkou s odůvodněním, že „u nás jsou jiné poměry“.

Soudruh Jančík vypovídal velmi ochotně, jasně a podrobně. Snažil se odpovídat přesně na kladené mu otázky a podložit je konkrétními případy.

Náš dojem je, že soudruh Jančík nepředstíral nějakou horlivost, ale působil dojmem, že straně chce říci poctivě a upřímně vše. Přes všechnu snahu vyslýchající skupiny se nepodařilo dokázat Jančíkovi činnost, která by mohla být označena jako nepřátelská straně.

Z celého protokolu vysvítá, že však rozmísťoval lidi, aniž by je kádruval, prosvítal a udělal si jasnou představu o tom, kdo jsou a jak mohou straně prospět nebo uškodit a že šlo v podstatě o maloburžoasní živly. Rozmísťoval lidi na velmi důležitá místa způsobem neobjektivním, familiárním a vůbec se nestaral o zajištění kontroly, jak se osvědčili.

Rozhodně jsme nabyli dojmu, že ne on sám je vinen, ale že v celé řadě případů byl činěn tlak, nebo dáván impuls ze strany jiných, zejména z počátku se strany soudruha Reimana, pak Hájka a Frejky. Bylo by dle našeho úsudku třeba zabývat se jimi podrobněji.

78 Myslí sa tu maďarský proces s Lászlóm Rajkom a spol., ktorý sa konal v Budapešti v dňoch 16. – 22. 9. 1949.

Dle našeho názoru špiónem není. Není také vědomým nepřítelem strany a socialistického budování. Není však dost silný, aby mohl dělat kádrovou politiku, protože mu schází „dobý čich“ na lidi a jednak důslednost v administrativních pracích. Často, jak i on sám doznává, mu scházel třídní instinkt. Jinak, dle našeho úsudku jde o člověka, který žil vždy skromně a měl poctivý poměr ke straně.

Ladislava Kleňhová-Besserová⁷⁹
Adolf Pimpara⁸⁰
Karel Šváb⁸¹

Vojtech Jančík po zatknutí ŠtB v januári 1952 (Zdroj: ABS)

DOKUMENT Č. 9

1949, 29. septembra, Praha. Prehlásenie Vojtecha Jančíka, originál.

ABS Praha, f. MNB, a. č. MNB 68, zv. č. 5, Dr. Vojtech Jančík.

Prohlášení.

Beru na vědomí, že vyšetření, které bylo se mnou provedeno v ústředním sekretariátě 27. – 29. září 1949 není ukončeno.

1/ Zavazuji se, že pro další šetření budu příslušným soudruhům kdykoliv k dispozici.

79 Ladislava Kleňhová-Besserová (1912 – 1997), členka ÚV KSČ (1946 – 1971) a poslankyňa Národného zhromaždenia (1948 – 1968).
80 Adolf Pimpara (1910 – 1982), od roku 1949 člen komisie straníckej kontroly, po vzniku MNB prešiel do jeho štruktúr a stal sa vedúcim oddelenia pre vyhľadávanie trockistov. Od roku 1951 poslanec NZ.
81 Karel Šváb (1904 – 1952), vedúci bezpečnostného oddelenia ÚV KSČ, od septembra 1949 prešiel do štruktúr ministerstva vnútra, po vzniku MNB sa stal námestníkom ministra. Až do svojho zatknutia vo februári 1951 viedol vyšetrovanie vyšších straníckych a štátnych funkcionárov.

2/ Dále se zavazuji, že nikde s nikým a za žádných okolností nebudu o předmětu provedeného šetření hovořiti ani přímo, ani v náznacích.

3/ Současně se zavazuji, že do týdne podám písemnou zprávu, jak nyní provádím kádrovou politiku a jaké jsem vzal si ponaučení z minulosti. Jde konkrétně o to, že ve zprávě uvedu adresy a jména umístěných osob na důležitá místa z dělnických řad /kurýrní službou/.

4/ Jakmile si vzpomenu, že by určité okolnosti mohly objasnit průběh šetření, okamžitě tak písemně učiním, a to na adresu s. K o p ř i v y /kurýrní službou/.

Jsem si plně vědom, že nedodržení těchto závazků mělo by vůči mé osobě za přímý následek nejenom disciplinární stranické řízení, ale i soudní řízení trestní.

V Praze dne 29. září 1949

Vojtech Jančík v. r.

Branislav Kinčok • The beginnings of party investigation in the Communist Party of Czechoslovakia on the example of Vojtech Jančík

In 1949, in Czechoslovakia, not only did criminal penalties for persons whom the new regime marked as so-called class enemies begin in earnest, but his representatives working in the party and state apparatus gradually became the targets of repression. The affected officials became the subject of party investigations led by various specialised commissions. Vojtech Jančík, a post-war employee of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia and the Communist Party of Slovakia, was one of them. Based on the presented documents, it is possible to illustrate how the investigation on the party ground was handled in a specific transitional phase in the autumn of 1949, when the leadership of the Communist Party of Czechoslovakia succumbed to pressure from abroad and, as a result, the party investigation began to grow into a state security investigation.

Mgr. Branislav Kinčok, PhD. (1979)

Vyštudoval históriu na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Postgraduálne štúdium absolvoval na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V súčasnosti pracuje v Centra výskumu obdobia neslobody Ústavu pamäti národa. Vo svojej činnosti sa venuje politickým procesom v komunistickom Československu po roku 1948, činnosti štátnej bezpečnosti, ako aj problematike vojnových a povojnových vzťahov Červenej armády so slovenským obyvateľstvom. Je autorom študijnej pomôcky *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954* (2019) a spoluautorom monografie *Slovenskí generáli 1939 – 1945* (2013), *Gustáv Husák a jeho doba* (2015) a autorom desiatok vedeckých štúdií a odborných článkov. Kontakt: kincok@upn.gov.sk

DEPORTÁCIE SLOVENSKÝCH ŽIDOV V ĽUDÁCKEJ A NEOĽUDÁCKEJ EXILOVEJ LITERATÚRE

POPIERANIE ZODPOVEDNOSTI PREDSTAVITEĽOV VOJNOVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY NA DEPORTÁCIÁCH ŽIDOV

JAN RYCHLÍK

Nasledujúci text je prepracovanou verziou referátu predneseného 25. marca 2022 v Bratislave na konferencii k 80. výročiu zahájenia deportácií židov zo Slovenska. Cieľom referátu nie je samotný podiel činiteľov Slovenskej republiky a ich zodpovednosť za deportácie, ale výlučne kritika prác protagonistov a apologétov ľudáckeho štátu a jeho režimu vydaných pred rokom 1989 v cudzine a po roku 1989 čiastočne aj na Slovensku.¹

Slovenská exilová historická literatúra a publicistika pochádzajúca z prostredia ľudáckeho exilu² je pomerne rozsiahla, no prác zaoberajúcich sa explicitne prenasledovaním židov počas prvej Slovenskej republiky je pomerne málo.³ Je to celkom pochopiteľné. František Braxátor, autor knihy o slovenskom exile po roku 1968, na margo židovskej problematiky na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 výstižne napísal: „Ako trestanec, ktorý vlečie na nohe prikutú reťaz s ťažkou guľou, tak ťahá za sebou slovenský povojnový exil ťarchu slovensko-židovských vzťa-

hov.“⁴ Treba jednak dodať: túto reťaz aj guľu si povojnový exil pripevnil na svoje nohy viac-menej sám a dobrovoľne, lebo sa nedokázal odstrihnúť od tradície ľudáckeho režimu slovenského štátu, reprezentácia ktorého nesie za likvidáciu slovenského židovstva hlavnú zodpovednosť. Zodpovednosť za vyvraždenie slovenských židov sa snažila zložiť na nacistické Nemcko a slovenskú účasť ospravedlňovať okolnosťami, ktoré Slováci nemohli zmeniť. František Hrušovský (1903 – 1956) po vojne v americkom exile napísal: „Slovenská republika bola malým

štátom. Vznikla v nenormálnych a nepokojných časoch v komplikovaných podmienkach. Ak máme na zreteli tieto okolnosti, je jasné, že nemohla byť dokonalým štátom. Veľké, staré a silné národy mali svoje chyby a slabosti tiež. Slovenská republika nemôže byť odsudzovaná pre nedokonalosti spôsobené jej nezrelosťou, ani pre chyby ktoré urobila, ktoré ale v nejednom prípade boli dôsledkom vonkajších vplyvov.“⁵

Nedá sa povedať, že za dlhý čas medzi rokmi 1945 a 1989 by v exilových organizáciách nenastal v otázke prenasledovania židov určitý posun.

- 1 Až po prednesení referátu na uvedenej konferencii vyšla kniha Antona Hrubého *Mýtus a kult Jozefa Tisa* (Bratislava: Paradigma, 2022), ktorá sa čiastočne zaoberá rovnakou problematikou, no s dôrazom na snahu vytvárania Tisovho kultu.
- 2 Pojmy ako „ľudácky režim“, „ľudácky exil“, „ľudácka historiografia“ a pod. používam ako technické termíny. Termíny nemožno chápať ako pejoratívne, keďže samotní členovia a sympatizanti Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) sa označovali ako ľudáci.
- 3 Podrobnejšie pozri RYCHLÍK, Jan. Slovenská exilová ľudácka historiografie a publicistika a její ohlasy na Slovensku. In: GONĚC, Vladimír, ed. *Česko-slovenská historická ročenka 2014–2015: Centrum a Periféria v Československu: región a jeho formovanie. Vliv české a slovenské exilové historiografie na historiografii domácí. Církev, stát a česko-slovenské vztahy v první polovině 20. století. Ženská otázka a gender v československých moderních dějinách*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016, s. 153 – 172.
- 4 BRAXÁTOR, František. *Slovenský exil 68*. Bratislava: Lúč, 1992, s. 140.
- 5 HRUŠOVSKÝ, František. *This is Slovakia: A country you do not know*. 2nd ed., Cambridge, Ontario: Friends of Good Books, 1978, s. 81. [preklady tu citovaných anglických textov sú moje vlastné – pozn. J. R.]

Najvýraznejšími predstaviteľmi slovenského povojnového exilu boli zo začiatku Karol Sidor a Ferdinand Ďurčanský (Zdroj: anc; www.wikimedia.org)

Svetový kongres Slovákov (SKS) ako zastrešujúca inštitúcia slovenských exilových organizácií, ktoré sa hlásili k myšlienke samostatného Slovenska, síce 3. júla 1987 na VIII. generálnom zhromaždení v Toronte prijal rezolúciu odsudzujúcu prenasledovanie židov v Slovenskej republike za druhej svetovej vojny, no na druhej strane sa v dokumente uvádza toto: „V tejto súvislosti pripomínáme, že v danej dobe tragédia slovenských Židov by nebola bývala menšia v inej politickej konštelácii.“⁶ Deklarácia je iste posunom pozitívnym smerom, no je zrejmé, že autori nedokázali prekročiť vlastný tieň, lebo v nej nie je menovaný nikto konkrétne, a okrem toho sa nepravdivo tvrdí, že osud židov by bol za druhej svetovej vojny v štáte v nemeckej sfére vplyvu rovnaký aj za iného ako ľudáckeho režimu, hoci príklady Bulharska, Dánska, Fínska a čiastočne dokonca aj Rumunska svedčia o opaku.

Možno samozrejme ľudsky pochopiť, že toto odstrihnutie nemohli dosť dobre urobiť sami prominenti vojnovéj Slovenskej republiky v exile, či už to boli ľudia z okruhu Karola Sidora a jeho Slovenskej národnej rady v zahraničí, alebo ľudia z okruhu Ferdinanda Ďurčanského a jeho Slovenského akčného (neskôr oslobodzovacieho) výboru. Sidor ani Ďurčanský síce osobne na tragédii slovenských židov podiel nemali, lebo Sidor bol v čase deportácií vyslancom vo Vatikáne a Ďurčanský bol po salzburských rokovaníach na nátlak Berlína z politiky odstavený, no plnú zodpovednosť režimu za arizácie a spoluzodpovednosť za vyvezenie židov ani jeden explicitne neprijal, hoci Sidor v svojich spomienkach na diplomatickú misiu vo Vatikáne píše o diplomatickej demarši Svätej stolice proti deportáciám.⁷ Ferdinand Ďurčanský (1906 – 1974) dokonca 1. septembra 1949 v časopise *Slovak Information*

Service, vychádzajúcom v New Yorku, napísal: „Pre nás židovská otázka na Slovensku neexistuje. My sme demokrati v teórii i praxi, (sic!) preto je pre nás prirodzené, aby naši spoluobčania izraelského náboženstva požívali rovnaké práva v Slovenskej republike, v záujme oslobodenia ktorej bojujeme.“⁸ Teda, povedané inými slovami: čo bolo, bolo – my za nič nemôžeme, v budúcej Slovenskej republike, za ktorú bojujeme, bude všetko ináč ako v tej, ktorá tu bola v rokoch 1939 – 1945. O 24 rokov neskôr, na konferencii usporiadanej v Toronte 17. – 18. júna 1973, sa Ďurčanský k tejto myšlienke vrátil: „Antisemitizmus na Slovensku nemal žiadne rasové, ale výhradne politické, ekonomické a sociálne korene. Rasové prvky boli importované z Ríše [...] Dúfam, že sa dožijeme doby, keď židia vyvodlia z týchto faktov potrebné závery a zanechajú svojej protislovenskej (!) politiky. Naozaj nevidím dôvod, prečo nás odsudzujú viac, ako povedzme Maďarov, Rumunov či Poliakov.“⁹ Ináč povedané: židia podľa Ďurčanského tým, že opakovane kritizujú ľudácky režim vojnovéj Slovenskej republiky, *ipso facto* robia protislovenskú politiku. Pritom je to absurdný postoj: kritika ľudáckej Slovenskej republiky predsa neznamena kritiku slovenskej štátnosti ako takej, a už vôbec nie spochybňovanie práva Slovákov na vlastný štát.

Nie je samozrejme nič čudné na tom, že Ďurčanský, ktorý bol v rokoch 1939 – 1940 ministrom zahraničných vecí a súčasne aj ministrom vnútra Slovenskej republiky, bral akúkoľvek kritiku ľudáckeho režimu aj ako útok na seba a snažil sa preto za každú cenu politiku vlády vojnovéj Slovenskej republiky obhájiť. No jasne sa postavíť k spoluzodpovednosti tohto režimu

6 KATREBOVÁ-BLEHOVÁ, Beáta, ed. *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. 1. časť. Generálne zhromaždenia*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, dok. č. 39, s. 222.

7 SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. Scranton: Obrana Press, 1947, s. 142.

8 Citované podľa BRAXÁTOR, F. *Slovenský exil* 68, s. 140 – 141. Autor cituje Ďurčanského podľa jeho článku publikovaného v *Bulletine Svetového kongresu Slovákov 12/1973*. Originál tohoto článku som nemal k dispozícii.

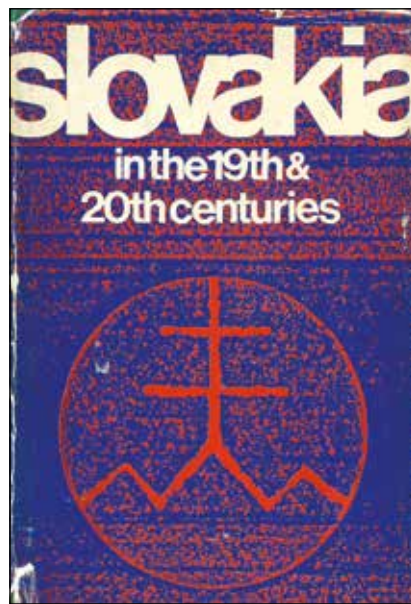
9 ĎURČANSKÝ, Ferdinand. *The Political Background of the Origin of the Slovak Republic*. In: KIRSCHBAUM, Jozef, Miloslav, ed. *Slovakia in the 19th and 20th Centuries*. Toronto: Slovak World Congress, 1973, s. 156.

za tragédiu slovenských židov nedokázala ani mladšia generácia exilu späť neskôr s činnosťou Svetového kongresu Slovákov, či už išlo o ľudí, ktorí zo Slovenska odišli po roku 1948, alebo až neskôr, najmä po roku 1968. Práve naopak: z tohto okruhu emigrantov vznikla skupina apologetov slovenského vojnového štátu, ktorí sa snažili a snažia za každú cenu ospravedlniť činnosť jeho hlavných protagonistov, najmä Jozefa Tisa, a vyviazať ich z politickej zodpovednosti za vyvezenie viac ako 58 000 židov zo Slovenska v roku 1942. Tu treba menovať najmä historikov Milana Stanislava Ďuricu (1925) a Františka Vnuka (1926), ktorí apologetike prvej Slovenskej republiky venovali prakticky celú svoju odbornú kariéru. V roku 1973, na už spomínanej konferencii v Toronte, Ďurica povedal: „Nesmieme zabudnúť na určité historické fakty. Na jar 1942 nikto na Slovensku (dokonca ani Tuka), nemohli poznať skutočný osud [deportovaných] židov; na druhej strane ostatní členovia vlády a sám prezident Tiso sa pokúšali zmäknúť dopad nespravodlivého Židovského kódexu a zachránili najväčší možný počet židov tým, že im udelili výnimky [...] Pravdepodobne by bolo možné vzdorovať Nemcom v tejto veci [v otázke deportácií – pozn. J. R.] viac energicky, ak by bola slovenská vláda jednotná a ak by Židia samotní, najmä v závere roku 1944, preukázali viac pochopenia pre situáciu a definitívne spolupracovali so Slovákami v tejto oblasti (sic!).“¹⁰

Obdobne aj František Vnuk v knihe *Sto päťdesiat rokov v živote národa* píše toto: „V marci 1942 došlo k najdrastickejšiemu zásahu proti

židom – k deportáciám do Poľska. Je to čin, ktorý nemožno ospravedlňovať ani zľahčovať. Túto tragédiu však nemožno hodnotiť izolovane a z perspektívy dneška. Je isté, že keby vtedy slovenskí politici boli bývali vedeli, čo sa vie dnes, k deportáciám by nebolo došlo. Politické vedenie Slovenska však uverilo Nemcom, ktorí ich uistovali, že tu ide iba o sústredenie židov z celej Európy do okolia Lublina, kde budú žiť vo vlastnej samosprávnej oblasti a budú si zarábať na chlieb prácou vlastných rúk.“¹¹ Obecne vzaté, v prácach Ďuricu a Vnuka je badateľná snaha zhodiť všetku zodpovednosť na nemeckých nacistov a exkulpovať slovenských predstaviteľov. A ak už nie je možná exkulpácia u všetkých politických činiteľov, vtedy je tu snaha aspoň za holokaust obviniť iba Vojtecha Tuku, a prípadne čiastočne aj Alexandra Macha, ale za každú cenu ospravedlniť prezidenta Jozefa Tisa, hoci práve jeho politická zodpovednosť je zásadná.

Literatúra týkajúca sa tzv. riešenia židovskej otázky na Slovensku písaná exilovými apologetmi ľudáckeho režimu Slovenskej republiky a ich slovenskými pokračovateľmi je na prvý pohľad celkom obsiahla. No ak sa pozorne pozrieme na poznámkový aparát prác o prenasledovaní židov písaných apologetmi ľudáckeho režimu, zistíme, že ide často o odkazy na tú istú literatúru a články, ktoré sa citujú stále dokola. Tým vzniká opticky dojem väčšieho počtu týchto prác, hoci v mnohých prípadoch ide vlastne o autoplagiáty. Po obsahovej stránke pritom všetky práce viac-menej iba opakujú tie isté argumenty, ktoré sa objavili v roku 1957 v slovensko-americkom časopise

Zborník z konferencie usporiadanej v Toronte v júni 1973. Jeho zostavovateľom bol Jozef Miloslav Kirschbaum (Zdroj: Archív J. Rychlíka)

Slovakia v štúdiu s názvom *Dr. Joseph Tiso and the Jewish problem in Slovakia* od Milana S. Ďuricu, vtedy ešte mladého historika.¹² Ďurica v neskorších desaťročiach recykloval svoj článok a postupne ho publikoval aj v rôznych jazykoch, pričom ale koncepcia sa nemenila.¹³

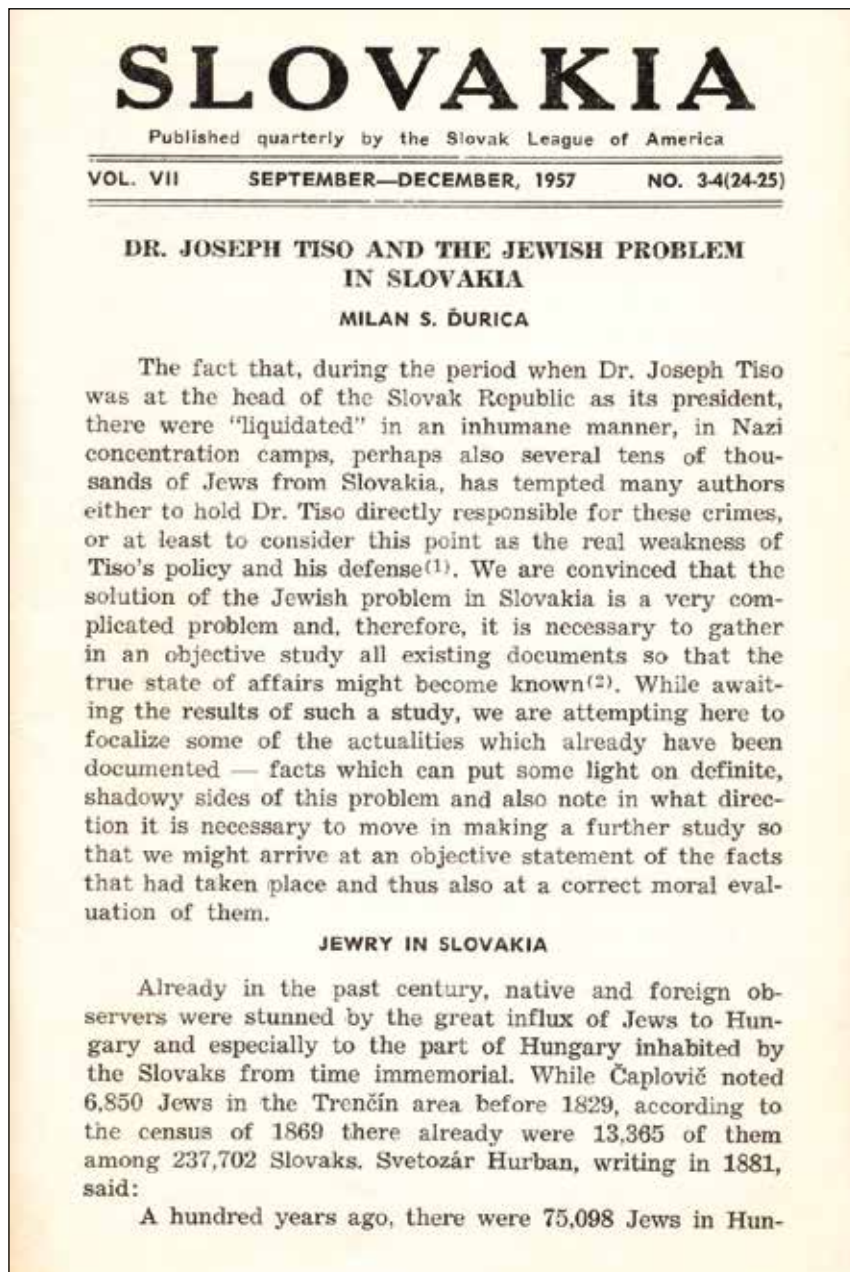
Hlavné body apologetiky politiky ľudáckeho štátu, a predovšetkým Jozefa Tisa, možno sumarizovať takto: protižidovské opatrenia na Slovensku boli veľmi mierne, vláde išlo iba o obmedzenie vplyvu židov proporcionálne k ich počtu (4 % populácie). Protižidovské opatrenia boli postavené na konfesionalnej, nie na rasovej základni; ak neskôr (v podobe Židovského kódexu z 9. septembra 1941) boli prijaté opatrenia na „rasovom“ základe,

10 ĎURICA, Milan Stanislav. *Slovakia during World War II*. In: KIRSCHBAUM, Jozef, Miloslav, ed. *Slovakia in the 19th and 20th Centuries*, s. 182.

11 VNUK, František. *Sto päťdesiat rokov v živote národa. Slovensko v rokoch 1843 – 1993*. Bratislava: Lúč, 2004, s. 208.

12 ĎURICA, Milan Stanislav. *Dr. Joseph Tiso and the Jewish Problem in Slovakia*. *Slovakia*, vol. VII, 1957, Nr. 3–4, s. 1 – 22. Stať vyšla na pokračovanie aj po slovensky v slovenských krajských novinách *Jednota*: ĎURICA, Milan Stanislav. *Dr. Jozef Tiso a problém židov na Slovensku*. *Jednota* (Middletown, Pa.), 1957, Nr. 3430–3436.

13 ĎURICA, Milan Stanislav. *Het Slovakije van Mgr. Tiso en de nazische Jodenvervolgung*. *Helmondse Courant*, 15. – 26. 1. 1962; ĎURICA, Milan Stanislav. *La Republica Eslovaca y la tragedia de los judios europeos*. Buenos Aires, 1957; ĎURICA, Milan Stanislav. *The Slovak Involvement in the Tragedy of Slovak Jews*. Albano Tere: Piovan editore, 1989; ĎURICA, Milan Stanislav. *Dejiny Slovenska a Slovákov*. 2. vyd., Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996, s. 162 – 163.

Štúdiá mladého historika Milana S. Ďuricu uverejnená v roku 1957 v slovensko-americkom časopise *Slovakia* (Zdroj: Archív J. Rychlíka)

stalo sa tak iba na nátlak nacistov a ich sympatizantov na Slovensku, teda Tuku a Macha. Tiso so Židovským

kódexom (ŽK) nesúhlasil a ani ho nepodpísal, vymienil si naopak, aby mohol z kódexu udeľovať výnimky, čo

aj „vo veľkej miere“ robil. Deportácie boli výsledkom nemeckého tlaku, ktorým nebolo možné zabrániť; okrem toho slovenská vláda nevedela, aký je skutočný osud deportovaných židov, domnievala sa, že idú do Nemecka na prácu. Ústavný zákon o vysťahovaní židov z 15. mája 1942 bol prijatý vlastne preto, aby sa deportácie obmedzili, lebo v ňom bol celý rad výnimiek. Tiso sám, keďže nemohol zachrániť všetkých židov, vydal veľké množstvo („niekoľko tisíc“) výnimiek. Tiso chcel na protest proti deportáciám abdikovať, no sami rabíni žiadali Tisa, aby zostal vo funkcii. Keď sa vláda dozvedela o skutočnom osude slovenských židov, deportácie zastavila (20. októbra). Deportácie boli obnovené až po obsadení Slovenska nemeckou armádou na jeseň 1944, no vtedy už boli realizované výhradne v nemeckej kompetencii a slovenská vláda ani prezident za túto akciu nenesú zodpovednosť. Časom sa objavili aj ďalšie, dalo by sa povedať podporné argumenty: Slovensko nemohlo ochrániť vlastných židov, lebo ich deportáciu žiadalo Nemecko; ak by slovenská vláda nevyhovela, hrozil nemecký zásah a možno aj okupácia, čo by znamenalo katastrofu pre slovenský národ.¹⁴

Rozoberme teraz jednotlivé body. Ľudácka historiografia a publicistika predovšetkým ignoruje fakt, že to nebolo nacistické Nemecko, ale slovenská vláda, kto na Slovensku konzekventne už v čase autonómie pripravoval a potom od apríla 1939 postupne uvádzal do praxe protižidovské opatrenia. Bokom ponecháva prakticky celý proces arizácie, maximálne naopak opakuje antisemitské stereotypy o židoch ako nástrojoch maďarizácie a hospodárskeho vykoisťovania, čím vlastne chce späťne

14 NARDINI, Lisa Guarda. *The Political Programme of President Tiso*. In: KIRSCHBAUM, Stanislav Joseph. *Slovak Politics. Essays on Slovak History in honour of Joseph M. Kirschbaum*. Rome: Slovak Institute, 1983, s. 232 – 237; VNUK, František. *Mať svoj štát znamená život: Politická biografija Alexandra Macha*. Bratislava: Odkaz – Ozveny, 1991, s. 287 – 293; GRÉBERT, Arvéd. Niekoľko poznámok na okraj politickej aktivity Jozefa Tisu v rokoch 1938 – 1945. In: BYSTRICKÝ, Valerián – FANO, Štefan, eds. *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1992, s. 212 – 216; HOFFMANN, Gabriel – HOFFMANN, Ladislav. *Katolícka cirkev a tragédia slovenských židov v dokumentoch*. Partizánske: G.print, 1994, s. 35 – 44.

celý arizačný proces rehabilitovať. Vypustením popisu protizidovských opatrení v rokoch 1939 – 1941 sa ale vo výklade prerušuje kauzálna reťaz udalostí: veď práve preto, že boli židia pozbavení majetku a možnosti zarábať si normálnym spôsobom na živobytie, vznikol na Slovensku sociálny problém v podobe 88 000 páriov, ktorí teraz boli štátu na ťarchu a s ktorými si úrady nevedeli rady.

Ako je známe, zo Slovenska bolo v čase medzi 25. marcom a 20. októbrom 1942 vyvezených do vyhladzovacích táborov viac ako 58 000 židov, z ktorých sa po vojne vrátilo iba asi 800 osôb. Dňa 20. októbra 1942 boli deportácie na nátlak zahraničia, Vatikánu, predstaviteľov oboch cirkví a aj správ o skutočnom osude deportovaných židov zastavené, no po potlačení Slovenského národného povstania a okupácii Slovenska v nich pokračovali, tentoraz už samostatne, nemecké bezpečnostné aj vojenské orgány. Ľudácka historiografia sa pri svojej apologetike preto sústreďuje na dve veci: 1) pokúša sa dokázať, že prezident Tiso zachránil výnimkami vysoký počet židov a pričínal sa spolu s ďalšími ľudáckymi politikmi, aby boli deportácie zastavené a 2) koncentruje sa na zodpovednosti nacistického Nemecka a jeho tlaku na deportácie, čo sa ale v skutočnosti týka iba obdobia od jesene 1944 do jari 1945.

Opakované tvrdenia o tom, ako Jozef Tiso zachránil niekoľko tisíc židov, jednoducho nie sú pravdivé. Údaje totiž opäť sprostredkovane vychádzajú z už spomínanej Ďuricovej štúdie z roku 1957 v *Slovakii*. Tu autor

v poznámke č. 77 na s. 21 uvádza, že „presný počet nie je známy“, ale výnimiek bolo „viac ako 9 000“. Vzápätí ale Ďurica sám tento údaj, ktorý neopiera o žiadny archívny materiál, ešte viac zahmlieva, keď sa odvoláva na akýsi rukopis posledného ministra národnej obrany Štefana Haššíka¹⁵, kde sa hovorí dokonca „asi o 15 000“ výnimkách. Ďurica aj cituje správu tajomníka nemeckého vyslanectva J. Luthera pre ministra zahraničných vecí Ribbentropa zo 17. augusta 1942, podľa ktorej už asi 35 000 židov na Slovensku má legitimácie chrániace ich pred vyvezením.¹⁶ V skutočnosti uvedené „pramene“ sú – mierne povedané – veľmi pochybné. Haššík, ktorý sa ako nitriansky župan „zaslúžil“ o implementáciu protizidovských opatrení, určite nie je hodnoverným svedkom a okrem toho žiadny jeho rukopis nikdy publikovaný nebol. Lutherova správa sa v skutočnosti týkala dočasného pozastavenia deportácií v auguste 1942 a nehovorí sa v nej špecificky o výnimkách udelených prezidentom republiky, ale o počte židov, ktorí zatiaľ zostávajú na Slovensku a o výnimkách obecne, teda aj tzv. rezortných, ktoré vydávali jednotlivé ministerstvá; týchto výnimiek bolo skutočne oveľa viac ako prezidentských, no na túto agendu prezident Tiso nemal žiadny vplyv, a preto nemá v tomto ohľade ani žiadne zásluhy. Formulácia textu tak, aby to vyzeralo, že záchrana 35 000 židov je práve Tisovou zásluhou, sa objavuje u Ďuricu aj v článku publikovanom v talianskom vydavateľstve Piovani v Albano Tere v roku 1989.¹⁷ Pritom 35 000 židov sa zachrániť nemohlo už aj

preto, lebo po augustovej prestávke deportácie pokračovali až do 20. októbra 1942. Po tomto dátume zostávalo na Slovensku asi 24 000 židov.¹⁸

Prezidentom udelených výnimiek podľa § 255 a § 256 židovského kódexu (vládne nariadenie č. 198/1941 Sl. z.), ktorými sa osoba stávala akýmsi „čestným árijcom“ a nevzťahovali sa na ňu (celkom alebo čiastočne) obmedzenia uvalené na židov, bolo v skutočnosti udelených v rokoch 1942 – 1943 asi osemsto až tisíc. Americký bádateľ James Mace Ward uvádza, že do konca októbra bolo výnimiek udelených iba 650, hoci neuvádza priamy odkaz na žiadny archívny prameň. Konštatuje, že ďalšie výnimky boli udelené židovským miešancom, na ktoré sa tiež vzťahovali obmedzenia židovského kódexu.¹⁹ Časť výnimiek bola preukázateľne udelená až po 20. októbri 1942, keď už boli deportácie zastavené, na druhej strane niektorým „výnimkárom“ bola neskôr prezidentská výnimka odobratá.²⁰ Osobný tajomník prezidenta Jozefa Tisa Karol Murín v roku 1943 uviedol pre novinára J. Adámyho-Arena, že „židovských žiadostí mali sme dosiaľ asi 20 000“, z toho sa kladne vybavilo „volačo vyše tisíc; z toho ešte musíme odrátať tie prípady, kde sme udelené výnimky znova odňali.“²¹ Keďže od deportácie zo Slovenska chránili nielen držiteľa („výnimkára“), ale aj jeho bezprostrednú rodinu, možno povedať, že celkom bolo takto z deportácií vyňatých približne 4 000 osôb. No tu treba povedať, že výnimky boli udelené najmä už dlhší čas pokrsteným židom alebo židom žijúcim v zmiešaných manželstvách, a na tieto

15 Štefan Haššík (1898 – 1985), pôvodne dôstojník, od roku 1919 aktívny politik HSL'S; 1935 – 1939 poslanec Národného zhromaždenia, 1940 – 1944 župan Nitrianskej župy, 1944 – 1945 minister národnej obrany a veliteľ Domobrany. Po vojne emigroval, žil v USA a v Argentíne. V roku 1947 v neprítomnosti odsúdený na trest smrti.

16 ĎURICA, M. S. Dr. Joseph Tiso and the Jewish Problem in Slovakia, s. 21 – pozn. č. 77.

17 ĎURICA, M. S. *The Slovak Involvement in the Tragedy of Slovak Jews*, s. 13.

18 KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa, 1991, s. 211.

19 WARD, James Mace. *Jozef Tiso. Kněz, politik, kolaborant*. Bratislava: Slovart, 2018, s. 267.

20 KAMENEC, I. *Po stopách tragédie*, s. 192.

21 Reportáž J. Arena *Dva dni zo života vodcu* publikoval *Kalendár Hlinkovej slovenskej ľudovej strany 1944*. Bratislava: Sekretariát HSL'S, s. 66 – 76. Tu citované podľa HRUBOŇ, Anton. *Ľudácka čítanka*. Bratislava: Promedia, 2019, s. 132.

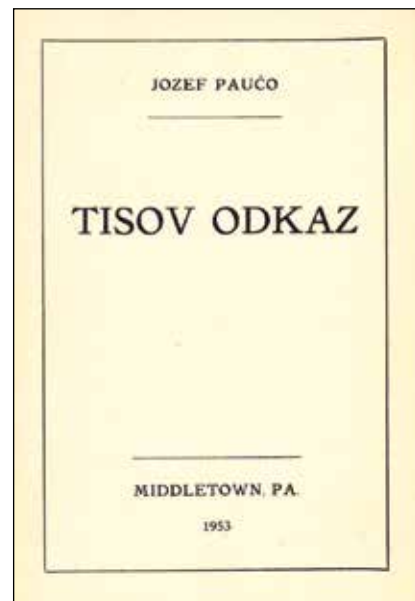
Historik František Hrušovský napísal po vojne v americkom exile monografiu *This is Slovakia* (Zdroj: Archív J. Rychlíka)

osoby sa deportácie aj tak nevzťahovali. Je celkom pochopiteľné, že najmä u konvertitov bol Tiso pod enormným tlakom cirkevných činiteľov ako aj Vatikánu. Okrem toho treba upozorniť, že výnimky vôbec neboli nejakým slovenským špecifikom: podobné ustanovenia nachádzame v protižidovských kódexoch prakticky všetkých satelitných aj okupovaných štátov; aj v samotnom Nemecku existovali výnimky pre určité kategórie tzv. chránených židov (Schutzjuden), na ktorých sa deportácie nevzťahovali.²²

V rôznych, najmä publicistických prácach, sa tiež objavuje tvrdenie, že Tiso hodlal abdikovať, ale sami slovenskí rabíni prezidenta žiadali, aby zostal v úrade. Aj toto je iba mýtus, dávno

už vyvrátený. Pri príležitosti 50. výročia zahájenia deportácií zo Slovenska sa v Banskej Bystrici uskutočnila medzinárodná konferencia. Izraelský historik slovenského pôvodu Ješajahu Andrej Jelinek sa tu v svojom vystúpení zaoberal aj otázkou údajnej žiadosti rabínov, aby Tiso zostal v úrade. Existenciu takejto žiadosti, najmä v písomnej forme, odmietol. Poukázal na to, že o návšteve delegácie rabínov u Tisa by sa bola musela zachovať písomná zmienka. Neexistuje ani žiadny písomný dokument s podobným obsahom. Jelinek celkom správne argumentoval tým, že je nemysliteľné, aby sa podobná akcia robila za chrbtom vrchného rabína Armina Friedera. V pamätiach krajského rabína Armina Friedera, publikovaných na Slovensku v roku 1993 jeho bratom Emanuelom, skutočne nie je o žiadnej podobnej žiadosti rabínov zmienka. Podané bolo iba memorandum židovských náboženských obcí s prosbou o ochranu (5. marca 1942) a osobný list židovských rabínov s tým istým obsahom, ktorý 8. marca 1942 osobne Armin Frieder Tisovi odovzdal.²³ Ani na jeden dokument neprišla žiadna odpoveď.

Argument, že slovenskí činitelia nevedeli, čo sa so židmi robí v okupovanom Poľsku, sa vyskytuje prakticky vo všetkých prácach. Tento argument je tiež problematický. Možno prijať, že nevedeli o masovej likvidácii židov, aspoň nie na začiatku, a celkom určite o spôsobe fyzickej likvidácie; no že židov nečaká v mieste určenia nič dobré, o tom všetci vedieť museli, alebo minimálne – vedieť mali. Slovenskí vojaci na východnom fronte, ktorí prichádzali na dovolenku, prinášali už v lete 1941 správy o tom, že nemecké špeciálne skupiny (Einsatzgruppen) za líniou frontu masovo zabíjajú židovské obyvateľstvo. Túto správu

V roku 1953 vyšla v USA knižne práca slovenského exulanta Jozefa Pauča s názvom *Tisov odkaz* (Zdroj: Archív J. Rychlíka)

mal od vysokých dôstojníkov slovenskej armády najneskôr koncom roku 1941 aj prezident Tiso a samozrejme aj minister obrany Ferdinand Čatloš.²⁴ Tiso teda musel vedieť, že židom v okupovanom Poľsku hrozí smrť, aj keď samozrejme o zabíjaní ľudí plynom vtedy vedieť nemohol. Správy, že deportovaní židia už nežijú, sa ale pomerne skoro začali šíriť po Slovensku, hoci boli nepresné. O tom, že s presídlencami niečo nie v poriadku, priniesli správy aj slovenskí železničari, lebo po určitom čase Slovenské železnice vysielali s každou súpravou jedného zamestnanca až do cieľovej stanice, aby bol zaistený okamžitý návrat súpravy.²⁵ No otázka, či slovenskí činitelia vedeli alebo nevedeli o skutočnom osude židov, v skutočnosti nie je podstatná a je vlastne zavádzajúca: žiadny štát predsa nemá právo pozbať vlastných občanov občianstva a vydať ich cudziemu štátu.

22 Porovnanie protižidovských opatrení rôznych štátov pozri FIAMOVÁ, Martina. *Protižidovské zákonodarstvo na Slovensku a v Európe*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2014.

23 FRIEDER, Emanuel. *Z denníka mladého rabína*. Bratislava: 1993, s. 50 – 51.

24 KAMENEC, I. *Po stopách tragédie*, s. 161.

25 HUBENÁK, Ladislav, ed. *Riešenie židovskej otázky na Slovensku (1939 – 1945). 2. časť*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry, 1994, dok. č. 157, s. 37.

Pokiaľ ide o argument, že Slovensko sa nemohlo ubrániť nemeckému tlaku na deportácie židov, aj tento argument bol už dávno vyvrátený. Vieme, že v roku 1942 tu z nemeckej strany žiadny enormný nátlak nebol, že slovenská vláda prijala nemeckú ponuku 3. marca 1942 bez diskusie a per rollam. Pre Nemecko bolo „konečné riešenie židovskej otázky“ dôležité, no nebolo predsa len počas vojny vo vzťahu k satelitom na prvom mieste. V žiadnom satelitnom alebo spojeneckom štáte, kde vláda deportácie čiastočne alebo celkom odmietla (najznámejší prípad je Bulharsko, ktoré odmietlo vydať židov z pôvodného bulharského územia, Fínsko, a aj okupované Dánsko), sa deportácie neuskutočnili; už preto nie, lebo bez

súčinnosti s bezpečnostnými orgánmi daného štátu sa nedali technicky realizovať. Keď mohla slovenská vláda deportácie 20. októbra 1942 zastaviť a žiadny nemecký zásah sa nestal, je jasné, že mohla deportácie aj vôbec nedovoliť. Základným úkolom a povinnosťou každého štátu je chrániť všetkých svojich občanov, vrátane tých, ktorí podľa vnútorného právneho poriadku nepoživajú plné občianske práva, čo bol v roku 1942 prípad slovenských židov. Žiadny štát nemôže zachraňovať jednu časť obyvateľstva na úkor inej časti. Ak by sme aj pripustili, že tomu tak bolo, teda že slovenský štát nemohol odolať nemeckému tlaku, potom by bol spochybnený samotný zmysel slovenského štátu. Nie je iste náhoda, že napr. maďarská vláda

síce v roku 1941 súhlasila s deportáciou židov bez maďarského občianstva, no vlastných židov až do nemeckej okupácie na jar 1944 chránila; podobne boli síce deportovaní židia z území okupovaných v apríli 1941 Bulharskom, ktorí nemali bulharské občianstvo, no nie samotní bulharskí židia.²⁶

Na záver bude vhodné citovať z článku *Slováci, Židia a dejiny* už spomenutého J. A. Jelinka, ktorý publikoval v septembri 1975 v exilovom časopise *Horizont*: „Bolo by načas, keby i časť slovenskej verejnosti, ktorej je drahá spomienka na Slovenský štát, povedala úprimne svoje mea culpa. Žiadať dialógy, ktoré zavážajú huncútstvom, zákernosťou a potmehúdstvom bez vyúčtovania s minulosťou nemá význam.“²⁷

Jan Rychlík • Deportations of Slovak Jews in the exile literature of Hlinka's Party and neo-Hlinka's Party supporters. Denying the responsibility of the representatives of the wartime Slovak Republic for deportations of Jews

The paper deals with how Slovak historians and publicists who left Slovakia abroad after 1945 dealt with the Slovak government's responsibility for the anti-Jewish measures and deportations of Slovak Jews in 1942. The author points out that they try to shift responsibility primarily to National Socialist Germany while the anti-Jewish laws were in fact primarily the result of domestic Slovak policy. This approach was partly adopted in Slovakia after 1989; in addition to exiled authors who returned to Slovakia or published here, it was also adopted by some domestic historians and publicists.

Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc. (1954)

Vyštudoval históriu a etnografiu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, titul CSc. (ekvivalent dnešného Ph.D.) získal v roku 1985 na Univerzite Sv. Klimenta Ochridského v Sofii, vedeckú hodnosť DrSc. v roku 1998 na Historickom ústave AV ČR v Prahe. Vyučuje na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe a na Fakulte pedagogickej a prírodovedno-humanitnej Technickej univerzity v Liberci. Vo svojej vedeckej tvorbe sa venuje moderným českým a slovenským dejinám 19. a 20. storočia a dejinám balkánskych štátov a národov. Je autorom kníh: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992* (2012, 2015), *Rozdělení Česko-Slovenska 1989–1992* (2012, 2022), *1918–Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Česko-Slovenska* (2018), *Československo v období socialismu 1945–1989* (2020), *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946* (2016, spoločne s manželkou Magdalénou Rychlíkovou), *Od minulosti k dnešku* (2013, spoločne s Vladimírom Penčevom) a spoluautorom kníh *Dějiny Bulharska* (2000, 2002, 2016), *Dějiny Chorvatska* (2007, 2011, 2020), *Dějiny Srbska* (2004, 2013, 2019), *Dějiny Makedonie* (2003, 2017), *Dějiny Slovinska* (2011), *Dějiny Ukrajiny* (2015, 2022). Popri tom publikoval viacero vedeckých štúdií a odborných článkov v Česku, na Slovensku a v zahraničí.

Kontakt: jan.rychlik@ff.cuni.cz

26 RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia a záchrana bulharských Židov v rokoch 1940 – 1944. *Studia Historica Nitrensia*, VIII, 2000, s. 179 – 202.

27 Citované podľa BRAXATOR, F. *Slovenský exil* 68, s. 148.

MIŁAVA – FORBASY – NAWOJOWA

PRÍBEH, KTORÝ MAL ZOSTAŤ ZABUDNUTÝ

ĽUBOMÍR OGURČÁK

Jedno staré latinské príslovie hovorí: „*Quod non est actis, non est in mundo. Čo nie je v spisoch, nie je na svete.*“ Všetko by bolo časom zabudnuté, žiadne svedectvo na dobu a ľudí. Občas musíme oživiť príbehy, ktoré by nemali zostať zahalené tajomstvom a mlčanlivosťou. Je to spomínanie a spájanie spomienok na všetko, čo sa vrylo do pamäti a vyvoláva staré spomienky. Stačilo málo a tajomný hrob na cintoríne vo Forbasoch (okres Stará Ľubovňa) mohol byť zabudnutý a s ním aj príbeh dvoch mladých ľudí, ktorí v ňom takmer polstoročie ležali. Len vďaka úsiliu ich rodiny tento hrob odkryl svoje tajomstvo a dal odpoveď na mnohé otázky.

Príbeh začína v susednom Poľsku, hneď za hranicami, kde v rokoch 1947 – 1949 pôsobila Polska Podziemna Armia Niepodległości (Poľská podzemná armáda nezávislosti, PPAN), ktorá mala aj svoju ozbrojenú divíziu „žandarmériu“ – krycie označenie partizánskej jednotky.¹ Smernica poľskej exilovej vlády v Londýne č. 1 320 z novembra 1944, určená pre podzemie, zdôrazňovala, že jeho činnosť sa má viesť v duchu znovuzískania nezávislosti štátu a ochrany poľského obyvateľstva pred vyhladzovaním. „*Prisahám na spásu svojej duše, že budem verný Poliak a katolík. Budem bojovať proti komunizmu a budem svedomite plniť príkazy svojich nadriadených. Prisahám, že zachovám tajomstvá organizácie, tak mi pomôž Boh,*“ to boli slová prisahy.

V SÚLADE S KATOLÍCKYM NÁBOŽENSTVOM

Organizácia PPAN bojovala za slobodnú vlasť a proti komunistickému systému, ktorý obmedzoval náboženskú slobodu a presadzoval násilnú kolektivizáciu. Podobne ako u nás, aj

v Poľsku boli ľudia povojnovým režimom prenasledovaní a kruto trestaní. Tvorcom organizácie a veliteľom, ktorý mal na starosti civilnú a vojenskú divíziu, bol poručík Stanisław Pióro – lesník z Nawojowej, v období hitlerovskej okupácie vojak 1. pluku podhalských strelcov. Organizácia zastrešovala okresy Nowy Sącz, Nowy Targ, Limanowu, Gorlice, Jasło, Krosno, Sanok a Brzozów.² Funkciu kaplána divízie, ktorej velil S. Pióro, vykonával jezuita Władysław Gurgacz (1914). Vojaci ho volali „otec“ a poskytoval im duchovnú podporu a dbal, aby akcie oddielu neboli v rozpore s katolíckym náboženstvom. V auguste roku 1949 bol zatknutý, odsúdený na smrť a 14. septembra zastrelený vo väznici Montelupich v Krakove. V roku 1992 ho rehabilitovali a v súčasnosti sa uvažuje aj o začatí procesu jeho blahořečenia. Jeho osobnosť reflektovala už aj poľská historiografia a kinematografia – v roku 2013 vyšla biografia s názvom *Władysław Gurgacz Jezuita wyklęty*,³ v roku 2020 boli knižne publikované jeho zápisky⁴ a v roku 2017 bol natočený film *Gurgacz. Kapelan*

wyklętych (réžia: Dariusz Walusiak, 76 min.).

Z PREVÁDZAČOV SA VYKEULI ZRADCOVIA

PPAN pôsobila do roku 1949 a jej činnosť sa skončila tragicky. Po zatknutí otca Gurgacza sa S. Pióro rozhodol so svojimi žoldnieri emigrovať do Rakúska. Celkovo malo odísť 13 osôb. Dvaja vojaci sa však rozhodli zostať doma, a tak poľsko-československú hranicu prekročil 14. augusta 1949 len 11-členný oddiel. Jeden z účastníkov tohto pochodu – Stanisław Ryba – spomína: „*Doma sme sa už nemohli vrátiť do normálneho života, čakali nás doživotné tresty a ohrozené boli aj životy ľudí, ktorí nám pomáhali. Šli sme cez Starý Sącz do Piwnicznej, kde sme prebrodili rieku Poprad a prešli na Slovensko.*“ Prevádzal ich kamarát z čias nemeckej okupácie Czesław Kowalewski „KOCZES“. Ukázalo sa však, že je to zradca a nasadeným agentom bol aj slovenský prevádzkač Štefan Gavula „KAROL“. Spoločná akcia poľských a slovenských bezpečnostných zložiek, ktoré ich počas úteku sledovali,

1 ŚLIWA, Maciej. Żandarmeria. Dzieje oddziału partyzantki antykomunistycznej w Beskidzie Sądeckim. *Almanach Muszyny*, 2008, s. 65 – 86.

2 Bližšie k osobe S. Pióro pozri LEBDOWICZOWA, Maria. *Stanisław Pióro „Emir”. Wspomnienia rodzinne*. Nawojowa, Piwniczna, Nowy Sącz, 2012.

3 GOLIŃ, Dawid, MUSIAŁ, Filip. *Władysław Gurgacz Jezuita wyklęty*. Kraków: WAM, 2013.

4 GURGACZ, Władysław. *Refleksje*. Warszawa: IPN, 2020.

Poručík Stanisław Pióro (Zdroj: www.tnml.lubowa.edu.pl)

Jezuita Władysław Gurgacz (Zdroj: www.bursa.jezuici.pl)

skončila naplánovanou likvidáciou celej skupiny na Milave pri Nižných Ružbachoch.

ZÁSAH OPÍŠAL, NESKÔR VŠETKO POPREL

Akcii velil poľský dôstojník tajnej polície Stanisław Wałach, v rokoch 1945 – 1952 náčelník okresných úradov národnej bezpečnosti v Chrzanowie, Limanowej a v Nowom Sączu. Viedol aj III. odbor vojvodského úradu bezpečnosti v Krakove. On sám celú akciu od jej prípravy, prechodu cez hranicu až po Milavu podrobne opisuje vo svojich spomienkach, ktoré vyšli knižne aj na Slovensku.⁵ Na jeho prosbu kapitán Ján Borguľa, zástupca krajského veliteľa bezpečnosti v Prešove a organizátor útoku zo slovenskej strany, v nich podrobne opisuje likvidáciu žandarmérie: „Na akciu som vybral tridsať dobrovoľníkov spomedzi príslušníkov štátnej bezpečnosti. Na miesto likvidácie som sa dostal ráno na svitaní. Rozmiestnil som ich po oboch stranách cesty a prikázal zaľahnúť do zemiačnika. Ozbrojení boli

samopalmi, dvoma ľahkými guľometmi a granátmi. Ja sám som mal samopal a ručný granát. Jedného príslušníka som nechal na ceste, aby dal znamenie po príchode autobusu s banditmi. Zbadal som autobus, ktorý zastal na mieste určenom na pascu. Vedel som, že majú z neho vystúpiť štyri osoby a až potom mali dať heslo na útok. Spozoroval som vodiča, sprievodcu, súdruhu Gavulu „Karola“ a Kowalowskeho „Koczesa“. To boli štyria, ale heslo neprichádzalo. Neskôr vysvitlo, že medzi nimi bol v autobuse aj jeden náš príslušník, ktorý nevystúpil na správnej stanici. Napokon sa to podarilo a vtedy som vydal rozkaz vpred a strieľajúc do vzduchu sme sa rozbehli k autobusu a začali strieľať do okien, aby sme banditov prinútili zaľahnúť na podlahu. Dvaja z nich vybehli z autobusu a dali sa na útek smerom k rieke Poprad. Oboch utekajúcich som začal prenasledovať spolu so súdruhom Kuchárom, ktorý jedného zložil (Michala Cabaka). Vrhol som sa za druhým, pričom sme po sebe strieľali. Bandita sa vrhol do rieky Poprad a začal plávať na druhý breh, kde bol les.

Keď som pribehol k rieke, nemal som v samopale už žiadny náboj. Vytiahol som z vrečka granát, odistil a hodil za plávajúcim, granát padol blízko banditu, ale nevybuchol. Vzal som ľahký guľomet od môjho príslušníka, ktorý práve pribehol, zaľahol som a vystrelil dve dávky. Druhá bola presná, bandita ostal na skale asi päť metrov od brehu (Adolf Cécure). Po jeho zlikvidovaní vrátil som sa k autobusu, kde moji ľudia končili odzbrojovanie ostatných členov bandy. Stanisław Pióro, vodca skupiny sa zastrelil sám, aby sa vyhol zatknutiu. Zajatcov sme previezli do Prešova, ošetrili a odtransportovali do Poľska. „Ešte pred smrťou v roku 1999 vypočúvala Wałacha Komisia pre vyšetrovanie zločinov proti poľskému národu. „Nebol som tam,“ klamal o akcii na Milave. Usvedčila ho ale jeho kniha, v ktorej sa pochválil svojimi úspechmi v boji proti „reakčnému podzemiu“.

NEŠETRILI ANI MŔTVYCH

V osudný deň bolo na Milave jedenásť Poliakov, čo mi potvrdili aj historici z Ústavu národnej pamäti v poľskom Krakove.⁶ V nedeľu 14. augusta 1949 zomreli v Milave dvaja ľudia – veliteľ Stanisław Pióro „EMIR“ a Adolf Cécure „LEW“. Tretí Michał Cabak „KUNA“ zraneniam podľahol ešte v ten deň v Prešove. Jeho hrob sa však nepodarilo nájsť. Zranenia prežili Marian Stanek „ZERO“ a Tadeusz Ryba „JELIEN“, ktorý nám zanechal svedectvo na túto tragédiu: „Na námestí v Starej Lubovni sme nastúpili do autobusu, ktorý nečakane zastal na Milave. Keď šofér vystúpil, tušili sme, že niečo nie je v poriadku, boli sme bezbranní, každý mal len pištoľ. A potom sa ozvali výstrely, ľahol som na podlahu autobusu, z okien padalo sklo, plechy boli samá diera po guľkách. Počul som stonanie zranených a začal som si spytovať svedomie. Keď ma do krku zasiahla guľka, myslel som, že som už mŕtvy. Od smrti som bol len centimeter. Naš veliteľ,

5 WAŁACH, Stanisław. *Akcje proti banditom*. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1971.

6 Osobný archív (ďalej OA) Ľ. Ogurčáka. Rozhovor v Krakove z 20. 5. 2022.

Žofia Dubjelová (Zdroj: Archív Ľ. Ogurčáka)

vidiac, že sa nedostaneme von, strelil si do hlavy a zomrel. Vedel, že ak ho dostanú, umučia ho. Bola v nich veľká nenávisť. Waľach chodil okolo zranených a kopal ich. Videl som kamaráta Józka Witowského ‚Rolanda‘ obeseného za nohy. Bol to krvavý pohľad. Mlátili nás palicami, Staneka, ktorý už ležal na nosidlách, Waľach zúriivo kopol do prestreľenej ruky, ktorú už mal znehybnenú a slovenským vojakom nariadil, aby nás stráži ako skutoční komunisti.“

Ostatných, ktorí prežili, previezli po ošetrovaní na veliteľstvo v Nowom Sączu a do Krakova. Súd sa konal v Nowom Sączu a rozsudok bol vynešený 22. októbra 1949. Marian Stanek, Tadeusz Ryba, Alojzy Legutko „ARION“ a Jan Majocha „URBAN“ dostali doživotie, Józef Witiwski „ROLAND“ a Jan Lichoń „JÁNOŠÍK“ boli odsúdení na 15 rokov väzenia.

NARIADILI RÝCHLY POHREB – BEZ RAKIEV

V nedeľu 14. augusta 1949 sa veriaci v neďalekej obci Forbasy chystali na svätú omšu, keď ich prekvapila streľba od Miľavy. Onedlho miestny občan Gabriel Keklák priviezol na voze dvoch mŕtvych Poliakov. Žandári obklúčili cintorín a nikomu nedovolili vstúpiť dnu. Ľuďom rozprávali, že priviezli banditov, tí im však neverili. Svedectvom o ich nevine bol pre nich ruženec, ktorý visel z ruky jedného z mŕtvych. Ľudia, ktorí boli svedkami tejto udalosti, boli presvedčení, že to museli byť dobrí ľudia, katolíci, ba

možno kňazi alebo rehoľníci, ktorí utekali na Západ. Ruženec má svoje miesto aj v tomto príbehu. Ich matky sa modlili za nich doma na kolenách vždy pri svätých omšiach, ktoré im slúžil otec Gurgacz v lese na poľnom oltári. Bol nariadený rýchly pohreb, do jedného hrobu bez truhiel. Eduard Dubjel zašiel za veliteľom oddielu strážiaceho cestu a ponúkol sa, že urobí jednoduchú truhlu z pár dosiek a zavolá kňaza, aby posvätil hrob a pomodlil sa nad mŕtvymi. Veliteľ to však nepovolil a prikázal čo najskôr ukončiť obrad. V jame boli dve telá, ležali jeden na druhom, zavraždení, zbití, zbavení cti a mena. Dvaja rodáci z Popardowej, neďaleko Nowého Sączu, spolubojovníci a kamaráti od detstva mali svoj spoločný hrob. Vo Forbasoch ležali od 14. augusta 1949 až do exhumácie 24. septembra 1997 Stanisław Pióro a Adolf Cectura.

MIESTNI SA STARALI O BEZMENNÝ HROB

Vďaka Žofii Dubjelovej – manželke Eduarda Dubjela – tajomný hrob bez mien nezanikol, ani sa naň nezabudlo. Chlapi dali na hrob kríž a nikdy na ňom nechýbali kvety. „Malá postava, ale veľkorysý srdce,“ takto si na Žofiu spomínajú Poliaci, ale aj na všetkých ľudí vo Forbasoch: „Veľmi milí, úctiví a pohostinní. Pán Boh im vynahradí ich starostlivosť o hrob.“ Pre ľudí v tejto malej obci to boli neznámi ľudia, a predsa, ako mi rozprával Štefan Matuščák, vždy na Sviatok všetkých svätých a na Dušičky prišli k ich hrobu zapáliť sviečky a pomodliť sa za nich, myslieť aj na ich matky, ktoré márne čakali na svojich synov, na ich rodinu, ktorá nič nevedela o ich osude. Trápila ich neistota, či sa im podarilo dostať na vytúženú slobodu, nik o nich nič nevedel. Mama S. Pióru sa modlila za živého a nie zomrelého syna. „Ale Boh vie najlepšie, aké modlitby potrebuje“, mala zlú predtuchu. Zomrela v roku 1960, nevediac, kde je jej syn pochovaný. Počas rokov prichádzali rôzne správy, ale boli to len dohady. Až keď sa Tadeusz Ryba v roku 1956 v rámci amnestie vrátil z väzenia,

vydal svedectvo o tragédii na Miľave, aj o smrti svojich kamarátov. Neskôr pracoval ako lesník a v roku 1993 bol rehabilitovaný. Zomrel v roku 2016 a pochovaný je na cintoríne v Nowom Sączu – Ząwadzcie.

PLAKAL NA HROBE KAMARÁTOV

V nasledujúcich rokoch postihnuté rodiny zasielali na úrady listy s prosbami oznámenia miesta posledného odpočinku obetí. Zostali však bez odpovede. Brat Stanisława Pióru niekoľko týždňov pred smrťou (v roku 1969) svojej dcéry Márii Lebdowiczowej a jej manželovi povedal: „Neviem, kde je jeho hrob a už sa to ani nedozviem. Viem, že je to na Slovensku. Z Piwnicznej to máte blízko, ak ho nájdete, zapáľte mu odo mňa sviečku.“ Hľadali však bezvýsledne, pretože v období socializmu sa o tejto téme mlčalo a ľudia sa báli hovoriť. Až po rokoch sa šťastie usmialo na Tadeusza Rybu. V Nižných Ružbachoch stretol starších manželov, Máriu a Jána Kubisa, ktorí ho poslali za starostom. Fabián Matava si pamätal na túto udalosť, pretože jeho zosnulá mama pracovala vtedy na poli a všetko videla. On mal vtedy 10 rokov a videl voz, ktorý viezol mŕtvych smerom k Forbasom. Spolu sa vybrali k dlho hľadanému hrobu: „Pred touto cestou, vrúcne som sa modlil o pomoc a mal som pocit, ako keby niekto viedol moje kroky, keď prešlo 48 rokov.“ Už 83-ročná Žofia Dubjelová, ktorá sa starala o hrob, pomaly kráčala cintorínom až na jeho koniec. „Tu je to!“ ukázala na hrob. Tadeusz Ryba padol na kolena a rozplakal sa, pretože tu mal ležať aj on so svojimi kamarátmi, so svojím veliteľom. Smrťi unikol len o vlások.

HROB VYDAL SVOJE SVEDECTVO

Objav hrobu všetkých potešil a padlo rozhodnutie okamžite vycestovať na Slovensko. Do Forbás prišli 31. augusta 1997 Tadeusz Ryba, Ján Rembiasz a jeho sesternica Mária Lebdowiczowa. Najprv navštívili Žofiu Dubjelovú, ktorá spomínala na augustovú nedeľu

Exhumácia obetí na cintoríne vo Forbasoch v septembri 1997 (Zdroj: LEBDOWICZOWA, M. Stanisław Pióro „Emir“)

v roku 1949 a rozprávala aj o hrobe. Navštívili aj farára Vladimíra Fajkusa a poprosili ho o pomoc pri žiadosti o exhumáciu. Pri nej (24. septembra 1997) bola už aj sestra Stanisława Pióru, Franciszka Basta. V hrobe našli kostry dvoch ľudí ležiacich na sebe, dve lebky a stopy zranení po posmrtných úderoch. Pióro mal v lebke dieru po výstrele, Cecur vybité zuby a zlomenú nohu v členku. Oficiálny protokol uvádza, že po vybratí pôdy do hĺbky 60 cm sa našla krabica od krému Nivea s poľským názvom. O niečo hlbšie kosti, ruženec a prsteň s orlom v korune. „*Tento prsteň nosil môj strýko Pióro, videla som ho na jeho prste,*“ zvolala Mária Lebdowiczowa a spoznal ho aj Ján Rembiasz. Vzali ho do rúk ako vzácnu relikviu. Neskôr, keď ho dali očistiť, sa však stratil. Ruženec sa odrážal od hliny a bol bez krížika. Vysoké čižmy so zvrškom a poltopánky spoznala Franciszka Basta, ktorá svojho brata vyprevádzala na cestu za slobodou. Našli sa aj gombíky a zvyšky plachty, ktorou boli prikrytí v hrobe. Už neboli pochybnosti, kto tam leží. Keď napoludnie zazvonil zvon, všetci stíchli a spoločne sa pomodlili. Tajomný hrob vydal po polstoročí svoje tajomstvo. „*Toto miesto hrobu nech zostane aj naďalej. Forbašania nech si zachovávajú pamiatku na týchto dvoch ľuďoch, v ich pamäti nech navždy zostane táto udalosť,*“ poprosil Ján Rembiasz. Poliaci prišli

Nawojowa – pohreb S. Pióra a A. Cecura (Zdroj: LEBDOWICZOWA, M. Stanisław Pióro „Emir“)

aj 28. septembra 1997, aby si pozreli miesto tragédie na Miľave. Sprevádzal ich Štefan Matuščák, ktorý sa podelil so svojimi spomienkami na túto udalosť. Do Forbás sa vracali poľnou cestou, ktorou viezli mŕtve telá Poliakov. Prechádzali okolo kríža a kaplnky, svedkami ich poslednej cesty.

PO POLSTOROČÍ SPOČINULI V RODNEJ ZEMI

Exhumované telá sa tak konečne mohli vrátiť domov. Pohreb na cintoríne v Nawojowej sa konal 11. novembra 1997 za veľkej účasti ľudí. Uložení v jednej rakve spočinuli pri pamätníku, ktorý pripomína padlých a zavraždených členov PPAN. Prišli aj hostia z Forbás. Svätú omšu celebroidval miestny kňaz Andrzej Dźwigaj, ktorý sa prihovoral aj početnej skupine mladých ľudí: „*Dnešná slávnosť je dôležitá najmä pre vás – mladých, mali by ste poznať skutočnú históriu našej krajiny a národa. Od ľudí, ktorí svoju mladosť zasvätili boju za slobodnú vlasť, učte sa láske k vlasti a službe pre ňu.*“ Slobodné Poľsko si konečne uctilo vojakov, ktorých komunistický režim odsúdil nielen na dlhoročný žalár, smrť, ale aj do zabudnutia.

Pred školou sv. Kingi v Maciejowa v obci Labowa bol 20. októbra 2012 odhalený obelisk s menami

14 vojakov PPAN. Sú tam aj mená Stanisława Pióra a Adolfa Cecura. Minister poľskej národnej obrany v roku 2016 ocenil posledných žijúcich členov PPAN zlatou medailou za zásluhy o obranu krajiny. V roku 2018 bola Stanisławowi Piórovi udelená posmrtná hodnosť kapitána. Žofia Dubjelová dostala v roku 2013 vysoké ocenenie a medailu od poľského Ústavu národnej pamäti. Stala sa nositeľkou ceny Svedok histórie Ústavu národnej pamäti Poľskej republiky. Cenu prevzala už po jej smrti dcéra Daniela Vyrosteková. Posledná žijúca pamätníčka tohto príbehu je Mária Lebdowiczowa (1934) z Piwnicznej. Bývalá učiteľka poľského jazyka a autorka viacerých publikácií z oblasti kultúry a histórie, ktorá tieto udalosti opísala.

Tento príbeh je stručnou rekonštrukciou udalostí a spomienok, ktoré som aj na prosbu už nežijúcich pamätníkov sprítomnil pre dnešok a pre budúce generácie pri príležitosti 25. výročia exhumácie. Je to aj príbeh mladých ľudí, ktorí za slobodu a spravodlivosť položili svoje životy. Nebyť rodiny, ich kamaráta, ktorý prežil a svedectiev ľudí vo Forbasoch, len málo pravdy by sme vedeli o tejto udalosti. Časom by bolo všetko zabudnuté, žiadne svedectvo, nijaký príbeh.

JOŽE PIRJEVEC

TITO A JEHO SOUDRUZI

Praha: Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 2022, 824 s.

Fenomén Josipa Broza Tita je nielen v balkánskom geopolitickom priestore prítomný aj po viac než štyroch desaťročiach od jeho úmrtia. Samostatné zvrhnutie cudzej okupácie, pohybovanie sa na najvyššom poschodí juhoslovanskej politiky po dobu 4 decénií, vytvorenie povojnovej zväzovej republiky i úspešné vzdorovanie generalissimovi Stalinovi urobili z Tita charizmatickú osobnosť obdivovanú mnohými obyvateľmi Západu, Východu aj tretích krajín. Slovinský profesor Jože Pirjevec, ktorý akademicky pôsobil aj v Talianskej republike, svoju knihu o Titovi a jeho najbližších spolupracovníkoch napísal po dlhodobom výskume juhoslovanských dejín 20. storočia. Po Úvodnom slove autora je rozsiahla kniha rozdelená na 12 kapitol venovaných jednotlivým životným etapám Tita a členom jeho kamarily. Prvá krátka kapitola, ktorá má čitateľa oboznámiť aj s osobnými

črtami juhoslovanského vodcu, je pritom príznačne nazvaná *Titove oči*.

Prvé roky budúceho maršala sú popísané v kapitole *Tito: mladosť a stredný vek*. Josip Broz uzrel svetlo sveta prvýkrát 7. mája 1892 v Kumrovci, nachádzajúcom sa v Chorvátsko-Slavónskom kráľovstve, slovinskej matke Márii a chorvátskemu otcovi Franjovi. Po vyučení v roku 1910 vystriedal viacero zamestnaní v Rakúsko-Uhorsku i Nemecku a politicky sa angažoval v sociálnodemokratickej strane. V roku 1912 narukoval do Rakúsko-uhorskej brannej moci, v rámci ktorej sa o 2 roky neskôr zúčastnil bojov na Severovýchodnom fronte proti cárskemu Rusku. Po zranení z roku 1915 padol do zajatia, obýval tábory v rôznych miestach Ruskej ríše a až v roku 1920 sa vrátil aj s manželkou Pelagiou do novovzniknutého Štátu Srbov, Chorvátov a Slovincov. Vstúpil do Komunistickej strany Juhoslávie (KSJ), a práve za komunistickú propagandu bol v roku 1928 v súlade s ustanoveniami zákona na ochranu štátu odsúdený na trest odňatia slobody v dĺžke 5 rokov, jeho žena aj malý syn pritom odišli do Sovietskeho zväzu (ZSSR). Po návrate z väzenia a pobyte vo Viedni napokon aj on odcestoval do Moskvy, kde s rodinou bývali v hoteli Lux prispôbenom pre pobyt zahraničných komunistov. Pôsobil ako lektor juhoslovanskej sekcie Medzinárodnej leninskej školy a na Komunistickej univerzite národnostných menšín Západu. Zúčastnil sa aj VII. „svetového“ kongresu tretej Komunistickej internacionály (KOMINTERNY) v roku 1935 s pseudonymom „Walter Friedrich“. O rok neskôr sa vrátil do Viedne a podieľal sa na organizovaní náboru juhoslovanských dobrovoľníkov do interbrigád v španielskej občianskej vojne. V súlade s rozhodnutím IV. celoštátnej konferencie Komunistickej strany Juhoslávie sa exponoval pri založení komunistických strán Slovinska a Chorvátska a v období 1937 – 1938 sa prevažne zdržiaval v Paríži, keďže vo Francúzsku v tom čase existovala vláda Ludového frontu. V tom období bol v Moskve popravený generálny

tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Juhoslávie Milan Gorkič (vl. menom Sommer), ktorý bol podľa Tita v službách „kráľovského režimu v Belehrade, Pilsudského vlády vo Varšave, anglo-francúzskych záujmov a jezuitov“. Jeho nasledovníkom na tomto poste sa stal práve Tito, menovaný do funkcie Kominternou. V predvojnovom období sa prevažne zdržiaval v centre svetového proletariátu – sovietskej Moskve.

Nasledujúca kapitola *Druhá svetová vojna* pojednáva o heroickom odboji národov Juhoslávie vedených J. B. Titom v rokoch 1941 až 1945. Po návrate do vlasti v roku 1940 zorganizoval namiesto prvého zjazdu strany po 13 rokoch, ktorý nebolo možné uskutočniť, len V. celoštátnu konferenciu KSJ, odsudzujúcu „obojstranne imperialistickú“ vojnu, prebiehajúcu v Európe už od roku 1939. Keď v apríli 1941 bola štátmi Osi napadnutá aj Juhoslávia, Vojenský výbor KSJ zverejnil výzvu k odboju nazvanú *Výzva národom Juhoslávie*. V súvislosti s vyhlásením nezávislosti Chorvátska sa Tito presunul na územie okupovaného Srbska, v tom čase mu jeho priateľka Herta Haasová porodila syna. Po napadnutí Sovietskeho zväzu Nemekom v júni 1941 sa Vojenský výbor zmenil na Najvyšší štáb národnooslobodeneckých partizánskych oddielov v Juhoslávii na čele s Titom. Na teritóriu okupovanej Juhoslávie vypuklo najväčšie povstanie spomedzi európskych krajín, ešte v rovnakom roku dokonca vznikla oslobodená Užická republika. V roku 1942 vytvorila Antifašistická rada národného oslobodenia Juhoslávie (AVNOJ), teda parlament juhoslovanských národov, aj vládu nazvanú Národný výbor oslobodenia Juhoslávie (NKOJ) ako protiváhu exilovej vlády monarchistov. Tito disponoval funkciou najvyššieho veliteľa Národnooslobodeneckého boja (NOB) a v júni 1943 bol v jednej zo zrážok s vojskami Osi ako jediný vrchný veliteľ armád Spojencov zranený na bojisku. V októbri 1943 mu bol udeľovaný rang maršala Juhoslávie a stal sa aj hlavou exekutívy ako predseda NKOJ.

O rok neskôr došlo k pokusu Wehrmachtu o zajatie J. B. Tita, ale získaná bola len jeho maršalská uniforma a samotný Tito ušiel do oslobodeného Talianska. V júni 1944 pritom uzatvoril dohodu s premiérom exilovej vlády Ivanom Šubašičom o základoch povojnového usporiadania Juhoslávie, ktorá sa mala stať federáciou. Už v máji 1944 pritom vzniklo v rámci armády aj Oddelenie pre obranu národa (OZNA), základ budúcej štátnobezpečnostnej agentúry. Ešte pred oslobodením vlasti navštívil Tito Moskvu a do metropoly Belehradu vstúpil krátko po porážke okupantov. V marci 1945 kráľ z exilu menoval trojčlennú regentskú radu a J. B. Tita za predsedu dočasnej vlády Demokratickej a federatívnej Juhoslávie. Maršal Tito v tom čase stal na čele štvrtej najväčšej armády Spojencov v Európe, ktorá mala vyše 800 000 vojakov.

Získaniu takmer absolútnej moci v štáte J. B. Tita je venovaná kapitola *Vítazstvo*. Uvedená je privlastňovaním si kráľovských vĺ, palácov a loveckých revírov zo strany premiéra Tita v povojnovom období, či rozširovaním jeho vozového parku luxusných automobilov. Maršal disponoval vlastnou plachetnicou, vlakom a dvorom nazývaným „maršalát“.

Povojnové obdobie je i predmetom kapitoly *Leto 1945*, pričom v rámci atrocít pri vysporiadaní sa s kolaborantmi bolo popravených asi 200 000 nepriateľov nového režimu. Rozhodujúcu moc v štáte mala Komunistická strana Juhoslávie so 141 000 členmi, na jej čele stál užší sekretariát tvorený Chorvátom J. B. Titom, Srbom Alexandrom Rankovičom, Slovincom Edvardom Kardeljom a Čiernohorcom Milovanom Đilasom. V krajine sa realizovali agrárna reforma a znárodnenie, do štátneho vlastníctva prešlo až 90 % všetkých podnikov.

Kapitola *Terst* popisuje najskôr obsadenie toho mesta 1. mája 1945 príslušníkmi Juhoslovanskej armády. V novembri 1945 sa uskutočnili v Juhoslávii parlamentné voľby, v ktorých zvíťazil Národný front vedený komunistickou stranou, jeho predsedom

bol navyše J. B. Tito. Prvýkrát mohli hlasovať aj ženy a zvolené Ústavodarné zhromaždenie, zložené zo Zväzovej skupštiny a Rady ľudu, nahradilo monarchiu Federatívnou ľudovou republikou Juhoslávia. V januári 1946 bola prijatá aj nová ústava, ktorá priznávala každej zo 6 zväzových republík právo na secesiu. V tomto roku došlo aj k premenovaniu OZNA na Správu štátnej bezpečnosti (UDBA). V rámci Parížskej mierovej konferencie bolo rozhodnuté o vytvorení samostatného Slobodného územia Terst, ktorý neskôr pripadol Taliansku, no jeho okolie sa stalo súčasťou Juhoslávie.

Kríza vo vzťahu ku ľudovodemokratickým krajinám východnej Európy je obsahom kapitoly *Vylúčenie Juhoslávie z Informbyra*. V septembri 1947 bolo v poľskej Szklarskej Porebe vytvorené Informačné byro komunistických a robotníckych strán 9 európskych krajín ako pokračovateľ v roku 1943 zrušenej Kominterny. V rámci boja proti vnútornému nepriateľovi sa trestné procesy nevyhli ani Juhoslávii – boli zatknutí minister ľahkého priemyslu a tajomník Komunistickej strany Chorvátska Andrija Hebrang, ktorý zomrel v roku 1949 vo väzení, i minister financií a generálny tajomník Národného frontu Sreten Žujović-Crni, ktorý si odsedel 2 roky. Kvôli snahe o samostatnú zahraničnú politiku boli juhoslovanskí vodcovia označení Moskvou za nakazených „trockizmom-bucharinizmom“ a rezolúciou Informbyra z júna 1948 zase za zodpovedných za vytvorenie „tureckého teroristického režimu“. Napokon sa podarilo v roku 1948 zorganizovať V. zjazd Komunistickej strany Juhoslávie, pričom predchádzajúci IV. sa uskutočnil ešte v roku 1927. V štáte sa rozpútal aj pohon na „informbyrovcov“, teda prívržencov Informbyra a predovšetkým Sovietskeho zväzu, odsudzujúceho teraz „krvavého psa Tita“. Koncentračný tábor pre vnútorných nepriateľov štátu bol zriadený na ostrove nazývanom Goli otok, prešli ním desiatky tisíc odporcov Titovho režimu. Vojenskú intervenciu proti Juhoslávii však podľa autora neschválilo

Josifovi Vissarionovičovi Stalinovi velenie Sovietskej armády. Proti režimu J. B. Tita tak vystupovali ostatné štáty východného bloku len v hospodárskej, politickej a ideologickej sfére, napr. na zasadnutí Informbyra v Maďarsku bola v novembri 1949 prijatá výstižná rezolúcia s názvom „Juhoslovanská komunistická strana v moci vrahov a špiónov.“ Vzťahy s Východom sa normalizovali až po smrti generalissima Stalina, Juhoslávia sa v rámci lavírovania medzi oboma blokmi studenej vojny angažovala výrazne v Hnutí nezúčastnených.

Prvým z najbližších spolupracovníkov Tita je uvedený Milovan Đilas, ktorý sa narodil v roku 1911 v Čiernej Hore a počas druhej svetovej vojny v komunistickej strane organizoval „červený teror“ proti kolaborantom i názorovým oponentom KSJ. Po oslobodení krajiny sa angažoval v glorifikácii J. B. Tita, bol ideológom režimu a participoval na hospodárskych benefitoch Titovho „maršalátu“, na vydržiavanie ktorého ročné náklady predstavovali v 60. rokoch až 450 miliárd dinárov. Patril k teoretikom špecificky juhoslovanského „samospprávneho socializmu“, v ktorom sa mal proletariát stať vlastníkom výrobných prostriedkov a robotnícka trieda sa postupne mala pretransformovať na technickú inteligenciu. Zavrnutie leninskej odchýlky od pôvodného marxistického učenia potvrdil aj VI. zjazd strany z novembra 1952, kde došlo k premenovaniu KSJ na Zväz komunistov Juhoslávie (SKJ). Obdobne sa aj Národný front s 8 000 000 členmi zmenil na Socialistický zväz pracujúceho ľudu, v období 1953 – 1954 bol pritom Đilas predsedom parlamentu a podpredsedom vlády. Napriek udeleniu straníckych trestov či vylúčeniu z KSJ až 123 000 straníkov v období 1950 až 1955 počet členov štátostраны stúpala, v roku 1954 ich bolo už 319 000. Keď pri svojich tázach o „odumieraní štátu“ prešiel Đilas i k úvahám o následnom „odumieraní strany“, bol v roku 1953 preradený, ako sa stalo zvykom v socialistických štátoch, na nižší post podpredsedu

vlády (výkonnej rady) a následne predsedu parlamentu. V januári 1954 sa dočkal vylúčenia z ústredného výboru SKJ (z jeho 135 členov až 130 vstúpilo do strany v dobe Kominterny a len 5 následne počas druhej svetovej vojny), pričom odstúpil i z funkcie hlavy Skupštiny. Aj zo strany Sovietskeho zväzu sa Đilas dočkal kritiky za svoj „buržoázno-anarchistický revizionizmus“. V roku 1955 bol odsúdený na podmienený trest odňatia slobody v dĺžke 1,5 roka, avšak po napísaní ďalšej „závadnej“ knihy ho za útok na štát a nepriateľskú propagandu v roku 1957 odsúdili na 7 rokov väzenia. Napriek podmienenému prepusteniu v roku 1961 bol o rok neskôr uznaný vinným za vyzradenie štátneho tajomstva i nepriateľskú propagandu a zároveň odsúdený na trest 5 rokov odňatia slobody. Z väzenia bol podmienenčne prepustený až v roku 1966 a nakoniec sa stal disidentom žijúcim v Taliansku. Zomrel v roku 1995 v Belehrade.

Slovinec Edvard Kardelj uzrel svetlo sveta prvýkrát v roku 1910 v Lublani a do komunistickej strany vstúpil už v roku 1928. V medzivojnovom období sa zdržiaval aj v Moskve, v dobe okupácie Juhoslávie však už bojoval v radoch partizánov vo vlasti. Zúčastňoval sa ako minister zahraničných vecí na príprave novej ústavy Juhoslávie z roku 1953, ktorá nahradila základný zákon z roku 1946. VII. zjazd strany z apríla 1958 sa uskutočnil v čase, keď Juhoslávia bola zo strany sovietskeho bloku ostrakizovaná za „revizionizmus“, zo strany Albánska za „metafyzický idealizmus“ a zo strany Číny dokonca za „antimarxizmus“. Ako technokrat sa Kardelj zasadzoval začiatkom šesťdesiatych rokov o hospodársku reformu v štáte nazvanú „nový ekonomický poriadok“, ktorá však skončila neúspešne. Významnú úlohu zohral ako predseda zväzového parlamentu aj pri vzniku prijatí ústavy z roku 1963, ktorá premenovala Federatívnu ľudovú republiku Juhoslávia na Socialistickú federatívnu republiku Juhoslávia. Autor všetkých povojnových ústav Juhoslávie E. Kardelj zomrel v roku 1979.

Srb Aleksandar Rankovič sa narodil v roku 1909 v Draževaci a členom komunistickej strany sa stal v roku 1927. Počas kráľovskej Juhoslávie bol väznený, ale už v roku 1940 sa stal organizačným tajomníkom KSJ. Od roku 1944 viedol Titovu tajnú políciu nazývanú Oddelenie pre obranu ľudu (OZNA), v období 1946 – 1953 zastával post ministra vnútra. Patril ku konzervatívnemu krídlu štátostrany, čo sa prejavilo aj v jeho vystúpení v pozícii 1. tajomníka SKJ na VIII. zjazde v decembri 1964. Stál na čele následníckej organizácie OZNA nazvanej UDBA, ktorá bola následne premenovaná na Službu štátnej bezpečnosti (SDS). Rankovič získal dokonca druhý post v štáte ako viceprezident Juhoslávie v rokoch 1963 až 1966, keď na túto funkciu rezignoval po obvinení, že: „vyvíjal protiústavnú činnosť a pracoval proti cieľom socialistickej spoločnosti“. Po stiahnutí sa z verejného života žil v Dubrovniku, kde zomrel v roku 1983.

Nástup novej generácie v užšom vedení Zväzu komunistov Juhoslávie je popisovaný v kapitole *Mladá garda*. V 60. rokoch 20. storočia sa technokrati režimu zaoberali prehlbovaním hospodárskej krízy v štáte i množstvom gastarbeitrov, ktorí odchádzali z krajiny za lepším zamestnaním do západnej Európy. Ekonomicky bola Juhoslávia na nižšej úrovni než Bulharsko či Rumunsko a rozdiely existovali aj vnútri federácie od najrozvinutejšieho Slovinska po najzaostalejšie Kosovo a Metohiju. SKJ pôsobila ako federácia 9 samostatných komunistických strán Chorvátska, Slovinska, Srbska, Macedónska, Čiernej Hory, Bosny a Hercegoviny, Kosova a Metohije, Vojvodiny a Juhoslovanskej ľudovej armády. V roku 1968 ani Juhoslávii neobišli študentské demonštrácie, v nadväznosti na potlačenie Pražskej jari bola popri armáde zriadená aj Teritoriálna obrana podliehajúca vedeniu jednotlivých republík a autonómnych oblastí. Na IX. zjazde štátostrany z marca 1969 bolo rozhodnuté o zriadení jej nového vrcholného orgánu – výkonného byra zloženého zo 14 členov s rotáciou

postu predsedu stojaceho na jeho čele. V tomto období sa aktivizovali aj emancipačné hnutia v Slovinsku a Chorvátsku, ich názoroví oponenti zo Srbska zdôrazňovali skutočnosť, že 40 % Srbov žilo mimo hraníc Srbskej socialistickej republiky. Výsledkom boli ústavné zmeny z roku 1971, ktoré priznali jednotlivým republikám vlastnú štátnosť i právo veta. Režimom prenasledovaní však boli členovia Masového hnutia (MASPOK), len v Chorvátsku bolo súdených asi 2 000 ľudí a z odvetví hospodárstva i kultúry bolo prepustených až 6 000 zamestnancov. Vo veľkom procese s 32 informbyrovcami, teda ľavicovými oponentmi Tita, boli uložené tresty odňatia slobody na spolu viac než 200 rokov. Aktivizovali sa aj ustašovskí emigranti zo zahraničia, jeden z nich mal dokonca prepašovať do krajiny otrávené fazuľové klíčky, ktorými mal kontaminovať stravu v armádnych kasárňach. V rámci emigrantských organizácií pôsobilo predovšetkým v krajinách východného bloku aj 3 500 informbyrovcov. Úspechy Tita tkveli začiatkom sedemdesiatych rokov v zahraničnej politike, sám navštívil Spojené štáty americké (USA) i ZSSR (kde obdržal Leninov rad aj hodnosť maršala) a do Belehradu zase pricestovali americký prezident Richard Nixon, či generálny tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu Leonid Brežnev. Príjmy z turistického ruchu boli v tomto období až vo výške 2 miliárd amerických dolárov (USD) ročne.

Kapitola *Titova staroba* pojednáva o poslednom decéniu jeho vlády, keď bola prijatá ústava z roku 1974 „republiky združenej práce“ tvorená až 406 článkami. Priama demokracia sa mala uplatňovať vo voľbách delegátov do zastupiteľstiev obcí, republík i federácie v základných organizáciách združenej práce. Samosprávu v rámci socialistickeho trhového hospodárstva mal zabezpečiť práve zákon o združenej práci z roku 1976, pozostávajúci až zo 671 článkov. Ekonomika krajiny výrazne stagnovala, inflácia sa pohybovala vo výške 35 % a zahraničný dlh až

v sume 16 miliárd USD. Na X. zjazde strany z roku 1974 bol Tito zvolený za jej doživotného predsedu, na základe novej ústavy sa stal aj doživotným prezidentom.

Ďalšie aspekty života juhoslovan-ského vodcu opisuje kapitola *Jovanka a tie ostatné*. Prvou Titovou manželkou bola od roku 1918 Ruska Pelagija Denisovová Belousovoová, z ich 4 detí prežil len syn Žarko. Krátko po rozvode z roku 1936 sa zosobášil s Nemkou Elzou Johannou Königovou, zastrelenou o 2 roky neskôr v Sovietskom zväze za údajnú špio-náž v prospech gestapa. V roku 1952 sa naposledy oženil s partizánkou Jovankou Budisavljevičovou, s ktorou žil až do smrti.

Záverečná kapitola *Titova smrť a jeho politický odkaz* poukazuje na kult osobnosti maršala a jeho faraón-ske sklony, o. i. bol držiteľom 13 zlatých šablí, 10 zlatých reťazí s briliantmi, 16 domácich a 99 zahraničných vyznamenaní. Koncom siedmej dekády minulé-ho storočia však bolo hospodárstvo Ju-hoslávie v zlom stave, zahraničný dlh sa pohyboval v sume 21 miliárd USD a nezamestnanosť predstavovala 6,5 % teda asi 750-tisíc osôb bolo bez práce. Josip Broz Tito zomrel 4. mája 1980 a na jeho pohrebe sa s ním za zvukov Internacionály rozlúčili hlavy štátov či vlád väčšiny krajín sveta.

Záver monografie je tvorený obra-zovou prílohou a menným registrom i použitými prameňmi a literatúrou. Práve množstvo primárnej aj sekundárnej literatúry obohatilo recenzovanú publikáciu obdobne ako archívne zdro-je nielen z územia republík bývalej Ju-hoslávie, ale i z USA, Nemecka, Ruska, Talianska, Veľkej Británie a Českej re-publiky. Monografia profesora Pirjeve-ca je výsledkom desaťročí jeho bádania v oblasti dejín juhoslovan-ského štátu a podrobne približuje životopis maršala Tita na pozadí jeho vývoja od obdobia kráľovstva, cez druhú svetovú vojnu až po záver epochy socializmu. Predstavu-je pritom pútavé čítanie pre všetkých záujemcov o históriu Balkánskeho po-loostrova v období dvadsiateho storočia.

Rudolf Manik

RUDOLF MANIK

Z DOKUMENTOV SLOVENSKEJ ADVOKÁCIE V EPOCHE SOCIALIZMU

Košice: vlastným nákladom, 2022, 516 s.

Z pera košického advokáta a právneho historika Rudolfa Manika už vzišlo viacero knižných monografií venovaných predovšetkým dejinám advokátskeho stavu na našom území. Tentokrát sa autorovi podarilo zozbierať a publikovať dokumenty viažuce sa na právny stav v slovenskej advokácii krátko pred pádom komunistického režimu v roku 1989. Ide o sumár interných predpisov, ktorými sa zástupcovia advokátskej profesie Slovenskej socialistickej republiky mali riadiť a ktoré im mali pomáhať v zjavne neľahkom poskytovaní právnej pomoci v dobe neslobody. Po úvode s názvom *Grande-entrée* je monografia rozdelená na šesť kapitol predstavujúcich úseky advokátskej profesie, ďalej epilóg, poznámky a autorov životopis.

Úvodné informácie v *Grande-entrée* sú spojené s informáciou o tom, že uplynulo práve šesťdesiat rokov, odkedy sa stali 1. januára 1952 účinnými ustanovenia zákona o advokácii č. 114/1951 Zb., ktorý kreoval socialistickú advokáciu na teritóriu

Slovenska. Prvou právnou normou, regulujúcou advokátske povolanie po „Februárovom víťazstve pracujúceho ľudu“, bol v rámci ľudovo-demokratického zriadenia už advokátsky poriadok č. 322/1948 Zb. Aj keď na základe tejto právnej normy došlo k unifikácii postavenia advokácie dovtedy odlišne upravenej v historických krajinách a na Slovensku, zmenil sa ňou individuálny výkon advokátskeho povolania v advokátskych kanceláriách na kolektívny v rámci krajských združení advokátov. Tak ako iné krajiny východného bloku, tak aj Československo takéto vykonávanie advokátskej profesie prevzalo zo ZSSR, až do pádu socializmu u nás tak advokáti pôsobili v advokátskych poradniach. Po roku 1948 však mnohí z nich boli z advokácie vylúčení a umiestnení na manuálne práce, niektorí z nich dokonca trestne stíhaní, ba aj popravení. V porovnaní s tridsiatymi rokmi 20. storočia klesol počet advokátov do roku 1961 až o takmer 90 %, na Slovensku ich tak svoje povolanie vykonávalo len 144. Proskripcie ich profesie komunistickým režimom potvrdzuje aj citácia dobového prehlásenia zverejnená autorom ako motto: „Právo vôbec a právnicki zejména jsou retardačním činitelem, komplikujícím a zpomalujícím naši cestu k socialismu.“

V poradí prvá kapitola približuje interné normy týkajúce sa personalistiky dobovo nazývanej kádrový úsek. Na základe uznesenia Ústredia československej advokácie č. 1/1967 o kádrovej práci, kádrovej, osobnej a prvotnej evidencii platilo, že „úspešné plnenie náročných úloh advokácie pri budovaní vyspelej socialistickej spoločnosti do značnej miery závisí na správnom výbere a rozmiestňovaní pracovníkov advokácie“. Podľa uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1972 o komplexnom hodnotení kádrov ku kritériám tohoto hodnotenia patrili napríklad „politická vyspelosť a triedna uvedomelosť“, ale i „osobná účasť v zápase proti buržoáznej a maloburžoáznej ideológii, oportunizmu, revizionizmu, antikomunizmu a malomeštiackym návykom“. Uznesenie Ústredia slovenskej

advokácie č. 1/1976 trestný poriadok definovalo priebeh trestného konania i napr. účasť zástupcov základných organizácií Revolučného odborového hnutia a Socialistického zväzu mládeže ako spoločenských organizácií na rozhodovaní trestných orgánov. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 5/1988 o systéme prípravy, výchovy a vzdelávania v slovenskej advokácii v článku II, § 8 zakotvilo, že „*výchova v advokácii je nevyhnutným nástrojom realizácie politiky KSČ, sleduje formovanie profilu socialistického advokáta a vychádza z programov zjazdov, uznesení ÚV KSČ, ÚV KSS*“. Podľa článku 2 uznesenia Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1989 o prijímaní uchádzačov o prácu v advokácii pri posudzovaní oddanosti socialistickému zriadeniu ČSSR patrilo medzi základné kritériá posúdenie „*triednosociálneho pôvodu, prostredia, v ktorom uchádzač vyrastal, angažovanosti rodičov prípadne súrodencov v prospech budovania socializmu, členstvo a aktivita v KSČ, SZM, ROH, ZČSSP, SZŽ, JSP, SZPB, prípadne v ďalších organizáciách NF*“.

Nerozsiahla kapitola *Medzinárodný úsek* je uvedená uznesením Ústredia československej advokácie č. 15/1966 o rozvoji medzinárodných stykov, riadení medzinárodnej agendy v čs. advokácii a povoľovaní zahraničných ciest pracovníkov advokácie. Podľa článku I tejto normy „*v riadení činnosti čs. advokácie na úseku medzinárodnom sa plne uplatňuje zásada demokratického centralizmu*“. K reprezentačným cestám advokátov súhlas udeľoval výbor Ústredia čs. advokácie, tak ako aj na cesty režijné, tieto však v súčinnosti so Slovenským výborom ústredia. Klientske cesty advokáti absolvovali so súhlasom predsedu Slovenského výboru ústredia a po okupácii ČSSR od 18. septembra 1968 sa súhlas vyžadoval i na súkromné cesty advokátov. Z medzinárodnej oblasti bol zverejnený tiež pokyn Ústredia československej advokácie č. 1/1968 o písomnom styku advokácie s cudzinou. V súlade s ustanoveniami tohto predpisu bolo odosielať všetky písomnosti do cudziny či zahraničným zastupiteľským úradom

v Československu odsúhlasované advokátom vždy vedúcimi advokátskych poradní.

V rámci *Úseku právnej pomoci a výchovy* sa možno oboznámiť s uznesením Ústredia československej advokácie č. 3/1964 o postupe advokátov pri uzatváraní zmlúv o poskytovaní právnej pomoci podľa nového Občianskeho zákonníka, ktorého obsahom sú pokyny na zabezpečenie jednotného postupu advokátov pri poskytovaní právnej pomoci, pričom v občianskoprávných vzťahoch konali za klientov krajské združenia advokátov ako socialistické organizácie. Uznesenie Ústredia československej advokácie č. 5/1964 skartovací poriadok a rámcový spisový plán stanovovalo pred vyraďovaním advokátskych písomností lehoty ich uschovávaní, ako napr. 30 rokov pri účtovných písomnostiach týkajúcich sa styku s cudzinou, 20 rokov pri mzdových listoch, 10 rokov pri syntetických kartách, súvahách a uzvierkach alebo 5 rokov pri výplatných páskach, inventúrnych zoznamoch či denníkoch pokladne. Podľa uznesenia Ústredia československej advokácie č. 6/1965 o ustanovení obhajcov a o zastavenie čo najvyššej úrovne obhajoby vo veciach patriacich do príslušnosti krajského súdu a vojenských súdov zoznam advokátov vykonávajúcich obhajoby ex offio viedlo Ústredie československej advokácie podľa návrhov krajských združení v súčinnosti so slovenským výborom, a to oddelene pre vojenské i krajské súdy. Uznesenie Ústredia československej advokácie č. 9/1965 o právach a povinnostiach advokátov a pracovníkov KZA zaviedlo signalizačnú povinnosť advokátov oznamovať vedúcemu advokátskej poradne nedostatky v činnosti súdov a iných orgánov, zistené pri poskytovaní právnej pomoci. Uznesenie Ústredia československej advokácie č. 10/1965, ktorým sa vydávajú pokyny k výkladu advokátskej tarify, umožňovalo zvýšenie alebo zníženie odmeny za poskytovanie právnej pomoci advokátmi, príp. poskytnutie tejto pomoci úplne bezplatne. V zmysle uznesenia Ústredia československej advokácie č. 4/1966

o pôsobnosti Zákonníka práce v advokácii sa tento pracovný kódex na advokátov vzťahoval subsidiárne, ich pracovný pomer bol spojený s členstvom v krajskom združení advokátov. Uznesenie Ústredia československej advokácie č. 3/1967 o vedení evidencie právnej pomoci-občianskoprávna pomoc upravovalo vystavovanie faktúr ako účtovných dokladov pri substitučnom a úplne či čiastočne bezplatnom poskytnutí právnej pomoci. Advokátske spisy boli rozdeľované podľa uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1969 o vedení evidencie právnej pomoci v advokácii na trestné (T), rodinné (R), občianskoprávne (O), zmluvné (Z), pracovné (P) a iné (I). Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 3/1970, ktorým sa vydávajú pokyny k niektorým otázkam obhajob osôb stíhaných pre trestný čin opustenia republiky, tvoria hospodárske zásady pri poskytovaní takejto pomoci, vymáhanie a odpis pohľadávok, pre účtovnú a devízovú evidenciu, pre evidenciu právnej pomoci i pre priznávanie pobádacích odmien. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 7/1970 o ustanovení obhajcov v niektorých trestných veciach sa týkalo obhajoby osôb stíhaných pre podozrenie zo spáchania trestných činov proti republike. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 2/1979 o stanovení paušálnej sumy náhrad výdavkov na poštovné, miestne prepravné a hovorné za úkon podľa § 13 vyhl. č. 50/1965 Zb. stanovilo výšku režijného paušálu, do ktorého neboli zahrnuté výdavky za poštovné do cudziny a medzimestské i zahraničné hovorné. V súlade s ustanoveniami uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 5/1981 o spisovom poriadku klientskych vecí sa spisové evidencie advokátov viedli na kartotečnom lístku klientskeho spisu s abecednými indexmi, v protokole klientskych spisov, a v samotnom klientskom spise. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 3/1988 o obmedzovaní a skvalitňovaní medziporadenských substitúcií bližšie konkretizovalo substitúciu pri zastúpení iných advokátskych poradní.

Z *Úseku riadenia* autor odprezentoval Uznesenie Ústredia československej advokácie č. 7/1964 o oznamovaní dôležitých trestných a občianskoprávných prípadov, ktoré určilo oznamovaciu povinnosť vedúcich advokátskych poradní o závažných trestných kauzách i niektorých osobných veciach advokátov. Tieto skutočnosti sa oznamovali krajským združeniam advokátov, Ústrediu československej advokácie a slovenskému výboru ústredia. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1978 organizačný poriadok Ústredia slovenskej advokácie za pomocné orgány ústredia stanovilo ekonomickú komisiu pre hospodársku oblasť, racionalizačnú komisiu pre otázky racionalizácie práce v advokácii a komisiu výchovy pre oblasť edukácie, ako aj študijné kolégium pre rozvoj študijnej činnosti zameranej na výkon právnej pomoci. Kresťan bol i aparát ústredia s oddeleniami kádrovej a personálnej práce, právnej pomoci, ekonomickým, kontrolnoinšpekčným ako i so sekretariátmi predsedu ústredia a vedúceho aparátu ústredia. Na základe uznesenia Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1979 o zabezpečení požiarnej ochrany na pracoviskách advokácie sa definovali povinnosti i zodpovednosť pracovníkov na úseku protipožiarnej ochrany, zriaďovanie požiarnych hliadok, vedenie požiarnych poplachových smerníc a požiarnych kníh, zavedenie požiarneho poriadku či absolvovanie požiarnych školení. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 4/1988 o obmedzení fajčenia expressis verbis zakázalo fajčenia vo všetkých kancelárskych miestnostiach okrem tých, kde pracovník sedel sám vrátane zariadení závodného stravovania či járd v služobných motorových vozidlách. Na druhej strane však bolo umožnené zriaďovať fajčiarske kútiky v advokátskych poradniach.

Kapitola *Úsek kontroly* je uvedená uznesením výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1983 o zásadách kontroly v slovenskej advokácii

prijatým na základe skutočnosti, že: „*Uskutočňovanie politiky KSČ v rozvoji národného hospodárstva a spoločnosti vyžaduje posilniť úlohy kontroly v štátnom riadení a pri presadzovaní ekonomických a ostatných dôležitých záujmov spoločnosti.*“ Kontrolnými orgánmi boli revízná komisia a výbor Ústredia slovenskej advokácie spolu s výbormi krajských združení advokátov. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 2/1986 o vybavovaní sťažností, oznámení a podnetov občanov v organizáciách slovenskej advokácie sa venuje prijímaniu, evidencii aj vybavovaniu týchto spôsobov obracania sa občanov na orgány advokácie Slovenska. Z ďalších noriem úseku kontroly je spomenuté i opatrenie výboru Ústredia slovenskej advokácie z 25. júna 1982 na zabezpečenie jednotnej aplikácie hospodárskych pravidiel poskytovania právnej pomoci, ktorého zámerom bolo „*zbaviť právo občana na poskytnutie právnej pomoci a jemu zodpovedajúce riadne plnenie povinností advokáta v ich vzájomnom vzťahu od finančných aspektov.*“ Opatrenie výboru Ústredia slovenskej advokácie z 31. mája 1983 na predchádzanie obohacovania z nestatočných zdrojov odsudzovalo „*meštiacke egoistické postoje*“ v rámci potierania podplácania, resp. korupcie v advokácii. Opatrenie z 22. januára 1986 na ďalšie prehĺbenie realizácie listu Predsedníctva ÚV KSČ z februára 1983 v podmienkach slovenskej advokácie, prijaté v súvislosti s bojom proti úplatkárstvu, do budúcnosti umožňovalo poskytovanie právno-poradenskej činnosti advokátmi výlučne v priestoroch advokátskych poradní, resp. na úradoch.

V poslednom *Ekonomickom úseku* je zastúpených najviac interných predpisov slovenskej advokácie z obdobia socializmu. V súlade s uznesením č. 2/1965 o inventarizácii hospodárskych prostriedkov v advokácii sa na výkon inventarizácie zriaďovali inventarizačné komisie pozostávajúce z 3 až 11 členov, pričom klasifikačné kritériá rozdeľovali

inventúry na fyzické a dokladové. Uznesenie výboru Ústredia československej advokácie č. 8/1966 o odmeňovaní práce advokátov a ostatných pracovníkov advokácie priznávalo advokátom základný plat vo výške 1 800 – 2 300 Kčs, ale napr. predseda Ústredia československej advokácie mal plat stanovený až v rozsahu 3 800 – 4 800 Kčs. S týmto predpisom súviseli uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 4/1972, ktorým sa určujú zásady na poskytovanie výkonnostných a mimoriadnych odmien a uznesenie výboru Ústredia československej advokácie č. 3/1968, ktorým sa vydáva platový poriadok pre odborných a administratívnych pracovníkov v advokácii. Plánovaním, vzťahom k štátnemu rozpočtu, použitím zisku či odpisovaním základných prostriedkov sa zaoberalo uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 2/1972 o hospodárení advokátskych organizácií. Na túto normu nadväzovali uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1975 o postupe pri odpustení a povoľovaní odpisov pohľadávok, uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1977 o zabezpečovaní preskúmavania účtovných dokladov, účtovných zápisov a obehu účtovných dokladov a uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 2/1981 o odpisovaní základných prostriedkov. Substitučné zastupovanie v krajoch Slovenskej socialistickej republiky bolo predmetom uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 3/1978 o ekonomickom postupe pri vnútrokrajových substitúciách. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 3/1981 o pokladničných operáciách v podmienkach advokácie bolo prijaté na vykonanie ustanovení vyhlášky predsedu ŠBČS a FMF č. 118/1972 Zb. o pokladničných operáciách v socialistických organizáciách, a to práve v podmienkach slovenskej advokácie. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 4/1981 o hospodárskych pravidlách poskytovania právnej pomoci advokátom výslovne

zakázalo preberať do úschovy vkladné knižky, predmety alebo prijímať depozitá. Výbory advokátskych organizácií rozhodovali o vyplácaní podielov na hospodárení týchto organizácií podľa uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 6/1981 o zásadách poskytovania podielov na hospodárskych výsledkoch. Uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1982 o zabezpečení hospodárnosti pri prevádzke motorových vozidiel advokátskych organizácií uvádzalo, že advokáti majú používať osobné motorové vozidlá „vzhľadom na prevádzkové potreby predovšetkým s motorom s obsahom valcov nad 1 500 cm³, napr. Volga GAZ 24 a Tatra 613 len po ubehnutí 90 000 km“. Súvisiacej problematike sa venovali uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1988 o používaní vlastných osobných motorových vozidiel pracovníkmi slovenskej advokácie pri pracovných cestách a uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 7/1988 o používaní referentsky vedených vozidiel v organizáciách slovenskej advokácie. Podrobnou smernicou pre účtovanie v advokácii je uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1986 o účtovnej osnove a záväznom rozvrhu účtov pre advokátske organizácie. Nadobúdanie vecí

do vlastníctva advokátskych organizácií a ich hospodárenie s majetkom, ktorý sa nachádzal v socialistickom spoločenskom vlastníctve predmetných organizácií, upravovalo uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 3/1986 o hospodárení s majetkom slovenskej advokácie. Na uvedenú normu nadviazalo uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 4/1986, ktorým sa vydáva Vzorová smernica pre ochranu majetku slovenskej advokácie. Čestný titul kolektív socialistickej práce pre advokátske poradne i kolektívy týchto poradní a tituly ako zaslúžilý pracovník slovenskej advokácie či vzorný pracovník slovenskej advokácie zaviedlo uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 1/1987 o oceňovaní pracovnej iniciatívy v slovenskej advokácii. Postup pri vypracovávaní prírastkového zoznamu, či zoznamu úbytkov v advokátskych knižniciach obsahovalo uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 2/1987 o evidencii, revízii a vyraďovaní knižného fondu v knižniciach slovenskej advokácie. Na základe uznesenia výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 8/1988 Experimentálny prémieový poriadok sa rozlišovali prémie za plnenie základného výkonu a prémie za plnenie vyššieho výkonu. Okrem advokátov

a advokátskych koncipientov boli súčasťou advokácie aj ďalší pracovníci ako vodiči, skladníci a pokladníci. Ich pracovnými vzťahmi sa zaoberalo uznesenie výboru Ústredia slovenskej advokácie č. 2/1989 o okruhu prác, pre výkon ktorých je nevyhnutné uzavretie dohody o hmotnej zodpovednosti.

Záver publikácie *Epilóg* je uvedený dobovým socialistickým mottom: „Slunce socialismu osvětluje cestu nové advokacie.“ Autor zdôraznil výrazné ingerencie štátu do advokácie v rokoch 1948 – 1989, čím táto prišla o svoju nezávislosť a s dobou totalitného režimu sa spája predovšetkým jej značná nihilizácia. Oboznámenie čitateľov s interným právnym prostredím, v ktorom advokáti pôsobili, poskytuje bližší náhľad na výkon ich profesie v časoch neslobody. Možno autorovi kvitovať, že sa mu podarilo publikovať vnútorné normy právnického povolania, ktoré pre záujemcov o právnu históriu doposiaľ neboli dostupné. Pri ich čítaní je zrejma odlišnosť výkonu právnickej profesie od slobodnej advokácie u nás po Nežnej revolúcii, predovšetkým už hlavne nie je platnou v texte zverejnená axioma: „Advokáti nemohou a nesmú prehližet spoločný zájem a cieľ, a to je prevýchova nášeho občana, směřující k vybudování komunistické společnosti.“

Henrieta Vojčíková

PAMÄTNÝ DEŇ RÓMSKEHO HOLOKAUSTU V DUNAJSKEJ STREDE

Inštitút pre romologický výskum, metódu a praktickú aplikáciu a mesto Dunajská Streda zorganizovali 2. augusta 2022 pietnu spomienku pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu pri celoslovenskom Pamätníku rómskeho holokaustu v Dunajskej Strede.

Pamätný deň rómskeho holokaustu pripomína likvidáciu rómskeho tábora v koncentračnom tábore Auschwitz – Birkenau pri Osvienčime, pri ktorom nacisti 2. a 3. augusta 1944 zavraždili

približne 2 900 Rómov. Počas druhej svetovej vojny bolo v Európe zavraždených do 500-tisíc Rómov. Z rasových dôvodov boli Rómovia prenasledovaní počas druhej svetovej vojny aj na území Slovenska, zavraždených bolo približne 1 000 Rómov. Ďalšie obeť pochádzali z územia arbitrovaných v novembri 1938 Maďarskom.

Za Ústav pamäti národa k Pamätníku rómskeho holokaustu položil veniec Patrik Dubovský.

Pamätník rómskeho holokaustu v Dunajskej Strede (Foto: Patrik Dubovský)

DEŇ PAMIATKY OBETÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU A VERNISÁŽ VÝSTAVY OBETE KOMUNIZMU NA SLOVENSKU

Ústav pamäti národa a mestská časť Bratislava – Staré Mesto zorganizovali pri príležitosti Dňa pamiatky obetí komunistického režimu 24. júna 2022 podujatie na Jakubovom námestí v Bratislave.

Úvodom podujatia položili k pamätníku obetiam komunizmu vence a kytice predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa Jerguš Sivoš, starostka Starého Mesta Zuzana Aufrichtová, poslankyňa Európskeho parlamentu Miriam Lexman, bývalý člen Európskej komisie Ján Figel' a zástupcovia bývalých politických väzňov.

V nasledujúcich príhovoroch Jerguš Sivoš pripomenul osudy dvoch obetí slovenskej časti Železnej opony. Dorota Kováčiková bola pri úteku za slobodu do Rakúska vo veku 23 rokov zastrelená príslušníkmi Pohraničnej stráže. Emila Lukovského Pohraničná stráž postrelila a ťažko zraneného uniesla späť do Československa už z rakúskeho územia. Komunistický režim ho následne izoloval v psychiatrickej liečebni.

Bývalý politický väzeň Branislav Tvarožek priblížil podmienky vo väzenskom tábore Jáchymov, v ktorom bol väznený počas svojho päťročného trestu za pomoc svojmu bratrancovi, ktorý utiekol do zahraničia.

Pre Zuzanu Aufrichtovú je poctou, že sa na území bratislavského Starého

Výstava Obete komunizmu na Slovensku na Jakubovom námestí v Bratislave
(Foto: Michal Miklovič)

Mesta nachádzajú pamätníky pripomínajúce obdobie neslobody, vrátane pamätníka obetiam komunizmu na Jakubovom námestí, pri ktorom mestská časť s Ústavom pamäti národa už dlhodobo uskutočňuje spomienkové podujatia.

Podľa europoslankyne Miriam Lexman Európa zabúda na zločiny komunizmu a pokračujúcou ekonomickou spolupracou posilňuje nedemokratické režimy vo svete. Za morálnu povinnosť považuje pokračovať vo výstavbe nových pamätníkov a múzeí venovaných obdobiu neslobody na Slovensku.

Vedúci oddelenia audiovizuálnej tvorby Ústavu pamäti národa Ján Endrődi predstavil novú výstavu z produkcie Ústavu pamäti národa Obete komunizmu na Slovensku. Výstava na 16 paneloch približuje kategorizáciu obetí a formy represie, ktorou sa komunistický režim snažil zlomiť odpor verejnosti a upevniť svoje mocenské pozície. Súčasťou jednotlivých panelov sú aj príbehy konkrétnych ľudí, ktorých životné osudy perzekúcie zasiahli. Výstava bola pre verejnosť prístupná do 12. júla 2022.

SPOMIENKA NA REHOĽNÉ SESTRY V OBDOBÍ LIKVIDÁCIE KLÁŠTOROV

Dňa 28. júna 2022 sa v Kláštore školských sestier sv. Františka v Liptovskom Mikuláši – Okoličnom konalo podujatie pripomínajúce si životné svedectvo 12 rehoľných sestier tejto komunity počas komunistického režimu.

Súčasťou podujatia bola svätá omša, ktorú celebroidli P. Tadeáš Mikuláš

Král OFM, kňaz – františkán zo Spišskej Kapituly, a miestny kaplán Štefan Štellmach. Po nej sa predseda Konfederácie politických väzňov Slovenska Peter Sandtner prihovril rehoľnej komunite, vyzdvihol ich vernosť svojmu povolaniu a odhodlanosť počas komunistického režimu. Prítomným

rehoľným sestrám odovzdal pamätné medaily KPVS ako výraz vďaky a uznania za ich životné svedectvo. Ocenenými rehoľnými sestrami boli Viliama Štefánia Mihalusová, Ludvika Olga Kucková, Mariola Anna Dúbravcová, Petra Mária Mendrošová, Etela Ocilková, Kristiána Rozália Šebestová, Alojzia

Františka Fendeková, Cecília Marta Kyšková, Viktória Vincencia Zañová a zosnulé Paula Magdaléna Oroszová, Emerencia Ružena Čarnogurská a Natália Bernardína Náhallová.

Všetky uvedené rehoľníčky boli 29. augusta 1950 počas likvidácie ženských rehoľí komunistickým režimom v tzv. Akcii R násilne internované v centralizačnom Kláštore pod Znievom. Odtiaľ boli 19. októbra 1951 vyvezené a násilne internované v Šumperku, kde pracovali ako továrenské robotníčky pri spracovaní ľanu. V neskorších rokoch boli preložené na prácu v rôznych zaopatrovacích ústavoch v Československu.

Zástupca Ústavu pamäti národa Lukáš Obšitník následne v príhovore poukázal na dôležitosť pripomínania a uctenia si obetí nespravodlivého

komunistického režimu, aby sa zachovávala pravdivá pamäť spoločnosti. Vyzdvihol odvahu a statočnosť rehoľných sestier, ktoré napriek enormnému tlaku bývalého režimu odmietli vystúpiť z rehole a zostali verné svojmu povolaniu, a tým tak dávali príklad a inšpiráciu pre mnohých ďalších v odpore proti režimu. Uviedol, že „*práve takéto prejavy statočnosti sa významne prispievajú k obnoveniu našej slobody, pretože navzdory pochmúrnosti doby ponúkajú svetlo pravdy a dobrého života. Práve to býva hybnou silou zmien k lepšiemu*“. Prítomným rehoľným sestrám sa poďakoval za ich životné svedectvo a odovzdal im dekréty o priznaní postavenia veterána protikomunistického odboja, ďakovné listy predsedu Správnej rady ÚPN a pamätné medaily za odpor proti komunistickému

Ocenené rehoľné sestry (Foto: Lukáš Obšitník)

režimu. Zosnulé rehoľné sestry dostali uvedené ocenenia in memoriam.

NOVÝ PAMÄTNÍK OBETIAM KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Dňa 3. júla 2022 sa v obecnom parku vo Veľkých Kozmálovciach konalo slávnostné odhalenie pamätníka s menami 12 miestnych občanov a rodákov, ktorých komunistický režim v rokoch 1948 až 1989 z politických dôvodov odsúdil, poslal do väzenia alebo umiestnil do Pomocných technických práporov (PTP). Nachádzajú sa medzi nimi štyria roľníci, ktorí odmietali vstúpiť do jednotného roľníckeho družstva, tri osoby, ktoré sa dopustili deliktov verbálneho charakteru a 5 brancov, ktorých komunistický režim zaradil do PTP. Najtragickejší osud postihol Petra Danieliča, ktorý v rokoch 1948 – 1951 vykonával funkciu poslanca Národného zhromaždenia v Prahe za Stranu slovenskej obrody. Štátny súd v Prahe ho 31. júla 1951 odsúdil vo vykonštruovanom politickom procese za trestný čin velezrady na trest odňatia slobody v trvaní 20 rokov. Trest si odpýkával v Jáchymovských uránových baniach, kde v neľudských podmienkach pracoval ako lámač uránovej rudy.

Akt slávnostného odhalenia pamätníka vykonal starosta obce Tomáš Báfa spoločne s predsedom

Slávnostné odhalenie pamätníka (Foto: Katrin)

občianskeho združenia Rodáci Veľké Kozmálovce a pracovníkom Ústavu pamäti národa Branislavom Kinčom. Obaja vo svojich príhovoroch zdôraznili potrebu pripomínať si

obete všetkých nedemokratických režimov, ktoré v 20. storočí pôsobili na území Slovenska. Pamätník následne vysvätil vdp. dekan Miroslav Kostolný.

SPOMIENKA NA 72. VÝROČIE ZRUŠENIA KŇAZSKÝCH SEMINÁROV

Dňa 26. júla 1950 sa stalo účinným vládne nariadenie o bohosloveckých fakultách, ktoré zrušilo všetky diecézne a rehoľné učilišťa. Bolo súčasťou mocenského zásahu komunistického režimu voči katolíckej cirkvi, ktorý sa okrem iného prejavil zatváraním kláštorov (Akcia K) a pravoslavicizáciou gréckokatolíckych kňazov (Akcia P) v apríli 1950 a zásahom voči ženským rehoľiam (Akcia R) v auguste 1950.

Na stránčke previerky bohoslovcov, ktorým malo byť v zmysle vládneho nariadenia povolené ďalej študovať, sa dostavilo len 39 z 208 bohoslovcov. Väčšina bola po nútenom ukončení štúdia zaradená do pomocných technických práporov, kde im základná vojenská služba bez zbrane bola rozkazom ministra národnej obrany predĺžená na neurčito. Z pomocných technických práporov boli prepustení až koncom roku 1953 po takmer 40 mesiacoch práce na stavbách a v baniach.

V rámci spomienky, ktorá sa uskutočnila 26. júla 2022 v Novej

Jozef Slieпка si preberá od predsedu SpR ÚPN dekrét veterána protikomunistického odboja. Vľavo ocenený Anton Paulech (Foto: Peter Jelínek)

Dubnici, ocenil predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa Jerguš Sivoš dvoch niekdajších bohoslovcov a zaradcov v pomocných technických práporoch. Dekrét veterána

protikomunistického odboja odovzdal Jozefovi Sliepkovi a pamätnú medailu ÚPN Antonovi Paulechovi. Oba ocenení v roku 2022 oslávili 95. narodeniny.

PAMÄTNÝ DEŇ OBETÍ HOLOKAUSTU A RASOVÉHO NÁSILIA

Ústav pamäti národa si pripomenul Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násilia. Podpredsedníčka Správnej rady ÚPN Marína Zavacká a riaditeľka Kancelárie ÚPN Adela Martinčovičová položili veniec k pamätníku holokaustu na Rybnom námestí v Bratislave.

Zástupkyne ústavu sa tiež zúčastnili spomienkového aktu pri pamätnej tabuli venovanej obetiam holokaustu spomedzi zamestnancov ministerstva financií. S prihovormi vystúpili okrem Maríny Zavackej aj predseda Židovskej náboženskej obce Bratislava a člen Dozornej rady ÚPN Tomáš Stern a Peter Švec, predseda slovenskej pobočky Medzinárodného kresťanského veľvyslanectva Jeruzalem, ktoré organizuje verejné čítanie mien obetí holokaustu. Mená obetí holokaustu spomedzi zamestnancov ministerstva,

M. Zavacká a A. Martinčovičová pri pamätníku holokaustu na Rybnom námestí v Bratislave (Foto: Ján Endrödi)

ktoré dohľadal Ústav pamäti národa, čítala generálna tajomníčka služobného úradu Veronika Gmitterko a ďalší

zamestnanci ministerstva. Spomienkový akt pripravil a moderoval Martin Štuk.

PIETNA SPOMIENKA NA OBETE OKUPÁCIE Z 21. AUGUSTA 1968 V BRATISLAVE

Dňa 19. augusta 2022 sa v Bratislave na Šafárikovom námestí uskutočnila pietna spomienka na obete okupácie z 21. augusta 1968. Pietnej spomienky organizovanej Konfederáciou politických väzňov Slovenska a Univerzitou Komenského sa zúčastnili, vence položili a s príhovormi vystúpili traja najvyšší ústavní činitelia Slovenskej republiky – prezidentka SR Zuzana Čaputová, predseda Národnej rady SR Boris Kollár a predseda vlády SR Eduard Heger.

Za Ústav pamäti národa veniec k pamätnej tabuli Danky Košanovej, Jána Holíka a Stanislava Siváka položil a s príhovorom vystúpil Peter Jašek, riaditeľ Centra výskumu obdobia neslobody. Vo svojom príhovore prirovnal pokus o reformu komunistického režimu k „úprave fasády zle postaveného domu, ktorého základmi bola na triednej nenávisti postavená ideológia, múrmi tragická železná opona oddeľujúca nás od demokratických štátov a pomyslenou strechou

Zástupcovia Ústavu pamäti národa položili veniec k pamätnej tabuli na Univerzite Komenského (Foto: Martin Petřík)

perzekúcie tisícov nevinných občanov.“

Po pietnej spomienke pri pamätnej tabuli na Šafárikovom námestí položili

zástupcovia ÚPN veniec aj k pamätnej tabuli ďalšej obete augustovej invázie – Petra Legnera na Námestí SNP.

PIETNA SPOMIENKA NA NESPRÁVODLIVO VÄZNENÝCH KOMUNISTICKÝM REŽIMOM V LEOPOLDOVE

Konfederácia politických väzňov Slovenska každoročne organizuje v Leopoldove pietnu spomienku na nespravodlivo väznených komunistickým režimom. Tento rok sa uskutočnila 20. augusta 2022.

Hlavnou časťou podujatia bola pietna spomienka pri bráne leopoldovskej väznice. Za Ústav pamäti národa položil veniec k pamätnej tabuli nespravodlivo väznených a predniesol príhovor riaditeľ Centra výskumu obdobia neslobody Peter Jašek. Vo svojom príhovore pripomenul nielen utrpenie samotných politických väzňov, ale aj rodinných príslušníkov – najmä manželiek a detí. Pripomenul tiež, že práve väznica v Leopoldove patrila k najobávanejším v bývalom Československu. Tak tiež odovzdal rodinným príslušníkom

Modlitba pri hrobe neznámeho politického väzňa v Leopoldove (Foto: Martin Petřík)

Jána Paula, Jána Bachratého a Ľudovíta Baczigála ďakovné listy predsedu

Správnej rady Ústavu pamäti národa a pamätné medaily in memoriam.

Pietna spomienka pokračovala na pôvodnom väzenskom cintoríne v Leopoldove pri pomníku biskupa Pavla Gojdiča, kde Peter Jašek odovzdal ďakovný list a pamätnú medailu

pozostalým po bývalom politickom väzňovi Jánovi Fischerovi, ktorý bol zastrelený na úteku. Pietna spomienka končila modlitbou pri hrobe neznámeho politického väzňa.

Súčasťou podujatia bola aj svätá omša a krátka pietna spomienka pri pamätníku zavraždeným príslušníkom Zboru väzenskej a justičnej stráže.

SPOMIENKA NA NESPRÁVODLIVO ODSÚDENÝCH A VÄZNENÝCH V NITRE

V stredu 3. augusta 2022 sa pri pamätnej tabuli umiestnenej na Ústave na výkon väzby a Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Nitre uskutočnila pietna spomienka na nespravodlivo odsúdených a väznených komunistickým režimom.

Podujatie začalo štátnou hymnou Slovenskej republiky a príhovorom predsedu Konfederácie politických väzňov Slovenska Petra Sandtnera, ktorý priblížil mená a osudy politických väzňov väznených v Nitre. Svoje spomienky na väznicu v Nitre sprostredkovala Marta Lihotská, rod. Kobelová. Následne sa prítomným prihovril riaditeľ Ústavu v Nitre plk. Milan Rus. Predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš pripomenul, že komunistický režim na Slovensku odsúdil za tzv. politické trestné činy viac ako 71-tisíc ľudí, ktorí boli po roku 1989 rehabilitovaní. Generálny biskup Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Ivan Elko vo svojom príhovore priblížil život a perzekúciu evanjelických farárov, ktorí za svoje presvedčenie skončili vo väzení a komunistický režim im odňal štátny súhlas.

Predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš na spomienkovom podujatí odovzdal pamätné medaily a dekréty veteránov protikomunistického odboja.

In memoriam Márii Tencerovej, ktorá skrývala kňaza, poskytovala mu stravu, odnášala a prinášala jeho listy, umožňovala mu vo svojom byte vykonávať náboženské obrady a podieľala sa tak na tajnej náboženskej činnosti. Vo väzbe a výkone trestu bola od 30. mája 1959 do 7. apríla 1960, keď vo väzení zomrela. Po roku 1989 bola plne rehabilitovaná.

In memoriam Vojtechovi Krištiňovi, ktorý koncom júla 1949 vstúpil

Dcéry Vojtecha Krištiňa prevzali za otca in memoriam pamätnú medailu ÚPN

(Foto: Eva Javorská)

do Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul (lazaristi), od mája do augusta 1950 bol internovaný v centralizačných kláštoroch, a neskôr sa podieľal na zriadení tajného bohosloveckého učilišťa, za čo bol v októbri 1951 zatknutý. Z väznice ho prepustili až v máji 1960. Po roku 1989 bol plne rehabilitovaný.

Sestrám Spoločnosti dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul, ktorá bola v období komunistického režimu najviac kriminalizovaná reholou na Slovensku. Vo vykonštruovaných procesoch boli súdené po celej republike, 37 vinčieniek odsúdili na dovedna 170 rokov väzenia. Časť vinčieniek v roku 1951 deportovali do českých textilných fabriek, kde boli perzekvované za odmietanie práce vo sviatok, ďalšia skupina sestier od roku 1953 pracovala v poľnohospodárstve, pričom napríklad vo Voderadoch bývali v bývalých ovčích, inde robili na slepačej farme alebo

v lesoch. Väčšina vinčieniek však až do rokov 1955/1956 pracovala v nemocniciach (spolu vyše 350 sestier), následne ich komunistický režim deportoval do Čiech, kde vykonávali rôzne manuálne a robotnícke práce.

In memoriam evanjelickému farárovi Jánovi Antalovi, ktorý spoločne s ďalšími gemerskými farármi kritizoval komunistický režim a mocenské zásahy. Za organizovanie náboženských stretnutí, prípravu a verejné šírenie kázni, v ktorých kritizoval spoločenské zriadenie, potláčanie náboženských slobôd či nedeľné brigády v čase bohoslužieb bol odsúdený na trest odňatia slobody a zákaz vykonávať povolanie duchovného 24 mesiacov. Vo väzbe a výkone trestu strávil obdobie od januára 1962 do júna 1963. Po roku 1989 bol plne rehabilitovaný.

Podujatia sa osobne zúčastnili aj Františka Muziková, Pavel Polka a ďalší bývalí politickí väzni.

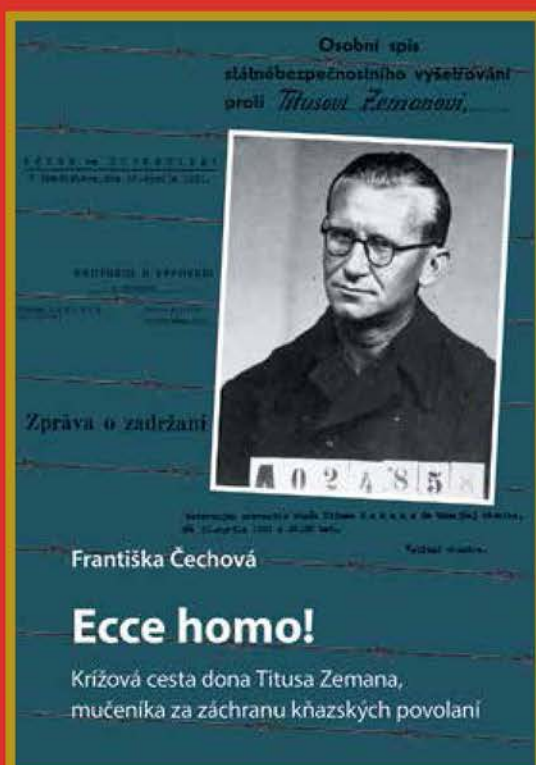
ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA NA FACEBOOKU

Ústav pamäti národa (ÚPN) je od roku 2009 súčasťou najväčšej sociálnej siete na svete Facebook. Na jeho stránke sa môžete napríklad zoznámiť s najnovším dianím v oblasti pamäťových inštitúcií, informovať o pripravovaných podujatiach ÚPN, spolupráci so zahraničnými partnerskými inštitúciami a zoznámiť sa so zaujímavými a málo známymi historickými príbehmi z obdobia neslobody. Záujemcovia tu taktiež nájdu informácie o blížiacich sa historických výročiach a významných osobnostiach, ktoré zanechali výraznú stopu v slovenských dejinách 20. storočia. Označením našej stránky „Páči sa mi to“ budete o všetkom podstatnom informovaní na pravidelnej báze.

V časopise Pamäť národa boli použité fotografie
z Tlačovej agentúry Slovenskej republiky

• t a s r •

NOVÁ KNIHA ÚPN

Ústav pamäti národa
Bratislava 2022
ISBN 978-80-8257-004-8

ECCE HOMO!

KRÍŽOVÁ CESTA DONA TITUSA ZEMANA, MUČENÍKA ZA ZÁCHRANU KŇAZSKÝCH POVOLANÍ

FRANTIŠKA ČECHOVÁ

Don Titus Zeman (4. 1. 1915 – 8. 1. 1969) bol saleziánsky kňaz, ktorý podstúpil krížovú cestu mučeníka, keď ponúkol svoj život na záchranu kňazských povolání. V knihe *Ecce homo* prinášame životopis skromného muža, ktorý niesol svoj životný kríž spôsobom prospešným nielen pre veriacich, ale pre každého, kto túži žiť v pravde, láske a slobode pre dobro všetkých ľudí. Jadro knihy tvorí štrnásť kapitol, štrnásť bolestných zastavení v živote. Titus Zeman raz ukázal na obraz zmučeného Krista „*Ecce homo!*“ a povedal svojmu priateľovi, že všetko vydržal len preto, že mu On pomáhal. Na jar 1950 v celom Československu násilne odviezli rehoľníkov do koncentračných kláštorov. Saleziánski klerici nemohli ďalej študovať. Don Titus sa rozhodol v skupinách ich správať tajne do zahraničia, aby mohli doštudovať v Turíne. Tretej skupine sa prechod cez hranicu nepodaril. Prišlo k zatýkaniu, mučeniu, k odsúdeniu a dlhoročnému žalárovaniu Titusa, aj jeho druhov. Vyšetrovatelia Štátnej bezpečnosti v 50. rokoch 20. storočia však neľudskými metódami dokázali prekonať aj nacistov.